

**TÜRKİYE'DE 2000 SONRASI
İSTİKRAR ARAYIŞLARI
VE ULUSLARARASI PARA FONU (IMF) İLE İLİŞKİLER**

Yüksek Lisans Tezi

Nilay Emine YAŞIN

Eskişehir 2002

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ**TÜRKİYE'DE 2000 SONRASI İSTİKRAR ARAYIŞLARI
VE ULUSLARARASI PARA FONU (IMF) İLE İLİŞKİLER****Nilay Emine YAŞIN****İktisat Anabilim Dalı****Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2002****Danışman: Doç. Dr. Erol KUTLU**

Türkiye ekonomisi yaklaşık çeyrek yüzyıldır kronik yüksek enflasyonlu bir süreç yaşamaktadır. Devam eden kamu açıkları, siyasi istikrarsızlık, ideolojik kutuplaşma ve çarpık toplumsal bölüşüm gibi olumsuzluklar bu süreci beslemiştir. 1 Ocak 1996'dan itibaren uygulanmakta olan Gümrük Birliği ve Avrupa Birliği'ne tam üyelik konusundaki gelişmeler enflasyonla mücadele sürecini hızlandırmıştır. Spekülatif eğilimleri arttırarak reel ekonomiyi olumsuz etkileyen enflasyon öncelikle çözülmesi gereken bir sorun haline almıştır. Bu sebeple bu çalışmada artık sağlam ve istikrarlı bir ekonomik yapı oluşturmak isteyen Türkiye'nin son yıllarda uyguladığı istikrar tedbirleri ve Uluslararası Para Fonu ile ilişkileri değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde Uluslararası Para Fonu (IMF) hakkında bilgi verilmiş ve dönemler itibariyle Türkiye-Uluslararası Para Fonu (IMF) ilişkileri anlatılmıştır. İkinci bölümde, Enflasyonla Mücadele Programı hakkında bilgi verilmiş, programın 2000 yılı performansı ve bu yılı izleyen süreçte yaşanan finansal krizler incelenmiştir. Üçüncü bölümde, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve sonuçları ile 4 Şubat 2002 tarihli Niyet Mektubu analiz edilmiştir.

ABSTRACT

Turkish economy has been in a chronic high inflation process for nearly a quarter of a century. Ongoing budget deficits, political instability, ideological polarization and unequal distribution of income were primary sources of this process.

Recent progresses in Turkey's full membership status into European Union and the Customs Union which has been effective since January 1st 1996, gave a boost to the country's fight with inflation.

By encouraging speculative behavior and by consequently harming the real economy, inflation has become a major problem that needs immediate attention. Therefore, in this research, stabilization actions that have been taken by the authorities and also, Turkey's relations with International Monetary Fund (IMF) were examined.

In the first part of the research, after presenting some facts about IMF, Turkey-IMF relations were examined. Second part includes, Turkey's program on dealing with inflation and this program's performance during 2000 along with the financial crisis occurred. In the third and the last part of the study, Transition to A Strong Economy Program and its progress was analyzed in conjunction with the February 4th 2002 Letter of Intent.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Nilay Emine YAŞIN'ın "Türkiye'de 2000 Sonrası İstikrar Arayışları ve Uluslararası Para Fonu (IMF) İle İlişkiler" başlıklı tezi 16 Aralık 2002 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, İktisat (Uluslararası İktisat) Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr.Erol KUTLU

Üye : Prof.Dr.Kemal YILDIRIM

Üye : Yrd.Doç.Dr.Tufan ÇAKIR

Prof.Dr.Nurhan AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖZGEÇMİŞ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI PARA FONU(IMF) VE TÜRKİYE

1. ULUSLARARASI PARA FONU (IMF).....	2
1.1. Doğuşu ve Gelişimi.....	2
1.2. Yönetim ve Organizasyon Yapısı.....	5
1.2.1. Guvernörler Kurulu.....	5
1.2.2. Yönetim Kurulu.....	6
1.2.3. Fon Başkanı.....	7
1.3. Fon'a Üyelik, Fon'un Kotaları ve Fon'da Oylama.....	7
1.3.1. Fon'a Üyelik ve Fon'un Kotaları.....	7

1.3.2. Fon'da Oylama.....	8
1.4. Fonun Amaçları ve Genel Olarak Fonksiyonları.....	9
1.5. Özel Çekme Hakları (SDR-Special Drawing Right).....	11
1.6. Fon Kredileri.....	12
1.6.1. Fon'un Kredi Mekanizması.....	13
1.6.2. Normal Fon Kredileri.....	15
1.6.2.1. Kredi Tranşları ve Destekleme Anlaşmaları.....	15
1.6.2.2. Uzatılmış Fon Kolaylığı.....	15
1.6.2.3. Genişletilmiş Finansman Hesabı.....	15
1.6.3. Özel Kredi Kaynakları.....	16
1.6.3.1. Telafi Edici Finansman Kolaylığı.....	16
1.6.3.2. Tampon Stok Finansman Kolaylığı.....	16
1.6.3.3. Mali Krizler ve Uluslararası Para Fonu (IMF) Yardımları.....	16
1.6.4. En Yoksul Az Gelişmiş Ülkelere Özel Kaynaklar.....	17
1.6.4.1. Yapısal Uyum Kolaylığı.....	17
1.6.4.2. Arttırılmış Yapısal Uyum Kolaylığı.....	17
2. TÜRKİYE-ULUSLARARASI PARA FONU (IMF)	
İLİŞKİLERİ VE TÜRK EKONOMİSİNE ETKİLERİ.....	18
2.1. Türkiye'nin Uluslararası Para Fonu'na (IMF) Üye Oluşu.....	18
2.2. Türkiye'de Uluslararası Para Fonu (IMF) Konsültasyonlarının	
Yöntem ve Kapsamı.....	19
2.3. Türkiye'nin Uluslararası Para Fonu'ndan (IMF)	
Kullanabileceği İmkânların Miktar ve Koşulları.....	21

2.4. Türkiye'nin Kullandığı Uluslararası Para Fonu (IMF)	
İmkânları, Miktar ve Koşulları.....	23
2.5. Dönemler İtibariyle Türkiye Uluslararası Para Fonu (IMF)	
İlişkileri.....	25
2.5.1. 1947-1960 Dönemi Türkiye-Uluslararası Para Fonu (IMF)	
İlişkileri.....	25
2.5.2. 1960-1970 Dönemi Türkiye-Uluslararası Para Fonu (IMF)	
İlişkileri.....	26
2.5.3. 1970-1980 Dönemi Türkiye-Uluslararası Para Fonu (IMF)	
İlişkileri.....	26
2.5.4. 1980-1985 Dönemi Türkiye-Uluslararası Para Fonu (IMF)	
İlişkileri.....	27
2.5.5. 1986-1993 Dönemi Türkiye-Uluslararası Para Fonu (IMF)	
İlişkileri.....	29
2.5.6. 1990 Sonrası Türkiye-Uluslararası Para Fonu (IMF)	
İlişkileri.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

2000 YILI ENFLASYONLA MÜCADELE PROGRAMI

1. ENFLASYONLA MÜCADELE PROGRAMI ÖNCESİ.....	32
1.1. Yakın İzleme Programı Öncesi Uygulanan Ekonomik	
Politikalar ve Ekonominin Genel Durumu.....	32

1.2. Yakın İzleme Programı ve Uluslararası Para Fonu (IMF)	
ile İlişkiler.....	35
1.2.1. Yakın İzleme Programının Hedefleri.....	36
1.2.2. Yakın İzleme Programının Politikaları.....	37
1.2.3. Yakın İzleme Programının Uygulama Sonuçları.....	39
1.2.3.1. 1998 Yılı Uygulama Sonuçları	39
1.2.3.2. 1999 Yılı Uygulama Sonuçları	40
2. ENFLASYONLA MÜCADELE PROGRAMI.....	43
2.1. Enflasyonla Mücadele Programının Ana Hedefleri.....	43
2.2. Enflasyonla Mücadele Programının Makroekonomik Politikaları.....	46
2.2.1. Maliye Politikası.....	46
2.2.2. Para ve Döviz Kuru Politikası.....	48
2.2.3. Gelirler Politikası.....	49
2.2.4. Yapısal Reformlar.....	50
2.2.4.1. Tarım Reformu.....	50
2.2.4.2. Sosyal Güvenlik Reformu.....	51
2.2.4.3. Kamu Mali Yönetimi ve Şeffaflık.....	51
2.2.4.4. Vergi Politikası ve İdaresi.....	51
2.2.4.5. Özelleştirme ve Sermaye Piyasası.....	52
3. 2000 KASIM KRİZİ VE SONRASI.....	52
3.1. Finansal Baskı ve Finansal Kriz.....	53
3.2. Enflasyonla Mücadele Programının Zayıflıkları.....	55
3.3. Kriz Ortamına Doğru Bazı Somut Göstergeler.....	57

4. 2001 ŞUBAT KRİZİ.....	59
--------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMI

1. GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMININ

UYGULAMAYA KONULMASI.....	61
1.1. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının Ana Hedefleri.....	61
1.2. Yapısal Yenileme ve Yasal Düzenlemeler.....	63
1.2.1. Mali Sektörün Yeniden Yapılandırılması.....	63
1.2.1.1. Kamu Bankaları.....	64
1.2.1.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Bünyesindeki Bankalar.....	65
1.2.1.3. Özel Bankalar.....	65
1.2.2. Devlette Şeffaflığı Arttıracak ve Kamu Finansmanını Güçlendirecek Düzenlemeler.....	66
1.2.2.1. Görev Zararları ile İlgili Düzenlemeler.....	66
1.2.2.2. Borçlanma Yasası.....	66
1.2.2.3. Kamulaştırma Yasası.....	67
1.2.2.4. Kamu İhale Yasası.....	67
1.2.2.5. Bütçe ve Bütçe Dışı Fonların Kapatılması.....	67
1.2.3. Ekonomide Rekabeti ve Etkinliği Arttıracak Düzenlemeler.....	67
1.2.3.1. Şeker Kanunu.....	67
1.2.3.2. Tütün Kanunu.....	68
1.2.3.3. Doğalgaz Kanunu.....	68

1.2.3.4. Türk Telekom'un Özelleştirilmesi.....	68
1.2.3.5. Sivil Havacılık Kanunu.....	69
1.2.4. Sosyal Dayanışmayı Güçlendiren Düzenlemeler.....	69
1.2.4.1. İş Güvencesi Yasası.....	69
1.2.4.2. Ekonomik ve Sosyal Konsey Yasası.....	69
1.2.5. Reel Ekonomiye Yönelik Önlemler.....	69
1.3. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının Makroekonomik	
 Politikaları.....	70
1.3.1. Maliye Politikası.....	70
1.3.2. Para ve Dövizkuru Politikası.....	71
1.3.3. Gelirler Politikası.....	72
2. GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMININ UYGULAMA	
 SONUÇLARI.....	74
2.1. Kamu Maliyesi.....	74
2.2. Kredi-Mevduat.....	76
2.3. Üretim-Büyüme.....	76
2.4. Enflasyon.....	77
2.5. Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesi.....	77
3. 2002 NİYET MEKTUBU.....	79
3.1. 2002 Niyet Mektubunun Ana Hedefleri.....	79
3.2. 2002 Niyet Mektubunun Makroekonomik Politikaları.....	80
3.2.1. Maliye Politikası.....	80
3.2.2. Para ve Döviz Kuru Politikası.....	80
3.2.3. Yapısal Reformlar.....	82
3.3. 2002 Niyet Mektubunun Uygulama Sonuçları.....	84

3.3.1. Kamu Maliyesi.....	84
3.3.2. Kredi-Mevduat.....	84
3.3.3. Üretim-Büyüme.....	85
3.3.4. Enflasyon.....	86
3.3.5. Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesi.....	86
SONUÇ.....	88
KAYNAKÇA.....	90

TABLOLAR

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa
Tablo 1.	Özel Çekme Hakları Değeri.....	12
Tablo 2.	Türkiye'nin IMF'den Kullanabileceği İmkanların Üst Sınırları ve Koşulları.....	22
Tablo 3.	Türkiye'nin 1980-1985 Arasında IMF'den Kullanımları.....	24
Tablo 4.	Türkiye'nin IMF ile Yaptığı Son Anlaşmalar.....	24
Tablo 5.	1995 Yılında Yenilenmiş Bulunan 1994 Tarihli Stand-by Düzenlemesi Çerçevesinde Türkiye'nin Kullanım Planı	31
Tablo 6.	Seçilmiş Ekonomik Göstergeler: 1997-1998 (Yakın İzleme Anlaşması).....	37
Tablo 7.	Yakın İzleme Programının 1999 Yılı Temel Göstergeleri.....	41
Tablo 8.	Hükümetin 2000 Yılı Hedefleri.....	46
Tablo 9.	İnterbank Gecelik Faiz Oranları: En Yüksek, En Düşük, Ortalama ve Standart Sapma.....	54
Tablo 10.	TCMB'nın Haftalık Altın ve Döviz Rezervi.....	55
Tablo 11.	Bankacılık Kesimi Pozisyon Açığı.....	58
Tablo 12.	Kısa Vadeli Dış Borç / Döviz Rezervi Oranı.....	59
Tablo 13.	Alicılara Göre İç Borç Stoku.....	75
Tablo 14.	Konsolide Bütçe.....	75
Tablo 15.	Seçilmiş Ekonomik Göstergeler: 2001-2003..... (Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, İkinci Üç Yıllık Ekonomik Program)	78
Tablo 16.	Türkiye Seçilmiş Ekonomik Göstergeler 1999-2004 (II. stand-by, üçüncü üç yıllık Ekonomik Program 2002-2004).....	81

GİRİŞ

Türkiye ekonomisinde yıllardır yaşanmakta olan kronik yüksek enflasyon genelde, süregelen kamu açıkları ve kamu kesiminde yaşanan diğer sorunlardan beslenmiştir. Hükümetler, kamu açıklarını kapatmak amacıyla, sık sık iç borçlanma, dış borçlanma ve emisyonla başvurmuşlardır. Emisyon ve dış borçlanma doğrudan, iç borçlanma ise dışlama etkisi ve faiz oranlarındaki artış sonucu dolaylı olarak enflasyona yol açmıştır. 25 yıldır devam eden yüksek enflasyon geleceğe ilişkin planlar yapmayı imkânsız hale getirmekte, Avrupa Birliği'ne tam üyelik ve dünya ekonomisiyle bütünleşmede sorunlar yaratmaktadır.

Türkiye özellikle 1980'li yılların başından bu yana kronik yüksek enflasyonlu bir süreç yaşamaktadır. 24 Ocak 1980'den sonra başlayan dışa açılma süreci, 1989 yılı Ağustos ayında alınan tam konvertibilite kararı ile yeni bir ivme kazanmış ve ekonomi dış şoklara aşırı duyarlı hale gelmiştir. 1990'lı yıllarda da kamu maliyesi dengesizliği, yüksek kronik enflasyon ve gittikçe artan dış açık sorunlarıyla karşı karşıya kalan Türkiye, 5 Nisan 1994'te ekonomik istikrar önlemleri uygulamaya koymuştur. Stand-by şeklinde bir düzenlenmeyi içeren program başta enflasyon olmak üzere yapısal sorunları çözememiştir. Bu sorunlara 1997 yılında tüm gelişmekte olan ülkeleri etkileyen küresel krizin de eklenmesiyle birlikte 1990'lı yılların sonunda IMF-Türkiye ilişkileri tekrar hareketlenmiş, Türkiye bu süreç içerisinde IMF ile iki stand-by anlaşması imzalamıştır.

Birinci bölümde IMF ve Türkiye'nin, IMF üyeliğinden 1998 yılı Yakın İzleme Anlaşması'na kadar geçen süreçte ilişkileri ele alınmıştır. İkinci bölümde ekonomik istikrarı sağlamayı ve yaşanan kronik enflasyon ile buna bağlı olarak oluşan beklentilerin yol açtığı yüksek faiz oranlarını düşürerek sürdürülebilir bir borçlanma yapısını oluşturmayı amaçlayan 2000 Enflasyonla Mücadele Programı, programın makroekonomik politikaları ve devam eden süreçte oluşan 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, programın uygulama sonuçları ile 2002 tarihli son niyet mektubu ve bundan sonraki gelişmeler analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI PARA FONU

(IMF) VE TÜRKİYE

1. ULUSLARARASI PARA FONU (IMF)

1.1. Doğuşu ve Gelişimi

İkinci Dünya Savaşı sürerken savaştan sonra kurulacak olan uluslararası para ve ödemeler sisteminin yeniden düzenlenmesi, savaş sonrası dönem gündeminin en önemli ekonomik sorununu oluşturmuştur. Bu sorunlara çözüm bulmak için, 1944'te Bretton Woods'ta toplanan Birleşmiş Milletler Para ve Finansman Konferansında Uluslararası Para Sisteminin bir plana göre uygulanması kararlaştırılmıştır¹.

Bunun sonucunda ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kentinde Türkiye, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkeleri dahil 44 ülkenin de katıldığı 1-22 Temmuz tarihlerinde Bretton Woods Konferansı sonucunda, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki uluslararası para sisteminin esasları kabul edilmiş ve bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma ile iki büyük mali kuruluş olan Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmuştur. Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu, 27 Aralık 1945 tarihinde yeterli sayıda ülkenin her iki kuruluşun sözleşmelerini onaylaması ve fon kotasının %80'ini, Banka sermayesinin %65'ini taahhüt etmesiyle yürürlüğe girmiştir².

1946 yılından 1973 yılına kadar geçen dönemde geçerli olan doların altına olan konvertibilitesinin korunduğu Bretton Woods sistemi, uluslararası alanda IMF tarafından yürütülecek olan üç temel amaç çerçevesinde toplanmıştır. Bunlar³:

- Sabit bir döviz paritesinin meydana getirilmesi,
- Sadece dış denge açık veya fazlaları sonucunda döviz kurlarında yaşanacak ani değişikliklerin oluşmasına izin verilmesi,
- Dış denge açık veya fazlaları dolayısıyla, devalüasyon ya da revalüasyon yoluyla yapılacak parasal ayarlamalarda uluslararası bir danışma mekanizmasının

¹ Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi** (4. Baskı İstanbul: Beta Yayıncılık, 1995), s. 442

² Rıdvan Karluk, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar** (2. Baskı, Eskişehir: Anadolu Basımevi, 1995), s. 223-224

³ Mahfi Eğilmez, **IMF Dünya Bankası ve Türkiye** (Yayın No: 2 İstanbul: Finans Dünyası Yayınları, 1996), s. 18-19

aracılığına gidilmesi ve sonuçta karşılıklı rekabete neden olacak ayarlamaların önüne geçilmesidir.

Bretton Woods sisteminde, ülkeler ilan edilmiş sabit kurları değiştirmemeyi ya da çok dar bir sınır içinde değiştirmeyi kabul etmişlerdir. IMF ise, sabit kurlar sistemini gözetleme ve denetleme görevini üstlenmiştir⁴.

1970'li yılların başına kadar Bretton Woods anlaşmasının ortaya koyduğu sabit ancak ayarlanabilir kur sistemi, döviz kuru değişmelerinin yol açabileceği riskleri minimum seviyeye indirmiştir⁵.

Bu sistemde ABD doları ve altın, başlıca rezerv paraları oluşturmuştur. Ancak altının uluslararası paralık fonksiyonu giderek azaltılmış ve bununla birlikte uluslararası döviz rezervleri içinde doların payı da zamanla düşmüştür. Buna karşılık ekonomik yapıları güçlü diğer sanayileşmiş ülke paraları ise, giderek artan düzeyde rezerv olarak kullanıma girmiştir⁶.

1970'lerden itibaren değişken döviz kuru sistemine geçiş ve uluslararası borçlanma piyasalarının gelişimi sonucunda IMF'nin işlevleri değişmiş ve çoğunlukla ülkelerin yapısal uyum problemlerine yönelmiştir. 1970'lerden önce gelişmiş ülke problemlerini çözmeye çalışan IMF artık gelişmekte olan ülke problemlerine öncelik vermiştir⁷.

Bununla birlikte, Bretton Woods sisteminin yıkıldığı 1973'ten sonra da IMF, uluslararası mali düzenin sağlanmasına ilişkin görevlerini sürdürmüştür. 1976 yılında IMF'e, üye ülkelerin kur politikalarını "gözetleme" görevi verilmiştir. Bu yasal değişiklikle üye ülkelerin sabit kur sisteminden dalgalı kur sistemine kadar herhangi bir sistemi benimsemelerine, fona bildirmek kaydıyla izin verilmiştir. IMF, üye ülkelerin uyguladıkları kur politikaları ve yapacağı gözetime ilişkin olarak, ana amacı istikrarlı bir uluslararası para sisteminin gelişmesine katkıda bulunmak olan birtakım ilkeler benimsemiştir. 1977 Nisan'ından itibaren yürürlüğe koyduğu ilkeler şunlardır⁸:

⁴ Ergun Türkcan, "Bretton Woods Sisteminin Çözülme Süreci", IMF İstikrar Politikaları ve Türkiye (1. Baskı, Ankara: Savaş Yayınları, 1982), s. 67

⁵ Gülten Kazgan, Ekonomide Dışa Açık Büyüme (2. Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1988), s. 77

⁶ Halil Seyidoğlu, Uluslararası İktisat (9. Baskı, İstanbul: Güzem Yayınları, 1993), s. 677

⁷ Mahfi Eğilmez, Hazine (Yayın No: 3, İstanbul: Finans Dünyası Yayınları, 1996), s. 185

⁸ Seyidoğlu, a.g.e., s. 663.

- Üye ülkeler, döviz piyasalarındaki kısa süreli istikrarsızlıkları giderici önlemler alacaklardır.

- Üye ülkeler, ödemeler bilançosunun etkin denkleşmesini önleyecek veya diğer üyeler karşısında haksız rekabete yol açacak şekilde döviz kurlarına veya uluslararası para sistemine müdahale etmeyeceklerdir.

- Üye ülkeler, döviz piyasasına müdahalelerinde, paralarına müdahale edilen üyelerin çıkarlarına zarar vermeyeceklerdir.

Üye ülkenin genel ekonomik durumunu, makroekonomik politikalarını ve diğer yapısal gelişme politikalarını gözetleme fonksiyonu çerçevesindeki değerlendirmelerini de gözönünde bulunduran IMF, bu fonksiyonunu iki şekilde yerine getirmektedir. Bunlar⁹:

- İki yanlı gözetim,

İki yanlı gözetim denilen bu yöntem gereği, fon personelinden bir ekip, her bir ülkeyi ziyaret etmekte ve gerekli bilgileri toplamakta, otoritelerle görüşmeler yapmakta ve sonucu rapor etmekte ve bu raporlar, yönetim kurulu tarafından değerlendirilmektedir. İkinci yöntem ise;

- Çok yanlı gözetimdir.

Çok yanlı gözetim üye ülke politikalarının Fon yönetim kurulu tarafından çok yanlı bir perspektifle gözden geçirilmesidir¹⁰.

1980'li yıllara gelindiğinde IMF'e ihtiyaç olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Ancak 1980'li yılların sonunda sosyalist düzenin çökmesi ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile dağılan SSCB'nin serbest piyasa ekonomisine ve dolayısıyla küresel düzeyde entegre olması fonun yeni roller üstlenmesine neden olmuş, Fon sosyal sorunlara da el atmaya başlamıştır¹¹.

1994'te yaşanan Meksika krizi Fonu küreselleşme çağı olan 21. y.y'a hızla giriş yapmaya ve dünya ekonomisindeki rolünü gözönünde bulundurarak global finans piyasalarını izlemeye sevk etmiştir. IMF Meksika krizini önceden tespit edememiş, bunun sebebi olarak da yeterli bilgi akışının olmaması gösterilmiştir. Bundan yola

⁹ Nevzat Güran ve İsmail Aktürk, **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar** (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 1992), s. 63-64

¹⁰ "IMF ve Türkiye", **İzmir Ticaret Borsası Dergisi** (Temmuz 1994), s. 9

¹¹ Gürbüz Ziya Akkırın, "Ne onunla Ne De Onsuz IMF", **Ekonomi**, Ekonomi Muhabirliği Derneği Yayın Organı, Sayı: 4 (Mart 1997), s. 46

çıkılarak, İnterim Komitesi, 1995 yılında Fon'un gözetiminin aşağıdaki yollarla sıkılaştırılmasına karar vermiştir.

- Üye ülkelerin ekonomik verilerini düzenli, eksiksiz ve güncel olarak Fon'a aktarmaları ve bu verilerin yayınlanarak ekonomik politikalarını şeffaflaştırmaları,
- IMF'in üye ülkelerle daha yakın ve sürekli bir diyalog içinde olması, analizlerini güçlendirmesi ve tavsiyelerinde açık olması,
- Yatırımcıların ekonomik durumları daha iyi değerlendirmeleri ve risk faktörünü gözönünde bulundurmaları¹².

1994 Meksika krizi ve 1997 Asya krizi ile sarsılan dünyada IMF'in görev ve sorumlulukları artmıştır. Devletten devlete yapılan yardımlar, uluslararası direkt yatırım kararları, kısa vadeli sermaye hareketleri, portföy yatırımları politikalarını belirlerken IMF'den yararlanmaya başlamıştır¹³. Bu krizlerden sonra IMF hedefini, düşük gelirli ülkeler dahil olmak üzere tüm ülkeleri dünya ekonomisine entegre olmaya teşvik etmek olarak belirlemiş, ayrıca IMF kaynaklarının olağanüstü arttırımının gerekliliği anlaşılmıştır.

1.2. Yönetim ve Organizasyon Yapısı

Uluslararası Para Fonu (IMF) tüm üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan Guvernörler Kurulu ile bu kurulun seçtiği Yönetim Kurulu ve bu kurulun tayin ettiği bir başkanla başkana bağlı bir grup tarafından yönetilir¹⁴.

1.2.1. Guvernörler Kurulu

Guvernörler kurulu her üye ülke tarafından atanmış birer guvernör ile guvernörün bulunmadığı hallerde yerine oy kullanmak üzere atanmış vekilinden oluşur. Guvernörler Kurulu, guvernörler arasından birisini guvernörler kurulu başkanı olarak seçer. Üye ülkeler arasındaki genel uygulama, Hazine veya Maliye Bakanı'nı veya Merkez Bankası Başkanı'nı guvernör olarak ve bunların Müsteşar veya yardımcılarını da guvernör vekili olarak atamak yönündedir.

¹² Philippe Maystadt, "Dünya Ekonomisinde Denge Faktörü Olarak Uluslararası Para Fonu", **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl: 34, Sayı: 3 (Mart 1997), s. 9

¹³ Akkiran, **a.g.e.**, s.46

¹⁴ Ömer Ertunç, "Uluslararası Para Fonu ve Türkiye İlişkileri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996), s. 13

Guvernörler Kurulu, normal hallerde biri geçici komite ve kalkınma komitesi toplantılarının yapıldığı Nisan, diğeri de Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası Grubu ortak genel kurulunun yapıldığı Ekim ayında olmak üzere yılda iki defa toplanır. Kurulun temel görevi, Fon'un ana sözleşmesine uygun olarak izleyeceği politikaları belirlemek ve Yönetim Kurulu'nun çalışmalarını değerlendirmektir. Kurul anasözleşmesinde yer alan istisnai haller dışındaki kararlarını üçte iki oy çokluğuyla almak zorunluluğundadır¹⁵.

1.2.2. Yönetim Kurulu

Bu kurul, Guvenörler kurulunca verilen yetkilerle çalışır ve fonun genel faaliyetlerini yürütmekten sorumludur. Başka bir ifade ile günlük kararları almakla görevlendirilen kuruldur¹⁶.

Başkan dışında 24 üyeden oluşur. Yönetim kurulunda direktörler temsil ettikleri ülke ya da ülkeler grubunun Fon'a yaptığı katkı oranında oy hakkına sahiptirler. Bu katkı ülkelerin kota miktarı ve parasının kısıtlığına yani diğer ülkelerin söz konusu parayı Fon'dan talep etme derecesine bağlı olarak hesaplanır¹⁷.

ABD, İngiltere, Almanya, Fransa ve Hindistan olmak üzere 5 üye ülkenin IMF'ye büyük katkıları olduğundan bunların birer yönetici ve vekilleri yönetim kurulunda devamlı olarak bulunmaktadır. Daha sonra yönetim kurulunda bir değişiklik olmuş ve Hindistan'ın yerini Japonya almıştır¹⁸.

Ayrıca IMF'nin örgütsel yapısı içinde yer alan ve başlangıçta geçici olarak düşünülen, ancak süreklilik kazanmasına karşın adını korumaya devam eden "Geçici Komite" ise, IMF'nin politika oluşturmadaki temel birimlerinden birisidir. Komitede 24 üye bulunmaktadır. Bu üyeler yönetim kurulunda temsil edilen ülke ya da ülke gruplarının guvenörleri ya da bakan ya da eşiti düzeyindeki görevlilerden oluşmaktadır¹⁹.

¹⁵ Eğilmez, Hazine, a.g.e., s. 164

¹⁶ International Monetary Fund, **The IMF Executive Board**, (Washington D.C. IMF External Relations Department, August 1993), s. 1

¹⁷ Seyfettin Gürsel, **Dış İktisadi İlişkiler**, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi (Cilt: 2, İstanbul: İletişim Yayınları, 1983), s. 486

¹⁸ G. Gül Turan, **Uluslararası Para Sistemi Dünyü Bugünü** (Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 1980) s. 93.

¹⁹ Mahfi Eğilmez, "IMF ve Türkiye", **Radikal** (20 Eylül 1999), s. 7

1.2.3. Fon Başkanı:

Fon Başkanı yürütme kurulu tarafından beş yıllık bir dönem için seçilir. Geleneklere göre IMF başkanı Avrupa ülkelerinden birinden seçilmektedir²⁰. Oturumlarda yönetim kuruluna başkanlık yapar, ancak oy hakkı yoktur. Başkanın oy hakkının bulunmamasıyla beraber oyların eşit olması durumunda oy kullanabilir. Başkan Guvenörler kurulu toplantılarına katılır. Guvenörler kurulunda da oy hakkı bulunmamaktadır.

1.3. Fon'a Üyelik, Fon'un Kotaları ve Fon'da Oylama

1.3.1. Fon'a Üyelik ve Fon'un Kotaları

Fondaki üyeleri kurucu üyeler ve diğer üyeler olarak iki ana gruba ayırabiliriz. Kurucu üyeler, Bretton Woods'taki para ve maliye konferansında temsil edilen ve 1945 yılına kadar fona üye olan ülkelerdir. Bu ülkelerin sayısı 45'tir. Bu kurucu ülkelerin bazıları ABD, İngiltere, Kanada, Çin, İran, Irak, Yunanistan vb.'dir²¹.

Günümüzde IMF'nin üye sayısı 182'yi bulmuştur. IMF'nin statüsü uyarınca kotalar her beş yılda bir gözden geçirilmekte ve arttırılmaktadır. Bu gözden geçirmelerin on birincisi Eylül 1997'de gerçekleştirilmiş ve kotalar toplamı yüzde 45'lik bir artış ile 212 milyar SDR'ye (yaklaşık 290 milyar dolara) çıkarılmıştır²².

IMF'de her üye ülkenin gayrisafi yurtiçi hasılası (GSYİH), ortalama rezervleri, cari dış ödemelerinin yıllık ortalaması gibi göstergeler esas alınmak suretiyle hesaplanan bir üyelik payı vardır. Bu üyelik payına "kota" denilmektedir²³. Üye ülke ekonomisinin büyüklüğünü yansıtan bu pay, IMF ile olan finansal ve ekonomik ilişkilerde temel rol oynar. Ayrıca bu, üye ülkenin IMF nezdinde sahip olduğu oy sayısını ve faydalanacağı finansal kaynak miktarının hesaplanmasını da belirler²⁴.

²⁰ Salim Tarlan, **Tarihte Bankacılık** (Ankara: Maliye Bakanlığı Araştırma ve Koordinasyon Yayınları, No: 281, Başbakanlık Basımevi, 1986), s. 95

²¹ Eğilmez, IMF Dünya Bankası ve Türkiye, **a.g.e.**, s. 25-26.

²² Nahit Töre, "Global Krizin IMF'ye Etkisi", **Başak Dergisi**, Sayı: 104 (Nisan 1999), s. 21

²³ Ebru Geyik, "**IMF ve Türkiye**" konulu çalışma (Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Bölümü, 1998), s. 4

²⁴ Dündar Sağlam, "Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Türkiye", **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl: 35, Sayı: 6 (Haziran 1998), s. 8

Kotanın üç ayrı açıdan büyük önemi vardır. İlk olarak bir üye ülkenin IMF'deki oy gücünü kotası belirler. İkinci nokta, kota miktarının, üye ülkenin IMF'den kullanabileceği mali imkânın miktarını belirlemesi hususudur. Üçüncü olarak da kotalar, IMF tarafından üye ülkelere tahsis edilebilecek SDR miktarının belirlenmesinde ölçü olarak kullanılır²⁵.

Kota ödemelerinin bir bölümü üye ülkelerin kendi ulusal paralarıyla yapılmaktadır. Ulusal paraların hepsi aynı kullanılabilirlikte (serbestçe değiştirilebilir nitelikte) değildir. Bu açıdan kota arttırımı anlamına gelmekle birlikte aynı ölçüde likidite artışına yol açmamakta ve fonun ek likidite gereksinimini karşılamak için serbestçe değiştirilebilir dövizler ile borçlanması gerekmektedir²⁶.

Fon'a üye olan her ülke kotasının %25'ini altınla, (1972 yılından sonra %25'lik kısma rezerv dilimi denildi ve döviz rezervini göstermeye başladı.) Geriye kalan %75'ini de kendi parasıyla fona öder.

1.3.2. Fon'da Oylama

Fon'da ağırlıklı oy gücü sistemi kullanılmaktadır. Her üye 250 sabit oya sahiptir. İlâveten üye ülkeler, kotalarının her 100.000 SDR'lik kısmı için bir oya sahiptir. Bu değişken oyların amacı ise uluslararası ticari ve mali işlemlerde daha büyük paya sahip ülkelerin hisselerini korumak ve işbirliğini sağlamaktır²⁷.

Fon'da kararlar genellikle oy çokluğu ile alınmaktadır. Ancak IMF kaynaklarının kullanılmasına karşılık olarak ödenecek bedel ve SDR'ler üzerine ödenecek faizlere ilişkin kararlarda ise toplam oyların %70'i gereklidir. Bununla beraber bazı durumlar ise toplam oyların %85'ini gerektirmektedir. Bu durumlar²⁸;

²⁵ Geyik, a.g.e., s. 5

²⁶ Cevdet Sunay Eren, "Dış Borçlanmada İstikrar Programlarının Türkiye'nin Kalkınma Sürecine Etkisi (IMF örneği). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000), s. 88

²⁷ International Monetary Fund, **The Role and Function of The International Monetary Fund** (Washington D.C., 1985), s. 27

²⁸ İbrahim Bozdağ, **IMF'nin Ülkeler Üzerindeki Siyasal Etkisi** (Ankara: Aşama Matbaacılık, 1990), s. 22

- Fon'un beş senede bir toplanarak yeni kotalara ihtiyaç duyulması halinde kotaların yeniden ayarlanması durumunda,
- Kota artışı maliyetlerinin üye ülkeler tarafından nasıl karşılanacağı ile ilgili kararlarda,
- Geri satınalım işleriyle ilgili maddelerdeki değişikliklerde,
- Fonun özel çekiş hakkı tahsisi ve iptali konusunda yapılacak olan değişiklik durumlarında,
- Özel çekiş haklarının yenilenmesiyle ilgili ilkelerin değişmesi veya iptali durumlarında gereklidir.

Yani %85 oy gerektiren durumlar; fonun yapısı, SDR'nin dağıtımı, Fon altınlarının kullanımı ve kotalardaki değişikliklerde gerekmektedir.

1.4. Fon'un Amaçları Ve Genel Olarak Fonksiyonları

Uluslararası Para Fonu'nun kuruluşundaki amaçlar fon ana sözleşmesinin birinci maddesinde belirtildiği gibi altı nokta etrafında toplanmaktadır:

- Uluslararası para problemlerinde, işbirliği ve danışma mekanizmasını temin edecek devamlı bir kurum meydana getirerek, uluslararası parasal işbirliğini kurmak ve teşvik etmek.
- Uluslararası ticaretin, ahenkli olarak büyümesi ve gelişmesini kolaylaştırmak ve herşeyden önce ekonomik politikaya ağırlık verilerek ve istihdam ve reel gelirlerin yüksek bir seviyeye ulaştırılması ve bu seviyelerde tutulmasını sağlamak, üye ülkelerin kalkınması için gerekli prodüktif kaynakların muhafaza edilmesi ve gelişmesine çalışacaktır.
- Kambiyo kararlılığına önem vermek, üye ülkeler arasında kambiyo antlaşmalarının yapılmasını ve bu hükümlere riayet edilmesini sağlamak ve daha önce rekabet zihniyeti ile konulmuş bazı kambiyo şartlarının yıkıcı etkilerini ortadan kaldırmak.
- Üye ülkeler arasında, carî işlemler için çok taraflı bir tediye sisteminin kurulmasını ve dünya ticaretinin gelişmesini engelleyen kambiyo tehditlerinin ortadan kaldırılmasını sağlamak,

- Fon kaynakları ile üye ülkelere uygun bir garanti karşılığında güven kazandırmak ve böylece ödemeler dengesi dengesizliklerini düzeltmek işlemlerinde gerek kredileri ve gerekse uluslararası refahı tehlikeye düşürecek yıkıcı tedbirlerin alınmasına meydan vermeksizin bazı kolaylıklar sağlamak.

1. maddeye ek olarak, üye ülkelerin uluslararası ödemeler dengesi dengesizliklerini azaltmak ve bunun devam sürelerini kısaltmak²⁹.

Bretton Woods anlaşmasıyla belirlenen IMF amaçları ve sonraki değişiklikler IMF'nin genel olarak fonksiyonlarının da belirleyicisi olmuştur.

Uluslararası para sistemini gözetlemek ve üyelerinden tutarlı ve kalıcı ödemeler dengesi politikası istemek gibi genel bir görevi olan IMF'nin³⁰ (Bretton Woods'tan sonraki dönem) fonksiyonları maddeler halinde şu şekilde belirtilmiştir³¹:

- Ekonomik istikrarsızlık içinde olan ve dış açıkları olan ülkelere kısa vadeli kredi sağlamak,

- Uluslararası parasal ilişkilerin düzenli olarak gelişmesini gözetlemek,

- Üye ülkelerdeki makroekonomik ve yapısal uyum politikalarına destek olmak.

- Üye ülkeler arasında daha liberal dış ticaret politikalarının kabulünü özendirme.

- Dış ticaret ve kambiyo rejimlerinin liberasyonu ve rasyonelleştirilmesi gibi konularda teknik açıdan yardım yapmak ve eğitim hizmetleri vermek.

- Üye ülkelerin uluslararası ticari bankalara veya resmi kuruluşlara olan ve ödenemeyen borç sorununun giderilmesine aracı olmak, yeni ödeme planları ile borç ertelemesini içeren antlaşmalar hazırlamak.

Bununla birlikte IMF, gelişmekte olan ülkelere yönelik işleyen bir kurum niteliğine dönüşmüştür. Ayrıca iktisat politikalarına fikir üreten bir merkez durumuna gelmiştir. Bu bakımdan sanayileşmiş ülkelerin IMF ile olan diyalogu, ekonomik politikadaki koordinasyondan ibaret olmuş, finansman ihtiyaçlarını uluslararası piyasalardan karşılamışlardır³².

²⁹ Ertunç, a.g.e., s. 12-13

³⁰ Sidney Dell, "Stabilization: The Political Economy of Overkill" World Development, C. 10, S.8 (İngiltere: 1982), s. 603

³¹ Seyidoğlu, a.g.e., s. 678-679

³² Gazi Erçel, "IMF, O Eski IMF Değil", Görüş, S. 15, TÜSİAD Yayını (İstanbul: 1994), s. 62

1.5. Özel Çekme Hakları (SDR-Special Drawing Rights)

Özel çekme hakları, IMF'in aynı adı taşıyan ayrı bir departmanı tarafından çıkartılır. 1970 yılında mevcut uluslararası likiditeyi arttırmak üzere IMF tarafından yaratılan özel bir uluslararası rezerv aracıdır. Bu kanaldan üye ülkelere, IMF'deki normal çekme haklarından ayrı bir dış rezerv sağlanır³³.

IMF'ye üye olan ülkeye Fon'daki kotası ölçüsünde SDR ayrılır. Bu SDR karşılığı başka ülkelerin ulusal parası alınabilir. SDR genelde bir hükümetin değerinin merkez bankasından, onun ulusal parasını çekmesine olanak veren bir haktır. Yani ülkeye IMF'den bir mali kaynak veya fon çekme hakkı vermemekte, bunun yerine o ülkeye öteki ülkelerden ulusal para elde etme hakkı sağlamaktadır³⁴. Örneğin Türkiye, dolar rezervlerine ihtiyaç duyup ve bu amaçla SDR'lerini kullanmak istediğinde sahip olduğu SDR'leri devralan banka bunların karşılığı olan doları Türkiye'ye transfer etmekle yükümlüdür. Bu işlem nedeniyle Türkiye dolar elde ederken sahip olduğu SDR miktarı azalacak, ABD'nin ise SDR rezervleri artacaktır.

SDR'lerin uluslararası likidite talebindeki artışı karşılması öngörülmüştür. IMF yönetim kurulu gelecek beş yıllık dönemler için uluslararası ekonominin likidite talebi konusunda tahminlerde bulunur. Buna bağlı olarak da hangi tarihlerde, ne miktarda SDR çıkartılacağına karar verir. Bu kararın toplam oy hakkının yüzde 85'ine sahip beşte üç oranındaki IMF üyelerinin onaylanması ile SDR'ler yaratılmış olur. Yeni yaratılan SDR'ler IMF üyelerine Fon'daki kotaları oranında dağıtılır.

Özel çekme hakları, hem bir uluslararası likidite aracı, hem de hesap birimi durumundadır. 1970'de program ilk kez uygulamaya konduğunda SDR, altın paritesine bağlanmıştı. Böylece de 1 SDR: 1 ABD dolarıydı. Sonraları dolar devalüasyonları sonucunda SDR'nin dolar fiyatı da yükselmiştir. Dalgalı kur dönemine geçilince, 1974 Temmuzundan itibaren SDR'nin değeri "para sepeti" yöntemine göre belirlenmeye başlanmıştır.

³³ Halil Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat* (14. Baskı, İstanbul: Güzem Yayınları, 2001), s. 577

³⁴ Ertunç, a.g.e., s. 22-23

Önceleri SDR'nin hesaplanmasında on altı sanayileşmiş ülke ulusal parası dikkate alınıyordu. 1981 başından beri değerlendirme ABD doları, Alman markı, Japon yeni, Fransız frankı ve İngiliz sterlini olmak üzere beş büyük ulusal para üzerinden yapılmaktadır. Fon uygulamalarına göre, SDR kapsamına girecek beş ulusal para ile bunların ağırlıkları, ilgili ülkelerin dünya ticaretindeki ağırlıklarına göre her beş yılda bir yeniden gözden geçirilir. 1996 yılı başında yapılan son ayarlamaya göre SDR'nin bugünkü bileşimi tabloda verilmiştir³⁵.

Tablo 1

Özel Çekme Hakları Değeri (28 Nisan 2000)

Ulusal paranın cinsi	Ulusal para miktarı	Döviz Kuru	Dolar eşdeğeri
Euro (Almanya)	0,2280	0,90620	0,206614
Euro (Fransa)	0,1239	0,90620	0,112278
Japon yeni	27,2000	107,2700	0,253566
İngiliz sterlini	0,1050	1,56810	0,164651
Amerikan doları	0,5821	1,00000	0,582100
Ek not:			1,319209
ISDR = 1,31921\$			
I\$ = 0,758030SDR			

Kaynak: IMF, Annual Report 2000, s.75

1.6. Fon Kredileri

IMF'nin başlıca işlevlerinden birisi, üye ülkelere geçici dış ödeme açıklarının giderilmesi amacıyla kredi sağlamaktır. Genelde kısa vadeli olan bu krediler, son dönemlerde orta vadeli de olabilmektedir. Dış ödemeler dengesini sağlamaya ve büyümeye yönelik makroekonomik politikaların uygulandığı durumlarda kısa vadeli kredilerin amaca uygun düşmemesi bu gelişmede etkili olmuştur.

Üye ülkeler Fon kredilerinden çeşitli hesaplar içinde ve farklı koşullar altında yararlanabilirler. Kullanılabilecek toplam kredi miktarları ise, ülkelerin Fon'daki kotalarına bağlıdır.

³⁵ Seyidoğlu, 2001, a.g.e., s. 577-579

1.6.1. Fon'un Kredi Mekanizması

IMF'nin kredi mekanizması, borçlanacak ülkenin kendi ulusal parasının, istediği başka bir ülke parasıyla değiştirilmesi ya da satın alınması şeklinde işlemektedir. Bununla beraber Fon'dan yabancı dövizler kadar SDR'de satın alınabilmektedir³⁶.

Fondan borçlanacak ülkenin, stand-by veya benzer anlaşmalarla dış açığını gidermek için bu kaynakları kullanacağını ve bir istikrar programı izleyeceğini taahhüt etmesi gerekir. Aksi takdirde Fon, söz konusu ülkeyi izlediği politikaları yeniden gözden geçirmesi konusunda uyarır ve o ülkenin ekonomisini belirli aralıklarla uzmanları vasıtasıyla denetler. Denetim sonucunda anlaşmaların ihlâl edildiği anlaşılırsa, Fon kredileri durdurulur³⁷.

Bu arada uygulanması planlanan ya da taahhüt edilen bu ekonomik program, ülkenin alacağı önlemleri ortaya koyar ve buna “niyet mektubu” (letter of intention) denir³⁸. IMF yönetim kurulunun üye ülkenin niyet mektubu ile izlemeyi taahhüt ettiği politikaları kabulü ile, bu mektuptaki konuları kapsayan stand-by anlaşması imzalanır³⁹.

Kredi kullanan üye ülkeler, Fon'da biriken ulusal para stokları üzerinden, belirli oranlarda faiz öderler. Rezerv tranşlarında tutulan kaynaklara ise Fon tarafından bir faiz verilir.

IMF'nin kredi politikası temel olarak “şartlılık” (conditionality) ilkesine dayanır⁴⁰. IMF kaynaklarını kullanıma açarken üyelerine verdiği fonların tekrar geriye dönmesini sağlayacak politikaların söz konusu ülkelerce uygulanmasını zorunlu bir şart olarak ileri sürer ve IMF'nin bu politikasına “şartlılık politikası” denir⁴¹. IMF'nin şartlılık konusuna ilişkin önemli ilkeleri ise şunlardır⁴²:

³⁶ Aynı, s. 572

³⁷ Karluk, Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar, **a.g.e.**, s. 231-232

³⁸ Eğilmez, IMF Dünya Bankası ve Türkiye, **a.g.e.**, s. 39

³⁹ Nebiye Bolulu ve Diğerleri, “IMF, Uluslararası Para Fonu”, **İktisat Dergisi**, Cilt: 33, Sayı: 197-198 (İstanbul: 1981), s. 26

⁴⁰ Seyidoğlu, 2001, **a.g.e.**, s. 573

⁴¹ Karluk, Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar, **a.g.e.**, s. 284

⁴² Cem Alpar ve Tüba Ongun, **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar** (3. Baskı, İstanbul: Evrim Yayını 1988), s. 159-160

- IMF, üyelerinin dış denge sorunlarının giderilmesine yönelik programların oluşturulmasında, bu ülkelerin sosyal ve politik amaçlarıyla, ekonomik önceliklerini dikkate almalıdır.

- Bazı şartlarda, ilgili üye ülkelerin IMF ile bir stand-by düzenlemesine gitmeden önce, istikrar programının etkin olarak yürütülmesi için bazı ekonomik önlemleri almaları söz konusu olabilir.

- Stand-by düzenlemeleriyle destekli istikrar programları Yürütme Kurulu'nca belirli dönemlerde gözden geçirilmelidir.

- Performans kriterleri ilk kredi dilimine ilişkin stand-by düzenlemelerini kapsamamalı diğer kredi dilimlerine ilişkin düzenlemeler de uygulanmalıdır.

- İstikrar ve dış denkleme programlarının bir yılda tamamlanamaması durumunda stand-by düzenlemelerinin süresi 3 yıla çıkartılır.

- Stand-by düzenlemeleri uluslararası anlaşmalar değildir. Bu tür düzenlemelerde sözleşme dili kullanılmamalıdır. Buna göre, program hedeflerine ulaşamaması, borçlanan ülkeler için uluslararası bir yükümlülüğü doğurmaz.

- Üye ülkelerin istikrar programları bir yılı aşarsa veya 1 yıllık program dönemine rağmen, söz konusu üyeler bütün döneme ilişkin performans kriterlerini önceden oluşturamamışlarsa, programın etkin dönemi konusunda ortak bir anlayışa ulaşmada durumun gözden geçirilmesi gerekir.

Sonuçta, hazırlanan istikrar önlemlerinin Fon tarafından kabulü resmi veya özel uluslararası finans çevrelerinde kredi sağlamada da kolaylık anlamına gelir⁴³. Çünkü bugün artık uluslararası finans sistemi, IMF'nin öncülüğünü benimsemiştir. Uluslararası banka sistemi de IMF'nin “yeşil ışığına” bağlı durumdadır⁴⁴. Ancak IMF'den alınan krediler, kredi geri ödendiğinde rezervlerin eski seviyesine gelmesi sebebiyle, toplam uluslararası rezervlerde sürekli bir artışa yol açmaz.

⁴³ Seyidoğlu, 1993, a.g.e., s. 681

⁴⁴ Kazgan, a.g.e., s. 185

1.6.2. Normal Fon Kredileri

Üye ülkeler finansman ihtiyaçlarının niteliklerine göre Fon'dan farklı hesaplar veya kaynaklar çerçevesinde kredi sağlarlar.

1.6.2.1. Kredi Tranşları ve Destekleme Anlaşmaları

Fon'un kredi kaynağı kredi tranşlarından yapılan borçlanmalardır. Kredi hakları dört tranşa (dilim) ayrılmıştır. Her bir tranş üye ülke kotasının yüzde 25'ine eşittir. Birinci kredi tranşı çerçevesinde yapılacak kaynak kullanımlarında ülkenin dış ödemeler güçlüklerini gidermek amacıyla gerekli çabayı göstereceğini belirtmesi yeterlidir, performans kriteri (şartlılık ilkesi) aranmaz. Daha sonraki borçlanmalar ise “yüksek kredi tranşı” kredileri diye adlandırılır. Buradan yapılan borçlanmalarda koşullar ağırlaşır. Bu krediler “destekleme düzenlemeleri” (stand-by arrangements) olarak verilir ve performans kriterlerine tabidir.

Destekleme düzenlemeleri ödemeler bilançosu açıklarını gidermeye yönelik, süresi bir ile iki yıl arasında değişen makro ekonomik politika uygulamalarını kapsar.

Kredi tranşlarından yapılan borçlanmalardaki geri ödeme süresi $3^{1/4}$ yıldan 5 yıla kadar değişmektedir. 1974'ten beri IMF'nin tüm kredi işlemleri dolar cinsinden değil, SDR ile yürütülmektedir.

1.6.2.2. Uzatılmış Fon Kolaylığı

Uzatılmış Fon Kolaylığı süresi üç yıla kadar olan orta vadeli programlara finansman sağlar. Amacı, yapısal ya da makroekonomik sorunlardan kaynaklanan dış ödeme güçlüklerinin giderilmesine yardımcı olmaktır. İlk programda üç yıllık dönemin genel hedef ve politikaları belirtilir, sonraki uygulamalar her yıl yapılacak görüşmelerde kararlaştırılır. Geri ödeme süresi $4^{1/4}$ ile 10 yıl arasında değişir.

1.6.2.3. Genişletilmiş Finansman Hesabı

Fon'un büyük desteğini gerektiren programlara ek kaynak sağlamak amacıyla kullanılır⁴⁵.

⁴⁵ Seyidoğlu, 2001, a.g.e., s. 574-575

Genişletilmiş finansman hesabıyla Fon'dan sağlanabilecek kaynakların limitleri daha da yükseltilmiştir. Borcun geri ödeme süresi, 3 ile 7 yıl arasında deęiřir⁴⁶.

1.6.3. Özel Kredi Kaynakları

1.6.3.1. Telafi Edici Finansman Kolaylığı

Özellikle az gelişmiş ülkelerdeki ödemeler bilançosu denkliğini sağlamak ve ihracat gelirleri kendi denetimleri dışındaki etkenlere bağlı ve geçici karakterde düşmeler gösteren üyelerin dış ödeme sorunlarının çözümüne katkıda bulunmak anlayışıyla 1963 yılında krediler kapsamına alınmıřtır⁴⁷. Geri ödeme süresi $3^{1/4}$ ile 5 yıl arasında deęiřir⁴⁸.

1.6.3.2. Tampon Stok Finansman Kolaylığı

Tampon Stok Finansman Kolaylığı'nın amacı, bazı temel maddelerin (şeker, kauçuk, kalay vb.) dünya fiyatlarını istikrarlandırmaya yönelik uluslararası mal anlaşmaları çerçevesinde oluşturulan tampon stok programlarının finansmanına katkıda bulunmaktır⁴⁹.

Programın finansmanına ise üye ülkeler, anlaşmayla belirlenen payları ölçüsünde katkı sağlarlar. Dış ödeme güçlüğü çeken ülkeler bu amaçla ihtiyaç duydukları finansman için IMF'ye bağlı Tampon Stok Finansman Kolaylığı'ndan kısa süreli kredi sağlayabilirler. Bu kaynaktan elde edilecek kaynaklar ilgili ülkenin Fon'daki kotasının en fazla yüzde 50'sine ulaşabilir.

1.6.3.3 Mali Krizler ve Uluslararası Para Fonu (IMF) Yardımları

Bir üye ülkenin ulusal parasının yoğun spekülative baskı altına girmesi durumunda kullanılmak üzere 1997 yılında Ek Rezerv Kolaylığı adı verilen bir kaynak oluşturulmuştur. Bu hesaptan ulusal paraya güvenin kalmadığı durumlarda üye ülkeye bir yıla kadar vadeli fon sağlanır.

⁴⁶ Karluk, Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar, **a.g.e.**, s. 242

⁴⁷ IMF Survey, "IMF Provides Financial Assistance to Overcome Balance of Payments Difficulties", "Washington D.C.: Supplement on the IMF, Volume 22, October 1993), s. 2

⁴⁸ Seyidoğlu, 2001, **a.g.e.**, s. 575

⁴⁹ Karluk, Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar, **a.g.e.**, s. 242

Ayrıca son Asya ve Rusya krizlerinden sonra bu gibi mali krizlerin yeniden ortaya çıkmasını engellemek için Acil Önlem Yardımı adlı yeni bir program uygulamaya konmuştur⁵⁰.

1.6.4. En Yoksul Az Gelişmiş Ükelere Özel Kaynaklar

1.6.4.1. Yapısal Uyum Kolaylığı

Kronik ödemeler bilançosu sorunlarıyla karşılaşan az gelişmiş ülkelerin orta vadeli makroekonomik ve yapısal uyum programlarını desteklemek amacıyla tavizli krediler sağlamaya yönelik olan kaynaklardır⁵¹.

Bunun için üye ülkenin IMF ve Dünya Bankası ile işbirliği yapması ve üç yıllık orta vadeli genel bir plan belirlemesi gerekir. Bu genel plan çerçevesi içinde ayrıntılı yıllık programlar hazırlanır ve adı geçen hesaptan yıllık programlara aşamalı biçimde mali destek sağlanır. Kredilerin yıllık faizi yüzde 0.5 ve geri ödeme süreleri 5^{1/2} ile 10 yıl arasındadır.

1.6.4.2. Arttırılmış Yapısal Uyum Kolaylığı

Bu hesapta, yararlanma koşulları ve program özellikleri bakımından yapısal uyum kolaylığına benzer. Ancak, yapısal politikaların kapsam ve etkinliği ile denetim mekanizması ve fonların kaynağı yönünden aralarında bazı farklar vardır⁵².

⁵⁰ Seyidoğlu, 2001, a.g.e., s. 575-576

⁵¹ Güran ve Aktürk, a.g.e., s. 85

⁵² Seyidoğlu, 2001, a.g.e., s. 576

2. TÜRKİYE ULUSLARARASI PARA FONU (IMF) İLİŞKİLERİ VE TÜRK EKONOMİSİNE ETKİLERİ

2.1. Türkiye'nin Uluslararası Para Fonu'na (IMF) Üye Oluşu

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda Türkiye yeni ekonomik gelişmelere uyum sağlamak ve batı dünyasına yaklaşmak çabası içerisindeydi. Dünya ekonomisi serbesti dönemine girmişti. Amerikan yardımları ve kredileri de dönemin en önemli özelliklerinden birini oluşturmaktaydı. İşte bu yıllarda, Türkiye'de 1947 yılında IMF ve Dünya Bankası'na üye olarak, bu yeni ekonomik sistemin içindeki yerini almıştır.

Savaş sonrasında Türkiye'nin elinde yeterli miktarda döviz stoku vardı, ancak fiyatlardaki artış durdurulamıyordu. 1939-1943 döneminde fiyatlar %450 artmıştı. Aynı dönemde para arzı da 307 milyondan 530 milyon liraya kadar yükselmişti. Diğer ülkelerin arka arkaya uyguladığı devalüasyonlara karşın, Türkiye'nin sabit kur politikasına devam etmesi diğer paraların değeri ile Türk parasının değeri arasındaki farkı yükseltmişti.

Türkiye'nin içinde bulunduğu sorunların artması, buna karşılık IMF'nin ödemeler bilançosu dengesizliği çeken ülkelere yardım ediyor olması Türkiye'nin bu kuruluşa girme isteğini arttırmıştır. Üye olmak için ise paranın değerinin, diğer paralar karşısında düşürülmesi düşüncesi yerleşmiştir⁵³.

7 Eylül 1946'da yapılan devalüasyon gerek nedenleri ve gerekse zamanlaması yönünden Türkiye ekonomisinde yapılan birinci devalüasyondur. Bu tarihte TL'nin ABD doları karşısındaki değeri 1.30 TL'den %53.6 dolayında düşürülerek 2.80 yapılmıştır. Bu dönemde Türkiye'yi devalüasyon yapmaya zorlayan nedenler şu şekilde özetlenebilir;

- Üzerinden fiyat ve miktar sınırlamaları kaldırılacak olan ithalat artışının sınırlı tutulması ve ihracat artışının sağlanması düşünülmekteydi. Aslında bu yıllarda ihraç edilen malların, satış sorunu da bulunmamaktaydı⁵⁴.

⁵³ Yalçın Doğan, *IMF Kısacasında Türkiye* (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1980), s. 56-57

⁵⁴ Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk, *Türkiye Ekonomisi* (6. Baskı İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984), s.108

- Devalüasyon uygulamasının esas nedeni, Türkiye'nin IMF'e üye olmak isteydi. Eğer Türkiye TL'nin değerini kendisi belirlemezse, IMF ve diğer ülkelerin istekleri doğrultusunda Türk parasının değeri belirlenecekti. Bu nedenle de Türk lirasının değerinin devalüasyonla belirlenmesi uygun görülmüştü⁵⁵.

- Devalüasyon kararı ile beraber, gümrük tarifelerinde de bir değişiklik yapılmış, devalüasyon öncesinde henüz Türkiye'ye girmemiş olan ithal mallarından da %45 oranında kur farkı alınmıştır. Aralık ayı gümrük oranlarında da önemli değişiklikler yapılmıştır⁵⁶.

1946 devalüasyonu pek başarılı olmamıştır. Nitekim 1947 yılında Türkiye'nin dış ticaret dengesinin açık vermesi de bunu göstermektedir. Paranın değerinin düşürülerek ihracatın artmasını sağlamak amaçlanmış, ancak olay beklenen şekilde gerçekleşmeyerek, 1939 yılından beri fazlalık veren ihracat 1947'den sonra açık vermeye başlamıştır. İthal mallarına ihtiyaç bulunduğu bir sırada hükümetin, Türk parasının değerini %50 oranında düşürmesi eldeki ihraç mallarının ucuz fiyatlarla satılmasına neden olmuştur. Ayrıca ithal eşyaların fiyatlarının otomatik olarak pahalılaşması karşısında, devletin sınai yatırımlara daha fazla para harcaması gerekmiştir.

Sonuç olarak, 1946 devalüasyonu sonrası birinci amaç gerçekleşmemiş olup, dış ticaret açığı verilmiştir. Ancak, ikinci amaç gerçekleşmiş ve Türkiye 1947 yılında IMF ve WB'na üye olmuştur⁵⁷.

2.2. Türkiye'de Uluslararası Para Fonu (IMF) Konsültasyonlarının

Yöntem ve Kapsamı

IMF anasözleşmesinin IV'üncü maddesi uyarınca yaptığı yıllık konsültasyonlar Türkiye'de genellikle Ekim veya Kasım aylarında yapılmaktadır. Böylece konsültasyon için gelen IMF misyonu, bir sonraki yıla ilişkin hedef ve büyüklükleri görebek ekonominin geçmiş trendinin yanısıra geleceğine ilişkin gidişatı da yerinde değerlendirilmiş olmaktadır.

Konsültasyon için Türkiye'ye gelen IMF misyonu 3-4 uzman ve Dünya Bankası'nın bir uzmanından oluşmaktadır. Türkiye, Dünya Bankası'ndan yaygın proje kredisi kullanan bir ülke olduğu için Banka uzmanının da katılımıyla IMF ve Dünya

⁵⁵ Nazif Eksen, **1946-1958-1970 Devalüasyonları** (Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu, 1980) s.8

⁵⁶ Yahya Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi** (Ankara: Yurt Yayınları, 1986), s. 160

⁵⁷ Eğilmez, "IMF ve Türkiye", **a.g.e.** s. 10

Bankası'nın işbirliği sağlanmış olmaktadır.

Konsültasyonlara Türk tarafı, Hazine Müsteşarlığı Müsteşar Yardımcısının koordinasyonu altında Hazine, Maliye Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı ve Merkez Bankası uzmanlarından oluşan bir heyet ile katılır. Konsültasyon toplantıları genellikle 15 gün sürer.

Konsültasyonlarda şu konular ele alınır:

- (a) Gayrisafi milli hasılanın gelişimi, büyüme hızı,
- (b) Sanayi üretimi, kapasite kullanımını, tarımsal üretim,
- (c) Fiyat hareketleri ve nedenleri,
- (d) İstihdam, ücretler,
- (e) Konsolide bütçe, gelir ve giderler,
- (f) Kamu iktisadi teşebbüsleri ve finansmanı,
- (g) Bütçe dışı fonlar,
- (h) Mahalli idarelerin finansmanı,
- (i) İç ve dış borçlanma,
- (i) Parasal gelişmeler para politikası uygulamaları,
- (j) Ödemeler dengesi,
- (k) Uluslararası carî işlemlerde uygulanan esaslar ve döviz kuru politikası.

Konsültasyon toplantılarının tamamlanmasından sonra IMF misyonunun Türkiye'ye ilişkin bilgilere dayalı olarak hazırlayacağı bir değerlendirme notu ve geleceğe ilişkin senaryolar, yüksek düzeyli Türk yetkilileri ve IMF misyonu tarafından ele alınır. Bu toplantılar IMF misyonu üyeleri ile Türk tarafından Hazine Müsteşarı, DPT Müsteşarı, T.C. Merkez Bankası Başkanı ve teknik toplantılarda Türk tarafına başkanlık eden Hazine Müsteşar Yardımcısının katıldığı bir toplantı şeklinde olur⁵⁸.

⁵⁸ Eğilmez, IMF Dünya Bankası ve Türkiye, a.g.e., s. 56-57

2.3. Türkiye'nin Uluslararası Para Fonu'ndan (IMF) Kullanabileceği İmkânların Miktar ve Koşulları

1947 yılında IMF'e üye olan Türkiye, 1961'den bu yana IMF ile 18 kez stand-by düzenlemesi yapmış olup, bu çerçevede Türkiye'nin ekonomik bunalım yaşadığı zamanlarda IMF ile kurduğu ilişkilerin, sıkıntıların atlatılmasında oynadığı rolü göstermektedir.

Türkiye'nin IMF nezdindeki kotası 964 milyon SDR (1.3 milyar ABD Doları) olup, stand-by anlaşması kapsamında ülkeler performans kriterlerini yerine getirmek kaydıyla kotalarının yüzde 100'ünü kullanabilmektedir.

Türkiye'nin IMF'den, 3 yıllık bir Genişletilmiş Fon Kolaylığı (EFF) çerçevesinde ve normal koşullarda kullanabileceği maksimum tutar (964x3) 2.892 milyon SDR (3.933 milyar dolar)'dır⁵⁹.

Türkiye'nin ödemeler dengesi sorunlarıyla karşılaşması veya bu tür sorunlara yol açabilecek makroekonomik dengesizlikler içine girmesi halinde IMF'den teorik olarak kullanabileceği imkânlar; rezerv dilimi pozisyonu, stand-by düzenlemesine bağlı olarak kredi dilimlerinin kullanım imkânı, süresi uzatılmış düzenlemeye bağlı olarak süresi uzatılmış fon kolaylığı, telafi edici finansman kolaylığı, olağanüstü finansman kolaylığı ve geçici imkânlar arasında yer alan petrol kolaylığıdır.

Bu sayılan imkânların dışında kalan yapısal uyum kolaylığı (SAF) ve genişletilmiş yapısal uyum kolaylığı (ESAF) yalnızca düşük gelirli üye ülkelere; sistem değişimi kolaylığı (STF) ise yalnızca sosyalist ekonomi düzeninden piyasa ekonomisine geçen üye ülkelere yönelik imkânlar olduğu için Türkiye tarafından kullanılması mümkün olmayan imkânlardır. Öte yandan Türkiye temel tarım maddeleri ihracat veya ithalatçısı sayılmadığı için telafi edici ve olağanüstü finansman kolaylığının (CCFF) yalnızca olağanüstü finansman bölümünden turizm gelirleri veya işçi gelirlerindeki ani düşüşlerin ödemeler dengesini olumsuz tarzda etkilemesi olasılığı çerçevesinde yararlanabilme durumunda kabul edilmelidir.

⁵⁹ Eğilmez, "IMF ve Türkiye", a.g.e., s. 10

Bir üye ülkenin tampon stok finansman kolaylığından (BSFF) yararlanması, tampon stok bulundurmasına bağlı olduğundan, Türkiye'nin bu imkândan yararlanması ancak bu koşulun varlığına bağlı olarak mümkün olabilecektir⁶⁰.

Aşağıda tabloda Türkiye'nin kullanabileceği rezerv dilimi pozisyonu sürekli değişik gösterdiği için yer verilmemiştir. Yine aynı tabloda verilen telafi edici ve olağanüstü finansman kolaylığı miktarının yalnızca bir endikasyondan ibaret olduğuna dikkat edilmelidir. Bu imkânın ne zaman ve hangi yaygınlıkta kullanılabileceği önceden kestirilmesi pek mümkün olmayan bir husustur.

**Tablo 2. Türkiye'nin IMF'den Kullanabileceği İmkanların
Üst Sınırları ve Koşulları**

İmkanın Türü	Miktarı (Milyon SDR)	Kullanım Koşulları	Geri Ödeme Süresi (Yıl)
1. Kredi Dilimi Politikaları A) Birinci Kredi Dilimi	241	Koşulsuz	31/4-5
B) Üst Kredi Dilimleri Yıllık	964	SB;T;PK;K	31/4-5
Üst Kredi Dilimleri Kümülatif	2.892	SUD;T;PK;K	41/2-10
2. Telafi Edici ve Olağanüstü Finansman Finansman Kolaylığı	289.2	SB (veya SUD) PK;K	31/4-7

Notlar: SB; stand-by düzenlemesi, T; taksitlendirme, PK; performans kriteri, K; Konsültasyon ve SUD; süresi uzatılmış düzenleme.

Kaynak: Türkiye'nin son dönem kotası esas alınarak hazırlanmıştır. (Eğilmez, IMF Dünya Bankası ve Türkiye, 1996: 58 ve www.imf.org)

⁶⁰ Eren, a.g.e., s. 118

Bu tabloya göre Türkiye eğer geçici ve küçük çaplı bir ödemeler dengesi sorunuyla karşılaşır, bu sorunu çözme yolunda alacağı önlemleri IMF'ye bildirmek suretiyle kotasının %25'i kadar olan (964x%25) 241 milyon SDR tutarındaki birinci kredi dilimini koşulsuz olarak ve derhal kullanabilecek demektir. Eğer Türkiye'nin karşılaşacağı ödemeler dengesi sorunu daha büyük boyutlu ise o takdirde yıllık tutarı kotasının %100'ü kadar olan (964x%100) 964 milyon SDR'lik bir yıl süreli kredi dilimleri imkânını veya iki yıllık sürede (964x2) 1.928 milyon SDR tutarında kredi dilimleri imkânını kullanabilecektir. Bu iki rakam arasında bir rakam belirlenmesi de mümkündür. Örneğin stand-by düzenleme süresi 18 ay olarak belirlenmiş ise Türkiye'nin kullanabileceği kredi dilimleri imkânı tutarının en üst sınırını şöyle hesaplayabiliriz:

Türkiye'nin 18 ay süreli bir stand-by düzenlemesi çerçevesinde kullanabileceği kredi dilimleri imkânı= $964 \times \%100 = 964 / 12 \times 18 = 1446$ milyon SDR. Sorun daha da ciddiye o takdirde süresi uzatılmış düzenleme çerçevesinde Türkiye'nin yararlanabileceği miktar üç ya da dört yıllık bir süreye yayılarak kotasının %300'ü oranına kadar yükselebilmektedir. Buna göre uzatılmış düzenleme çerçevesinde Türkiye'nin kullanabileceği fon imkânı ($964 \times \%300$) 2.892 milyon SDR'a ulaşmaktadır⁶¹.

2.4. Türkiye'nin Kullandığı Uluslararası Para Fonu (IMF) İmkânları, Miktar ve Koşulları

1961 yılı Ocak ayında 37.5 milyon SDR destek sağlayan ilk stand-by düzenlemesinden 1983 yılına kadar geçen süre içerisinde Türkiye, IMF ile 15 kez stand-by düzenlemesi imzalamış ve çeşitli IMF kaynaklarından 1985 yılına kadar toplam 2.764 milyon SDR tutarında fon sağlamıştır⁶².

Türkiye, 1985 yılında yapılan stand-by düzenlemesinin yarattığı imkânların tamamını kullanmaya gerek görmeksizin düzenleme kapsamından çıkmış ve 1994 yılına kadar IMF imkânlarını kullanmadan gelmiştir. Hatta daha önce kullandığı Fon imkânlarının geri ödenmesi nedeniyle 1990 yılı sonuna kadar IMF'ye geri ödeyici bir konumda olmuştur.

⁶¹ Eğilmez, IMF Dünya Bankası ve Türkiye, a.g.e., s. 58-59

⁶² "IMF-Türkiye İlişkileri Nasıl Gelişti?" *Ekonomik Forum*, TOBB Yayını, Yıl: 5, Sayı: 8 (Ağustos 1998). s. 9

Türkiye, IMF'den büyük çoğunluğu kredi dilimi politikaları çerçevesinde olmak üzere kullanabileceği imkânların tamamını kullanmıştır. Bu imkânların önemli bir kısmı 1980-1985 yılları arasında kullanılmıştır.

Dönem	İmkan	Düzenleme Türü	Düzenleme Miktarı	Kullanılan Miktar
1980-83	Kredi Dilimi Politikası	Süresi Uz. Fon Kolaylığı	1,250.0	1,250.0
1983-84	Kredi Dilimi Politikası	Stand by Düzenlemesi	225.0	56.0
1984-85	Kredi Dilimi Politikası	Stand by Düzenlemesi	225.0	168.0
Toplam			1,700,0	1,474,0

Kaynak: Eğilmez, "IMF Dünya Bankası ve Türkiye", 1996, s. 60

Tablodan da anlaşılacağı gibi Türkiye IMF'den 5 yıllık bir süre içinde 1.474 milyon SDR'lik bir imkânı kullanmıştır⁶³.

1994 yılında yapılan stand-by düzenlemesinin ardından, 1990'lı yılların sonunda Türkiye-IMF ilişkileri tekrar hareketlenmiştir. Bu dönemde Türkiye-IMF ile 1999 ve 2002 de olmak üzere iki stand-by düzenlemesi yapmıştır. Tablo 4'te Türkiye'nin IMF ile yapmış olduğu son düzenlemeler gösterilmektedir.

Anlaşma Tarihi	Bitiş Tarihi	Onaylanan Miktar (SDR Milyon)	Kullandıran Miktar (SDR Milyon)
04 Şubat 2002	31 Aralık 2004	12,821.20	8,194.00
22 Aralık 1999	04 Şubat 2002	15,038.40	11,738.96
21 Aralık 2000	20 Aralık 2001	5,784.00	5,784.00
08 Temmuz 1994	07 Mart 1996	610.50	460.50

Kaynak: www.imf.org

⁶³ Eğilmez, IMF Dünya Bankası ve Türkiye, a.g.e., s. 59-60

2.5. Dönemler İtibariyle Türkiye-Uluslararası Para Fonu (IMF) İlişkileri

2.5.1. 1947-1960 Dönemi Türkiye-Uluslararası Para Fonu (IMF) İlişkileri

11 Mart 1947'de, yani IMF'nin kurulmasından hemen bir yıl sonra üyeliğe kabul edilen Türkiye, IMF üyeliği henüz kabul olmadan 1946'da yüksek oranlı bir devalüasyon yapmıştı. Bu yüksek oranlı devalüasyon ihracatı yeterince arttırmamış, ithalatı da frenlememişti ama Türkiye'nin IMF üyeliğine kabulünde önemli bir referans olmuştu.

1950'li yıllar boyunca ithalatı kısıcıcı politikalara, ithal ikameci sanayileşme uygulamasına rağmen, 1950'lerin sonuna doğru ciddi bir ödemeler dengesi sorunuyla yüz yüze gelinmişti⁶⁴.

Alınan önlemlerin ekonomiyi dahada kötüleştirilmesi dış denge sorununun artması 1958 yılında istikrar önlemlerinin alınmasını gerektirdi. 1958 yılında alınan istikrar önlemlerinin, en önemli örneği tipik bir IMF reçetesi olmasıydı. IMF Türkiye'deki sorunların para arzındaki artıştan kaynaklandığını belirtiyordu. Parasal kısıtlamaların ve fiyat sistemine ilişkin önlemlerin alındığı bir istikrar paketinin uygulanmasını istiyordu⁶⁵.

4 Ağustos 1958 yılında uygulanmasına karar verilen istikrar programına ilişkin alınan önlemler şunlardır⁶⁶:

- Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değeri düşürülerek 1 dolar 280 kuruş iken, 1 dolar 900 kuruş olarak belirlendi. Yapılan devalüasyon oranı %320 olarak gerçekleşti. Diğer dövizlerin de TL. karşısındaki değerleri yeniden belirlendi.

- Tevzin Fonu uygulamadan kaldırıldı, yerine “Kambiyo Karşılık Fonu” uygulamaya konuldu. Bu fonun amacı Türk parasının değerini korumaktı.

- Merkez Bankası kendisinden döviz talep edenlerden verdiği Amerikan dolarına karşılık satış fiyatına ek olarak 620 kuruş satış primi olacaktı.

- Yine Merkez Bankası kendisine döviz satanlara da alış bedeline ek olarak verilen bir alış primi ödeyecekti.

⁶⁴ Mustafa Sönmez, “IMF ile 51 Yıllık Bilançosu”, **75 Yılda Paranın Serüveni** (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998), s. 257

⁶⁵ Cevdet Erdost, **IMF istikrar Politikaları ve Türkiye** (Ankara: Savaş Yayınları, 1982), s. 151

⁶⁶ Ekzen, **a.g.e.**, s. 79-80

1958 devalüasyonundan sonra uzun dönemli bir durgunluk görülmüş ve istenilen başarı sağlanamamıştır.

2.5.2. 1960-1970 Dönemi Türkiye-Uluslararası Para Fonu (IMF) İlişkileri

1960'lı ve 1970'li yıllar Türkiye'nin ithal ikameci birikim modeli çizgisinde hızla ilerlediği bir dönemdi. Bu dönemin belli aralıklarında ve sonunda yüzyüze kalınan ödemeler dengesi darboğazı, Türkiye ile IMF'yi sık sık buluşturmuştu.

Türkiye'nin, 1960'lı yıllarda başlayan ve 1980'lere kadar uzanan ithal ikameci çizgisinin döviz sorunu yaşatacağı belliydi. Bu birikim modeli, sabit döviz kuru, korunan iç pazar, düşük faiz hadleri ve yoğun devlet desteği parametreleri üzerine kuruluydu. Ticaretten sanayiye geçiş yapan yerli firmaların yabancı sermaye ile işbirliği temelinde gelişen bu sanayileşmede, KİT'lerde bu sanayiye düşük fiyatlı girdi sağlayan bir rolü üstlenmişlerdi. Ancak bu birikim modelinin sorunu, döviz kurunun sabit tutulmasının etkisiyle ihracatın pek fazla önemsenmemesi ve girdi araç gereç yönünden ithalata bağımlı olmasıydı. Bu, her yıl artan oranda dış açık verilmesi demekti.

1961-1970 döneminde IMF ile ilişkiler daha az fırtınalıydı. Bu dönemde IMF'ye her yıl bir niyet mektubu verilmiş ve Türkiye elli beş yıllık IMF'li tarihindeki stand-by düzenlemelerinin sekizini bu dönemde yapmıştır.

1960'lı yılların sonu, 1970'li yılların başlarında yapılan %66 oranında bir devalüasyonla dolar 15 TL'ye yükseltilmiştir⁶⁷.

2.5.3. 1970-1980 Dönemi Türkiye-Uluslararası Para Fonu (IMF) İlişkileri

6 Ağustos 1970 yılında yapılan yüzde 66 oranındaki devalüasyon ve zamlarla beraber yeni bir istikrar programı uygulamaya konuldu. IMF isteği doğrultusunda hazırlanan bu program sonucunda Türkiye'ye 950 milyon dolar kredi sağlanmıştır. Dünyada yaşanan ekonomik gelişmeler, bu uygulamaya konulan istikrar programı ile ülkenin, ihracat ve işçi dövizleri girişinde artışlar meydana gelmiştir⁶⁸.

⁶⁷ Sönmez, a.g.e., s. 257-259

⁶⁸ Kazgan, a.g.e., s. 277

Ancak ithalat üzerindeki kısıtlamaların azaltılması, ithalatı çok büyük oranda arttırmıştır. 1969'da 801 milyon dolar olan ithalat 1973'te 2.086 milyar dolara fırlamıştır⁶⁹.

1970-1973 yıllarında dış ticaret açığının sürekli artış göstermesi, 1974 yılında ortaya çıkan petrol krizi ile birlikte petrol fiyatlarının önemli ölçüde artması döviz harcamalarını arttırmış ve ekonomi tekrar işlemez hale gelmiştir. Dış kredilere olan bağımlılık 1974 sonrasında da kendini hissettirmiş ve IMF ile Türkiye'yi 1975'ten sonra sık sık karşı karşıya getirmiştir⁷⁰.

1975-1977 döneminde yaklaşık yedi milyar dolarlık ödemeler dengesi açığının yüzde 77'si DÇM (Dövize Çevrilebilir Mevduat) denilen kısa vadeli borçlarla kapatılmış ve 1977'ye gelindiğinde dış borçlanmada güçlükler yaşanmaya başlanmıştır. 1978'de IMF ile yeni bir stand-by imzalanarak 1978 Şubat'ında yüzde 32'lik bir devalüasyonla kur 25 TL'ye çıkarılmıştır. Ancak bu oran IMF'yi tatmin etmemiştir. IMF kurun 30 TL'ye çıkarılmasını ayrıca faizlerin yükseltilmesini, daha çok KİT zammı yapılmasını, sübvansiyonların azaltılmasını ve iç pazarın daraltılmasını beklemekteydi. Yüksek enflasyon, büyüyen dış açık ve kamu açığı sebebiyle 1978 sonunda yapılan denetimler IMF'yi memnun etmedi.

10 Haziran 1979'da yapılan stand-by anlaşması ile dolar 47 TL'ye çıkartılmış, KİT ürünlerine zam yapılmış, Türkiye'nin borç yükümlülükleri hafifletilmiş, ancak bütün bunlar ekonomide iyileşme sağlamaya yetmemiştir⁷¹.

Sonuçta, Türkiye 1970-1980 yılları arasında yaptığı devalüasyonlar sayesinde parasının değerini sürekli düşürmüş ve IMF istikrar politikalarını uygulamaya koymuştur. Buna rağmen gerek önerilen bazı politikaların uygulanmasının mümkün olmaması gerekse ülkede hakim olan siyasi ve ekonomiik istikrarsızlık yüzünden başarı sağlanamamıştır. Bunun sonucunda da dış borçların, enflasyonun, döviz kuru ve KİT açıklarının sürekli artma eğilimi göstermesine neden olmuştur.

2.5.4. 1980-1985 Dönemi Türkiye-Uluslararası Para Fonu (IMF) İlişkileri

24 Ocak istikrar programının uygulama dönemi içinde Türkiye'de ciddi sosyo-politik değişimler olmuş ve 12 Eylül 1980'den başlamak üzere Aralık 1983'e kadar

⁶⁹ Bozdağ, a.g.e., s.83

⁷⁰ Ertunç, a.g.e., s. 49

⁷¹ Sönmez, a.g.e., s. 259-260

devam eden geçici bir rejim değişikliği yaşanmıştır. Bu dönem ve onun getirdikleri “ekonomi dışı faktörler” olarak ekonomiye etki etmiştir⁷².

Ancak istikrar programının neticesinde ve uygulanan sıkı para ve kriz politikalarıyla beraber ülke ekonomisinde önce bir belirsizlik hakim olmuş, daha sonra ise teşvikler, muafiyetler, istisnalar vb. politikalar uygulanarak ekonomi canlandırılmaya çalışılmıştır⁷³. Böylece dış borçların ertelenmesi sıcak para bulunması ve ihracat için verilen teşvikler yardımıyla ihracatın artması ekonomide dinamizmi yeniden oluşturmuştur. Talebin kısılması ve ücretlerin enflasyonun altında belirlenmesi politikasıyla tüketim kısılmış ve tüketimi kısılan bu mallar ile yapılan devalüasyonla ucuzlatıldığı için ihracatın artması sağlanmıştır.

Aynı dönemde KİT harcamalarının kısılması, toplam yatırımların GSMH içindeki payını 1980'de %21.9 iken, 1982'de %17.7'ye düşürmüştür. Artan döviz geliri doğuran işlemler sayesinde GSMH reel artış hızı 1980'de %1.1 iken 1981'de %4.1, 1982'de %4.5 ve 1983'de %3.3 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşın dış tasarruf oranı dış kredi sağlanmasına karşı 1980'de %5.9 olmuşken 1981'de %3.2'ye, 1982'de de %1.7'ye gerilemiştir⁷⁴.

Aynı dönemde toplam iç tasarruflarda özel tasarruf azalırken kamu tasarruflarında, uygulanan politikalar sayesinde artış gözlenmiştir.

İstikrar programının uygulamaya konulmasından sonra ihracatta artışın sağlanması, ihracatın ithalatı karşılama oranını da 1980'de %36.8 iken, 1983'te %62'ye yükseltmiştir⁷⁵.

Ayrıca 1978'de milli gelirin yüzde 21'i olan dış borç stoku, 1985'te yüzde 30'a çıkmış, bu dönemde IMF ile yüksek bir uyum yaşayan Türkiye, biri 1983, diğeri 1984'te olmak üzere iki stand-by daha imzalamıştır. Uluslararası bankalara yoğun bir biçimde borçlanmış, gelir dağılımı ücretli kesimler ve tarım aleyhine bozulmuştur⁷⁶.

⁷² Ahmet Kılıçbay, *Türkiye Ekonomisi* (5. Baskı, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi 1999), s. 170

⁷³ Gülten Kazgan, *Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri* (İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1994), s. 186

⁷⁴ DPT, *1980'den 1990'a Makro Ekonomik Politikalar, Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler* (Ankara: DPT Yayınları, 1990), s.31

⁷⁵ DPT, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1992)* (Ankara: DPT Yayınlar, 1993), s. 23

⁷⁶ Sönmez, a.g.e., s. 262

2.5.5. 1986-1993 Dönemi Türkiye-Uluslararası Para Fonu (IMF) İlişkileri

1986-1993 dönemi, IMF ile hiçbir stand-by anlaşmasına gerek duyulmayan, IMF'nin adeta Türkiye'yi uzaktan izlediği bir dönem olmuştur. İhracatta vergi iadesinin kaldırılması ve tek başına döviz kuru teşvikinin yeterli olmaması nedeniyle 1980'lerin ilk yarısındaki ihracat temposu yavaşlamıştır. Özellikle 1989-1993 döneminde, ekonomide iç pazara dönük sürekli büyüme hızları gerçekleştirilmiştir. ihtiyaç duyulan dış kaynak ise yine dış borç ile sağlanmış, 1986'da 32 milyar dolar olan dış borç stoku, 1993'ün sonunda 6.7 milyar dolara ulaşmıştır. Özellikle 1988'de gerçekleştirilen finansal liberalleşmeyle birlikte kısa vadeli borçlanma artmıştır. Döviz kurunu sabite yakın, faizleri ise yüksek tutan bir yaklaşımla, adına "sıcak para" denilen kısa vadeli kredi girişi hızla teşvik edilmiştir.

1988'e kadar baskı altında tutulan emek ve tarım gelirleri 1989'dan itibaren yeniden yükseltilmiştir. Bir yandan kamu ticari harcamalarını arttırırken iç pazara da ivme kazandırmıştır. Harcamalarını reel gelirle karşılamak yerine iç borçlanmaya ağırlık veren devlet daha çok kaynağa ve bunun için daha çok faiz ödemeye maruz kalmış, bu durum ekonominin üretici kültürünü eritirken, rantçı eğilimleri hızla beslemiştir. Bütçenin yarısı faiz ödemelerine harcanır olmuştur⁷⁷.

2.5.6. 1990 Sonrası Türkiye-Uluslararası Para Fonu (IMF) İlişkileri

1993 sonlarına gelindiğinde Türkiye'de bir yandan dış açık, diğer yandan kamu açığı hızla büyüyordu. Dengelerin iyice bozulmasıyla da dolarlaşma tırmanıyordu. Artan kamu harcamalarını reel gelirler yerine iç borçlanmayla karşılamayı tercih eden hükümetler faizlerin yükselmesinin önünü de alamıyorlardı⁷⁸.

1994 yılının başlarında yaşanan iktisadi kriz çok hızlı bir şekilde ortaya çıkmış ve bir müddet sonra etkisini mali sektörden reel sektöre kaydırmıştır. Niteliği ve boyutları itibariyle diğerlerinden oldukça farklıdır⁷⁹. 5 Nisan 1994 istikrar programının hemen arkasından bu programın IMF tarafından destek görmesi için IMF'e tekrar başvurulmuştur.

⁷⁷ Aynı, s. 262

⁷⁸ Ali İhsan Karacan, **Bankacılık ve Kriz** (Yayın No: 1, İstanbul: Finans Dünyası Yayınları, 1996), s. 178

⁷⁹ Sönmez, a.g.e., s. 262

IMF ve Türk Heyeti arasında birlikte oluşturulan niyet mektubu IMF başkanına gönderilmiş ve 8 Temmuz 1994'te IMF İcra Direktörleri Kurulu bir stand-by düzenlemesine onay vermiştir. Bu düzenlemede 14 aylık bir zaman dilimi için 509.3 milyon SDR'lik imkânın, 5 taksit halinde kullanılması öngörülmüştür. Bu çerçevede Türkiye kotanın %25'ine tekabül eden 160.5 milyon SDR tutarındaki stand-by düzenlemesinin onaylanmasından sonra hemen kullanmıştır. Geri kalan 348.8 milyon SDR'lik tutarı da üçer aylık 4 taksitte ve performans kriterlerine uyumda göstereceği başarıya paralel olarak kullanması öngörülmüştür⁸⁰.

IMF desteğinin devamı için, öngörülen performans kriterleri arasında bütçe ve kamu açıklarının hızla düşürülmesi en başta yer almıştır⁸¹.

Türkiye, 1994 yılı için IMF'nin öngördüğü söz konusu imkânlardan yararlanabilmek için gerekli hedefleri yakalayamamıştır. Öngörülen reel büyüme hızı %-1.6 iken gerçekleşme %-6.0 gibi daha düşük bir oranda olmuştur. Bütçe açığının GSMH'ya oranı, hedeflenenin (%-3.6) çok üzerinde seyrederek %-9.3 olmuştur. Bu oran 1994 yılı program değerinin de üzerinde olmuştur⁸².

Bunun yanında IMF, kredi dilimi politikalarında 1994 yılı için öngördüğü %68'lik kota sınırını 1995 yılında %100 olarak belirlemiştir. Bu gelişmeler sonucunda Türkiye, 1995 yılında tekrar bir niyet mektubu düzenlemiştir. IMF ve Türk heyetinin birlikte hazırladığı yeni programla, stand-by düzenlemesinin süresi 6 ay uzatılarak 20 aya çıkarılmış ve öngörülen miktar 610.5 milyon SDR olmuştur. Bu yeni düzenlemede daha önce kullanılan ilk iki taksit (160.5 milyon SDR + 75 milyon SDR) dahil olmak üzere taksit sayısı yediye çıkarılmıştır. (Tablo 5) Ancak 1995 yılı sonlarında belirsizlik ortamının artarak devam etmesi sonucunda son iki diliminin kullanımı IMF tarafından askıya alınmıştır⁸³.

⁸⁰ Eğilmez, IMF Dünya Bankası ve Türkiye, **a.g.e.**, s. 60-61

⁸¹ Osman Ulagay, **Krizle Adım Adım** (1. Baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1994) s. 314

⁸² **İntermedya Ekonomi**, Yıl: 1, s. 24 (İstanbul: 1994), s. 13

⁸³ Eğilmez, IMF Dünya Bankası ve Türkiye, **a.g.e.**, s. 61-62

Tablo 5. 1995 Yılında Yenilenmiş Bulunan 1994 Tarihli Stand-by Düzenlemesi Çerçevesinde Türkiye'nin Kullanım Planı

Taksit Tarihi	Milyon SDR	Performans Kriterleri
1994	160.5	Konsolide bütçe açığına limit
1994	75.0	KİT'e bütçe dışı ikraz için limit
1995	75.0	Merkez Bankası Net İç Varlıklarına limit
1995	75.0	Yeni dış borçlanmaya düzenlemeye limit
1995	75.0	Kısa dönem dış borçlanma artığına limit
1996	75.0	
Toplam	610.5	

Kaynak: Mahfi Eğilmez, IMF Dünya Bankası ve Türkiye, s. 62

Ekonominin genel görünümü GSMH'daki gelişmeler ve iktisadi büyüme, kamu kesimi, borçlanmalar ve dış dengedeki gelişmeler, para politikası uygulamaları ve parasal göstergeler, fiyat hareketleri, işsizlik ve ücret gelişmeleri, bir önceki denetim sonrasında alınan önlemlerin sonuçları gibi konuları kapsayan IMF'in yıllık denetimleri genelde Ekim ya da Kasım aylarında gerçekleşmektedir. Türkiye'de Hazine Koordinatörlüğünde, ilgili birimlerin yetkili kişileriyle IMF uzman grubunun görüşme ve değerlendirmeleri iki ya da üç hafta süreyle yapılmaktadır.⁸⁴

IMF, gelecek yıllar için Türkiye'nin uyması gerekli parasal limitleri ve 2000 yılına kadar tutturması beklenen hedefleri de belirlemiştir. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP) dönemini de kapsayan bu süreye ilişkin makro büyüklükler stand-by anlaşmasında da yer almıştır⁸⁵.

1998'e gelindiğinde IMF ile bir mütabakata varılması ihtimali güçlenmiştir. 1997'de özellikle akaryakıt tüketim vergisi oranlarının ve petrol fiyatlarının arttırılması ve kamuda alınan gelir arttırıcı önlemler 1997 bütçe açığının genişlemesini engellemiştir. 1998 mali yılında enflasyonda kalıcı bir düşüşü hedef alan bir program benimsenmiştir. 1998'de yıllık toptan eşya fiyatlarının %50'ye inmesini hedefleyen antienflasyonist programın ilk yılında sıkı para ve maliye politikaları uygulamak ve yapısal reformları gerçekleştirmek hedeflenmiştir⁸⁶.

⁸⁴ Eğilmez, Hazine, a.g.e., s. 190

⁸⁵ İntermedya Ekonomi, Yıl: 1, s. 24 (İstanbul: 1994), s. 13

⁸⁶ Sönmez, a.g.e., s. 264

İKİNCİ BÖLÜM

2000 YILI ENFLASYONLA MÜCADELE PROGRAMI

1- ENFLASYONLA MÜCADELE PROGRAMI ÖNCESİ

1.1. Yakın İzleme Programı Öncesi Uygulanan Ekonomik Politikalar ve Ekonominin Genel Durumu

5 Nisan 1994 Ekonomik Önlemler Uygulama Planı'yla yürürlüğe giren istikrar önlemlerine rağmen ekonomide; bütçe açığında hedeflenen iyileşmenin sağlanamaması, enflasyonun düşme trendinin ardından tekrar yukarılara çıkması, iktisadi büyümenin gerilemesi, iç borç yükünün artması, gelir dağılımının bozulması, istihdamın gerilemesi gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bunlarla birlikte yapısal sorunların çözümü için 6 Mayıs 1996'da "Yapısal Reform Düzenlemeleri" açıklanmıştır. Yapısal reformların bir takvime bağlanarak taahhüt edildiği bu düzenlemelerin başlıcaları şunlar olmuştur⁸⁷.

- Özelleştirme uygulamaları hızlandırılacak,
- Özel Tüketim Vergisi Kanun Tasarısı, Mayıs ayı içinde TBMM'ye sunulacak,
- Emlak Vergisi sistemine ilişkin tasarı Mayıs ayı sonuna kadar TBMM'ye sunulacak,
- 507 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Kanunu'nda değişiklik yapılacaktır,
- KDV oranları temel ihtiyaçlar için sabit tutulup, lüks mallar için artışa uğrayacak,
- Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin vergi kapsamına alınmasını sağlayacak tasarı Haziran ayı sonuna kadar Bakanlar Kurulu'na sunulacaktır,
- Organize Sanayi Bölgeleri yasa tasarısı 1996 yılı içinde TBMM'ye sunulacaktır,
- 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'ndaki değişiklik tasarısı en kısa zamanda Bakanlar Kurulu'nun imzasına sunulacaktır,

⁸⁷ Seyhun Doğan, *IMF İstikrar Programları ve Türkiye* (İstanbul: Işık Yayın Tanıtım, 1997), s. 281

- Sosyal Güvenlik Reformu 1997 yılı başında yapılacak,
- Elektrik enerjisi yatırım seferberliği başlatılacak.

Ancak, 5 Nisan 1994 Ekonomik Önlemler Uygulama Planıyla önemli benzerlikleri olan bu düzenlemeler uygulama imkânı bulamamıştır.

Bununla beraber 1996 ve 1997 yıllarında uygulanan para politikası, temelde iki yönlü istikrarı hedeflemiştir. Bunlardan ilki piyasalarda meydana gelecek kısa süreli ve hızlı fiyat değişikliklerinin önlenmesi, ikincisi ise piyasalardaki belirsizliklerin azaltılmasıdır. İlk hedef doğrultusunda Merkez Bankası, hem döviz hem de TL piyasalarındaki fiyatların ekonominin genel dengeleri ile uyum içinde gerçekleşmesini gözetmiştir. İkinci hedef doğrultusunda Merkez Bankası, altı aylık dönemler itibariyle enflasyon öngörülerini ve para programı uygulamalarının bu öngörüler altında şekillendirileceğini piyasalara açıklamıştır. İstikrar hedefinin Merkez Bankası Bilançosu üzerindeki etkisi, döviz pozisyonunun güçlenmesi, iç varlıkların azalması ve sadece net dış varlıklardaki artış karşılığı rezerv paranın yaratılması yönünde olmuştur⁸⁸.

DPT makroekonomik büyüklüklerde 1997 program hedeflerini revize etmiştir. Hükümetin ekonomi programında enflasyonla mücadele öncelik kazanmıştır.

IMF, Türkiye ile bütün temaslarında ve muhtelif raporlarında kronik bir hâl alan yüksek enflasyon ve bunun ekonomide neden olduğu olumsuzluklar üzerinde durmuştur. Yüksek enflasyonun kökeninde bulunan geniş kamu açıklarına dikkat çekilmiş ve bu durumun eğitim, sağlık harcamaları ve gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkileri dile getirilmiştir. Yüksek bütçe açıklarının enflasyon üzerindeki etkisi üzerinde durulurken, tarım destekleme fiyatları ve kamu sektörü maaş ve ücretlerinin piyasalardaki enflasyonist beklentileri arttırdığı vurgulanmıştır. Enflasyonist süreçte bir diğer önemli sorun da açık finansmanında kullanılan Hazine kağıtlarının yüksek nominal gelirlerinin enflasyonist beklentileri yönlendirmesidir. Neticede IMF tarafından bütçe açıklarının parasal genişlemedeki rolü dikkate alınarak ve enflasyonist beklentileri yönlendirme hususu vurgulanarak, sonuç alıcı bir antienflasyonist programın kamu maliyesi politikalarının kuvvetli ve sürdürülebilir bir sıkılaştırma sürecine sokulmasıyla mümkün olacağı belirtilmiştir⁸⁹.

⁸⁸ www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayın/paraprog/p98_matb.html, 16.02.1999

⁸⁹ Yener Dinçmen, "IMF Anlaşması ile Dış Kaynak Akışı Başlar", **Ekonomik Forum**, TOBB Yayını, Yıl: 5, Sayı: 8 (Ağustos 1998), s. 8

Türkiye'de 1998 bütçesi üç yıllık bir istikrar programının ilk adımı olarak gündeme gelmiştir. 3.993 trilyon TL'lik açığın öngörüldüğü 1998 bütçesinde 14.743 trilyon TL'lik bütçe giderinin %39'unu faiz ödemeleri oluşturmuştur. Yatırımlar ise bunun %7'lik kısmını oluşturmuştur⁹⁰.

1998 yılında enflasyonla mücadelede kararlılığın siyasi irade tarafından açıklanmasının ardından parasal büyüklüklerin kontrolü önem kazanmıştır. 1998 yılı para politikası uygulaması finansal programlama mantığına dayandırılmıştır. Merkez Bankası para politikasının hedefi, 1998 makro hedefleriyle uyumlu olarak, 1998 yılının ilk yarısında enflasyonu %70'ler seviyesine indirmeye yönelik uygulamaya katkıda bulunmak olmuştur. Özellikle bütçe büyüklükleri ve ödemeler dengesi, Merkez Bankası'nın 1998 yılı büyüklüklerinin saptanmasını etkileyen temel değişkenler olarak belirginleşmiştir. Merkez Bankası para otoritesi olarak, bilançosunun rezerv para kalemini kontrol ederek parasal durumu etkilemeye çalışacağını öngörürken, döviz kuru politikasını cari işlemler hesabının sürdürülebilirliği ve enflasyon altında belirlemeye devam edeceğini açıklamıştır. Bu kapsamda Merkez Bankası'nın temel politika araçları olan döviz-efektif piyasaları aracılığıyla yapılan işlemler açık piyasa işlemleri ve bankalararası para piyasası işlemleri söz konusu hedefler doğrultusunda etkin bir şekilde kullanılmıştır. Özellikle büyüme ve enflasyon hedefi ile tutarlı olacak biçimde belirlenen rezerv para artış hızının 1998 yılı ilk üç ayı için %18-20 oranında kalması programın temel noktalarından biri olmuştur. Döviz kurlarındaki aylık artış hızı da Ocak ayından itibaren öngörülen enflasyon oranıyla ilişkilendirilmiştir⁹¹.

1997 yılının ikinci yarısında Asya krizi ile başlayan ve 1998 yılının ikinci yarısında Rusya'nın krize girmesiyle derinleşen küresel kriz, uluslararası piyasalarda güvensizliğe, ticaret hacmi ve dış finansman imkânlarında daralmaya yol açmıştır. Bu olumsuz gelişmelerden tüm gelişmekte olan ülkeler önemli ölçüde etkilenmiştir. 1998 yılının başından itibaren Türkiye'de uygulamaya konulan program söz konusu krizin olumsuz etkilerinin minimuma indirilmesine katkıda bulunmuştur⁹².

⁹⁰ Ender Çağan, "1998 Programı: İstikrar mı, Enflasyon mu?", *Ekonomik Forum*, TOBB Yayını, Yıl: 4, Sayı: 11 (Kasım 1997), s. 22-23

⁹¹ www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/paraproq/p9_8matb.html, 16.02.1999
www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/paraproq/matba_1.html, 16.02.1999

⁹² DPT, *1999 Yılı Programı* (Ankara: 1999), s. 1

1.2. Yakın İzleme Programı ve Uluslararası Para Fonu (IMF) ile İlişkiler

Hükümet, 1998 yılı başında bir enflasyonla mücadele programı hazırlamıştır. Programın etkinliğinin sağlanması için sıkı para ve maliye politikaları arasında tam bir koordinasyon oluşturulmuştur. Faiz dışı bütçe fazlasındaki artış ve özelleştirme faaliyetlerinin hızlandırılması politika uygulamalarını olumlu yönde etkilemiştir. Enflasyonun sürekliliğini kırmak amacıyla bazı yapısal önlemler alınması yanında, geriye dönük endeksleme uygulamasından, ileriye dönük endekslemeye geçilmiştir. Programın ilk sonuçlarının umut verici olması, 1998'in haziran sonunda IMF ile bir "Yakın İzleme Anlaşması" imzalanmasını sağlamıştır⁹³.

Ancak bu anlaşma stand-by anlaşmalarından farklı olarak IMF kaynaklarından alınacak bir krediyi içermemiştir. Bu anlaşmanın Türkiye'ye sağladığı en önemli yarar, uluslararası finansman piyasalarında Türkiye'nin güvenilirliğini artırması olmuştur⁹⁴.

Bu düzenleme ile Türkiye IMF'den finansal bir destek almıyor olmasına rağmen, IMF'nin üç ayda bir "Türkiye iyi yoldadır" açıklaması yapabilmek için incelemeler yapması ve bunlar için bakacağı izleme rakamları söz konusuydu. IMF üçer aylık dönemler itibariyle Türk ekonomisini izleyip, yapılan anlaşmaya uyum konusundaki gelişmeleri kamuoyuna açıklayacaktı⁹⁵.

Şeffaflığın zorunlu olduğu bir modeli temsil eden bu programın temel özellikleri:

- Konsolide bütçe faiz dışı fazlasının artırılması,
- Kamu kesimi maaş ve ücretleri ile tarımsal destekleme fiyatlarının belirlenmesinde hedeflenen enflasyonun dikkate alınması,
- Para politikasının enflasyondaki düşmeyi destekleyici bir biçimde ve koordineli bir şekilde uygulanması,
- Kamu finansmanını daha da güçlendirecek yapısal reformların gerçekleştirilmesi,

⁹³ Gazi Erçel, "1998 Yılı'nın İlk Sekiz Ayında Türkiye Ekonomisi ve Para Politikası" konulu konuşma metni, DEİK Toplantısı (Londra: 18 Eylül 1998)

⁹⁴ Fuat Miras, "IMF Antlaşması ve Seçim", **Ekonomik Forum**, TOBB Yayını, Yıl: 5, Sayı: 8 (Ağustos 1998), Başyazı

⁹⁵ Mahfi Eğilmez, "IMF Görüşmeleri ve Ekonomik Politikalar Bildirgesi", **Ekonomik Forum**, TOBB Yayını, Y.5, S.7 (Temmuz 1998), s.28

- İç borçlanma ihtiyacını düşürmek ve ekonomideki etkinliği arttırmak için özelleştirmenin hızlandırılması olmuştur.

Son 37 yıl içinde IMF ile imzalanan 17. anlaşma olan Yakın İzleme Anlaşması sonucunda Türkiye'nin uluslararası kredi notunun yükselmesi, dış kredi imkânları ile borçlanma ve dış borç ödeme yolunu açacak olan programın başarı şansının artması beklentileri ağırlık kazanmıştır⁹⁶.

Nitekim uluslararası rating (kredi derecelendirme) kuruluşları anlaşmanın imzalanmasının ardından olumlu yönde görüş bildirmişlerdir. Moodys'in ardından Standart and Poors, Duff and Phelps Türkiye'nin anlaşma ile birlikte vergi reformu, özelleştirmelerin hızlanması, enflasyonun düşüş trendine girmesi gibi olumlu faktörler nedeniyle olumlu mesajlar vermişlerdir.

Türkiye'nin kredi notunu JCR Kasım 1996'da "B", D&P Mart 1997'de "BB (-)", Moody's ise Mart 1997'de "B₁" olarak açıklamıştır. Daha sonra Ağustos 1998'de S&P "B" seviyesinde olan kredi notunun görünümünü "durağan"dan "pozitif"e dönüştürmüştür. D&P ise kredi notunu değiştirmemekle birlikte 'olumlu izlenim'e yükseltebileceğini belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin uzun vadeli yerel para birimi cinsinden notunu ise "BB(+)" olarak açıklamıştır⁹⁷.

1.2.1. Yakın İzleme Programının Hedefleri

Programın ölçülebilir hedefleri şu noktalarda toplanmıştır.

- Toptan eşya fiyatları bazında enflasyonun 1997 sonundaki yüzde 90'lık seviyesinin 1998 sonunda yüzde 50'ye inmesi⁹⁸,

- Faiz dışı bütçe fazlasının 1998'de özelleştirme gelirleri hariç GSMH'nin %4.1'ine yükselmesi⁹⁹,

⁹⁶ Türkiye Ekonomisinde Gelişmeler ve 1999 Beklentileri", **Ekonomik Vizyon**, İzmir Ticaret Odası Dergisi, Yıl: 69, Sayı: 35 (Mart 1999), s. 16

⁹⁷ www.treasury.gov.tr/duyuru/imf,tercume.htm, 16.02.1999

⁹⁸ Dinçmen, **a.g.e.**, s. 8

⁹⁹ Gazi Erçel, "1998 Yılıının İlk Sekiz Ayında Türkiye Ekonomisi ve Para Politikası" konulu konuşma metni, DEİK Toplantısı (Londra: 18 Eylül 1998)

- Faiz dışı bütçe fazlasının öngörülen hedefe ulaşmasını sağlayacak reel vergi gelirleri artışının GSMH'nın %17.7'sine ulaşması,

- Faiz dışı harcamaların ise GSMH'nın yüzde 17.5'i ile sınırlı tutulması,

- Özelleştirme gelirlerinin 1998'de 3 milyar dolara, 1999'da 3.6 milyar dolara ulaşması,

- Merkez Bankası'nın kamu sektörüne kredi açması, esasen 1998 başından beri takip edilen bu politikanın sürdürülmesi, Aralık 1998 sonu itibariyle net iç varlıkların eksi 1500 trilyon TL'de kalması hedeflenmiştir.

- Kamu maliyesi alanında kalıcı istikrar ve düzeni sağlayacak yapısal reformların gerçekleştirilmesi¹⁰⁰,

Tablo 6'da da Türkiye ekonomisinin 1998 ve 1999 yılları için bu program çerçevesinde temel ekonomik göstergeler açısından öngörülleri verilmiştir.

Tablo 6. Seçilmiş Ekonomik Göstergeler: 1997-1998 (Yakın İzleme Anlaşması)

Yıllar	Reel GSMH Büyüme Oranı	TÜFE (Dönem sonu)	TEFE (Dönem sonu)	Konsolide Faiz Dışı Bütçe Dengesi	Konsolide Devlet Borcu (GSMH Yüzdesi)	Cari İşlemler Dengesi (GSMH Yüzdesi)
1998	4.5	55.0	50.0	4.1	35.4	-2.7
1998	3.9	69.7	54.3	0.9	43.7	0.9
1999 Hedef	4.4	20.0	20.0	4.7	34.8	-2.8
1999 Gerç.	-6.1	68.8	62.9	-2.0	61.0	-2.8

Kaynak: www.imf.org., Republic of Turkey Prime Ministry the Undersecretariat of Treasury, Memorandum of Economic Policies, June 26, 1998.

1.2.2. Yakın İzleme Programının Politikaları

Yakın İzleme Programının temel ekonomik politika eylemleri; maliye politikası, para politikası ve yapısal reformlar olmak üzere üç başlık altında toplanabilir.

¹⁰⁰ Dinçmen, a.g.e., s.10

Maliye Politikası

Programın temel taşı maliye politikasının güçlendirilmesi olmuştur. Yakın İzleme anlaşması, gelir arttırıcı ve harcama kısıcıcı önlemlerle faiz dışı bütçe fazlasını arttırmayı hedeflemiştir.

Kamu sektörü ücret artışlarını 1998 yılı için %20, 1999 yılı içinde hedeflenen enflasyon oranında öngörmüştür. Ayrıca tarımsal destekleme fiyat artışlarının da 1999 yılı için hedeflenen enflasyon oranında olması benimsenmiştir.

Vergi kaçacağı azaltmak için motorlu taşıt ve emlak alım satımlarında vergi kimlik numarası uygulaması getirilmiş, 1998 yılı sonunda bu uygulama tüm banka hesapları için de geçerli kılınmıştır.

1999 yılı ve sonrası için faiz yükünün azaltılması amacıyla, piyasa koşulları el-verdiği ölçüde 1998 yılının geri kalan kısmı için Hazine, enflasyona ve dövizde endeksli Hazine kağıtlarını iç borçlanma miktarının yaklaşık üçte biri oranında çıkarmayı planlamıştır¹⁰¹.

Para Politikası

Programın para politikası, bir yandan iç piyasadaki likidite ihtiyacı ile dış kaynaklı girişleri dengeleyecek şekilde faiz oranlarının daha değişken hareket etmesini, diğer taraftan Merkez Bankası net iç varlıklarının genişlemesinin sınırlandırılmasını hedeflemiştir.

Yapısal Reformlar

Yapısal reformlara yönelik olarak ise, enerji ve telekomünikasyon sektörlerindeki özelleştirmenin hızlandırılmasına yönelik uluslararası tahkime izin veren düzenlemeleri kapsayan bir kanun çıkarılmıştır.

Genç emekli olanların sayısının yükselmesi, 1999 yılında sosyal emeklilik sistemi açığının GSMH'nin %3'üne ulaşması ve açığın daha da artacağı endişesiyle hükümetin hazırladığı Sosyal Güvenlik Reform tasarısı, kanunlaşarak yürürlüğe girmiştir¹⁰².

¹⁰¹ İkame Sürecinde Yeni Boyut”, **Active Line**, Yıl: 2, Sayı 24 (Mart 2002), s. 8

¹⁰² Seyhun Doğan, “Yakın İzleme Programının 1999 Yılı Hedefleri-sonuçları ve Beklentiler”, Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar, Y: 36, S: 11 (Kasım 1999), s.9-11

Bankacılık sistemine yönelik düzenlemeler yapılmış ve 23 Haziran 1999'da Bankalar Kanunu ile mali piyasalarda güven ve istikrarı sağlamak amacıyla bankaların kuruluş, yönetim, çalışma, devir, birleşme ve denetimlerine ilişkin esaslar düzenlenmiştir. Bu görevi yerine getirmek için de “Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu” kurulmuştur. Bankaların açık pozisyonlarının aşamalı olarak azaltılması özellikle Ziraat Bankası'nın tarım sektörüne yönelik kredilerinde faiz indiriminin yeniden düzenlenmesi ve repoya ilişkin düzenlemelerde 1998 yılı sonuna kadar önem kazanmıştır¹⁰³.

1.2.3. Yakın İzleme Programının Uygulama Sonuçları

1.2.3.1. 1998 Yılı Uygulama Sonuçları

1998 yılı para programı çerçevesinde uygulanan maliye, gelir ve para politikalarının yanısıra global krizin de etkisiyle yılın ikinci çeyreğinden itibaren yurtiçi talep artışı ve GSMH büyüme hızında belirgin bir yavaşlama gözlenmiştir. Nitekim, 1998 yılının ilk üç aylık döneminde yüzde 9.0 olan GSMH artış hızı ikinci üç aylık dönemde 4.0'e, üçüncü üç aylık dönemde ise yüzde 1.9'a yavaşlamıştır. GSMH büyümesinde yılın üçüncü çeyreğinde gözlenen yavaşlama bir miktar beklentilerin üzerinde gerçekleşmiştir. Böylece ocak-eylül dönemi itibariyle 1997 yılında yüzde 8.2 olan GSMH büyüme hızı 1998 yılında yüzde 3.9 olarak gerçekleşmiştir.

1998 yılı Ocak-Ekim dönemi itibariyle bir önceki yıla göre ihracat yüzde 0.4 oranında artarak 21.4 milyar dolar olmuştur. 1998'de ihracat artışının düşük kalmasının en önemli etkeni, dış talepteki olumsuz gelişmeler ve ihracat fiyatlarında gözlenen yüksek oranlı düşüşler olmuştur.

1998 yılının Ocak-Ekim döneminde ithalat yüzde 2.9 oranında azalarak 38.1 milyar dolar olmuştur. Bu dönemde, sermaye malları ve ara malları ithalatı sırasıyla yüzde 2.5 ve yüzde 4.3 oranında gerilerken, tüketim malları ithalatı 4.7 oranında artmıştır. Ara malları ithalatındaki gerilemede petrol ithalatındaki düşüşün yanısıra, yılın ikinci çeyreğinden itibaren üretimde gözlenen yavaşlama etkili olmuştur.

1998 yılı Ocak-Eylül döneminde, ihracat fiyatları bir önceki yıla göre yüzde 4.8 oranında gerilemiş ve reel ihracat artışı yüzde 6.0 olarak gerçekleşmiştir. Yine döviz kuru politikası da ihracatta rekabet gücümüzü aynı dönemde olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca yılın ilk dokuz ayında turizm gelirleri geçen yılki seviyesi civarında kalırken, diğer görünmeyen mal ve hizmet gelirleri artış eğilimini korumuştur. Böylece, 1997 yılının Ocak-Eylül döneminde 1.4 milyar dolar açık veren

¹⁰³ “İkame Sürecinde Yeni Boyut”, a.g.e., s. 8

bavul ticareti dahil cari işlemler dengesi, 1998 yılının aynı döneminde 446 milyon dolar fazla vermiştir.

1998 yılının Ocak-Eylül döneminde rezerv hariç tutulduğunda 2.8 milyar dolarlık net sermaye çıkışı olmuştur. Dönemler itibariyle bakıldığında yılın ilk yarısında 7.8 milyar dolarlık sermaye girişi, üçüncü üç aylık dönemde ise 10.6 milyar dolarlık sermaye çıkışı söz konusudur. Ocak-Eylül döneminde net portföy yatırımlarındaki çıkış ise 5.7 milyar dolar olmuştur.

1998 yılının Ocak-Kasım döneminde Konsolide Bütçe gelirleri yüzde 113.3 oranında artarak 10.626 trilyon lira, giderleri ise yüzde 120.4 oranında artarak 13.705 trilyon lira olmuştur. Konsolide Bütçe Açığı ise 3.078 trilyon lira olarak gerçekleşmiştir.

1998 yılı Kasım sonu itibariyle geçen yıl sonuna göre rezerv para ve emisyon hacminde sırasıyla yüzde 70.9 ve yüzde 65.7 oranında artış gözlenmiştir. Bu dönemde, Merkez Bankası net dış varlıkları yüzde 60.3 oranında artarken, net iç varlıklar bir önceki yıl sonuna göre 527.3 trilyon lira gerilemiştir. 1998 yılı programı ve bununla uyumlu üçer aylık programların uygulanması ile belirsizliğin azaltılması, gelir politikasının enflasyon hedefi ile uyumlu bir çerçevede yürütülmesi ve uluslararası girdi fiyatlarındaki elverişli gelişmelerin de etkisiyle, 1998 yılında fiyat artış hızlarında belirgin bir yavaşlama gözlenmiştir. Programda hedeflenen temel yapısal reform önlemleri uygulamaya konulamamıştır¹⁰⁴.

1.2.3.2. 1999 Yılı Uygulama Sonuçları

Bütçe programı, gelirleri 1999 Mart ayı sonuna kadar 3.055 trilyon TL., Haziran ayı sonuna kadar ise 7.280 trilyon TL. olarak öngörülmüştür. Kümülatif faiz dışı harcamalarda limit, Mart 1999 sonuna kadar 3.140 trilyon TL., Haziran sonuna kadar ise 6.700 trilyon TL. olarak belirlenmiştir. (Tablo 7) Uygulanan politikalar kapsamında yetkililerce GSMH'nin %3'ü kadar bir faiz dışı fazla oluşturulması taahhüdü verilmiştir.

Bu doğrultuda, altı aylık geçici bütçe limitleri gözönünde tutularak, 1999 yılının ilk yarısı için faiz dışı bütçe dengesinin yılın ilk üç ayında 135 trilyon TL. açık vermesi, yılın ikinci üç aylık döneminde ise 715 trilyon TL'lik faiz dışı fazla sağlanması öngörülmüştür. İlk altı ay için faiz dışı fazla 580 trilyon TL. olarak hedeflenmiştir. (Tablo 7)

¹⁰⁴ "Türkiye Ekonomisinde Gelişmeler ve 1999 Beklentileri", a.g.e., s. 17-19

1999 yılının ilk yarısında konsolide bütçe harcamaları %80.5 oranında artarken, gelirlerdeki artış %49.5'te kalmıştır. Bunun sonucunda faiz dışı bütçe fazlası 357 trilyon olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 7. Yakın İzleme Programının 1999 Yılı Temel Göstergeleri (Trilyon TL)

Mali Göstergeler	Mart		Haziran		Eylül	Aralık
	H	G	H	G	H	H
Toplam Gelir	3.005	2.874	7.280	7.323	12.700	18.700
Toplam Faiz Dışı Harcamalar	3.140	3.066	6.700	6.967	11.800	17.000
Faiz Dışı Fazla (Özelleştirme Gelirleri Hariç)	-135	-193	580	357	900	1.700
Borçlanmayı Azaltmada Kullanılan Özelleştirme Gelirleri (Milyon Dolar)	-	-	-	-	-	270
Parasal Göstergeler						
Merkez Bankasının Net İç varlıkları (Dönem sonu stok)	(800-900)	-369.1	1.000	-899.3	-1.000	-1.100
Diğer Göstergeler						
TEFE (12 Aylık Değişim %)	-	-48.2	45	50.3	-	50-55
TÜFE (12 Aylık Değişim %)	-	-63.5	-	64.3	-	55

H: Hedef

G: Gerçekleşme

Kaynak: www.treasury.gov.tr/imf.htm, 08.07.1999

DPT, Konjonktür Değerlendirme Raporu, Temmuz 1999

1999 yılı Ocak-Haziran döneminde bütçe finansmanında tahvil borçlanmasına önem verilmiştir. İç borçlanma vadesi söz konusu dönemde 362 güne yükselmiştir. (1998 yılının ilk yarısı için 238 günlük vade söz konusuydu.)¹⁰⁵

Para programında ise, Merkez Bankası'nın rezervlerini güvence altına alan ve enflasyondaki düşüşte sağlanan başarının korunması amaçlanmıştır¹⁰⁶.

Bu kapsamda Merkez Bankası, 1999 yılının ilk üç aylık dönemi için net iç varlıklarda 800-900 trilyon TL. aralığında bir gerçekleşme öngörmüştür. Ancak bayram dolayısıyla 5-9 Nisan 1999 döneminde günlük ortalama olarak 850 trilyon TL'lik bir gerçekleşme hedeflemiştir.

¹⁰⁵ Doğan, "Yakın İzleme Programının 1999 Yılı Hedefleri-Sonuçları ve Beklentiler", a.g.e., s. 4-5

¹⁰⁶ www.treasury.gov.tr/duyuru/trconclude.htm, 16.02.1999

Merkez Bankası'nın Haziran ayı sonu için belirlediği 1.000 trilyon TL. tutarındaki net iç varlıklar hedefi gerçekleştirilememiş ve -899.3 trilyon TL. olarak somutlaşmıştır.(Tablo 7)

Küresel krizin Türk mali sistemindeki ilk etkisi yoğun bir kaynak çıkışı şeklinde kendini göstermiştir. Sonuçta da yüksek düzeyde likidite sıkışıklığı yaşanmıştır. Bu gelişmeler karşısında Merkez Bankası, yoğun bir şekilde açık piyasa işlemlerine başvurmuştur. 1999 yılına gelindiğinde meydana gelen likidite sıkışıklığı nisbi olarak yavaşlamıştır.

Emisyon ve rezerv para, Haziran ayı sonunda 1998 yılı sonuna göre sırasıyla %17.4 ve %24.2 oranında artmıştır.

Merkez Bankası'nın net rezervleri Haziran ayında 21.2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Böylece 1998 yılı sonuna göre önemli bir artış gösteren Merkez Bankası'nın net rezervleri 1999'un ikinci çeyreği itibarıyla 129.9 milyon dolar olarak sınırlı bir seviyede gerçekleşmiştir.

1999'un ilk altı aylık döneminde Net Dış Varlıklar önemli oranda artarken, aynı dönemde iç döviz yükümlülükleri 1998 yılı sonuna göre 322.4 milyon dolar azalmıştır.

1999'un son yarısına ulaşıldığında da Yakın İzleme Programının Türkiye'nin ekonomik performansındaki olumlu yönü; enflasyonda yavaşlamanın devam etmesi, tutarlı para politikası yönetimi sayesinde Rusya'daki iktisadi krizin etkilerinin ve uluslararası yatırımcıların piyasalardan çekilme eğiliminin sınırlandırılmasından başarılı olunması olarak belirlemiştir. Ama dış şoklar, siyasi belirsizlikler ve maliye-gelir politikası uygulamalarındaki sapmalar sonrasında yüksek reel faizler ortaya çıkıp, ekonomik faaliyetler yavaşlamıştır¹⁰⁷.

Programın enflasyonu düşürme temel hedefi doğrultusunda maliye politikasının kısa vadeli hedefi; 1998 yılı ve 1999 yılı başında ortaya çıkan bazı uygulama bozukluklarını ivedi olarak telafi etmek olarak öngörülmüştür. Programa göre 1999 yılının sonunda faiz dışı bütçe fazlasının GSMH'nın %2'si civarında gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca maliye politikasını daha da iddialı diğer bir hedefi kamu sektörü temel dengesinin pozitif çevrilmesi olarak belirlenmiştir. Ancak hükümetin 1999'un ikinci yarısında GSMH'nın %1'i kadar tasarruf sağlayacak tedbirleri belirlemesine rağmen kamu sektörü temel dengesinin, GSMH'nın %1.3'ü civarında açık vermesi bek-

¹⁰⁷ Doğan, "Yakın İzleme Programının 1999 Yılı Hedefleri-Sonuçları ve Beklentiler" a.g.e., s. 6

lenmiştir.

Bütçe programı gelirleri ise 1999 Eylül ayı sonuna kadar 12.700 trilyon TL., Aralık sonuna kadar ise 18.700 trilyon TL. olarak öngörülmüştür. Toplam faiz dışı harcamalarda limit, Eylül 1999 sonuna kadar 11.800 trilyon TL., Aralık sonuna kadar ise 17.000 trilyon TL. olarak belirlenmiştir. Faiz dışı fazla ise 1999 Eylül ayı sonu için 900 trilyon, Aralık sonu içinse 1.700 trilyon TL. olarak öngörülmüştür.

Borçlanmayı azaltmada kullanılan özelleştirme gelirleri de 1999 yılı sonu itibariyle 270 milyon dolar olarak hedeflenmiştir.

Bunlarla birlikte Merkez Bankası net iç varlıkları hedefleri, para ve maliye politikalarının daha dengeli yürütülmesi ve sonuçta iktisadi büyümede artışı sağlayacak nominal ve reel faiz oranlarının düşürülmesi amaçlarıyla tutarlı olacak şekilde belirlenmiştir.

Yakın İzleme Programının bazı olumlu gelişmelerine karşılık, özellikle enflasyondaki düşüş eğilimini sürdürmek reel faizlerde kalıcı bir düşüş ve sürdürülebilir bir büyüme ortamı sağlamak için, mali uyum ve yapısal reformları da içeren kapsamlı bir makroekonomik programın uygulanması konusu gündeme gelmiştir¹⁰⁸.

Sonuç olarak Türk yetkililerle IMF heyeti arasında 2000 yılıbaşıında uygulanacak ve Fon kaynaklarıyla desteklenecek bir makroekonomik program üzerinde uzlaşma sağlanmıştır. Faiz dışı dengede önemli iyileşmeleri hedefleyen maliye politikası ve bununla uyumlu gelir ve para politikasının yanısıra, kamu açıklarını kalıcı olarak azaltacak ve iktisadi etkinliği arttıracak yapısal reformlar, planlanan bu programın önemli unsurları arasında yer almaktadır¹⁰⁹.

2. ENFLASYONLA MÜCADELE PROGRAMI

2.1. Enflasyonla Mücadele Programının Ana Hedefleri

Yaklaşık çeyrek yüzyıl boyunca kronik yüksek enflasyon ve istikrarsızlık içinde bulunan ekonomi yeni yüzyıla yapısal bir reform ile girmiştir¹¹⁰.

¹⁰⁸ Aynı, s. 9-11

¹⁰⁹ DPT, **Konjonktör Değerlendirme Raporu**, Temmuz 1999

¹¹⁰ Ertuğrul Kızılkaya, "2000 Yılı Para Programı Çerçevesinde TCMB Bilançosunda Beklenen Gelişmeler", **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl: 37, Sayı: 1 (Ocak 2000), s. 3

Türkiye IMF ile 17. stand-by anlaşmasını imzalamış, hazırlanan istikrar programı IMF'ye sunulmuş ve bu kuruluş tarafından da onaylanmıştır. Türkiye'nin 1.5 milyar doları 2000 yılında olmak üzere 4 milyar dolarlık kredi alacağı belirlenmiştir.

IMF'nin verdiği krediler kadar, ülkeye bakış açısı da önemlidir. Fon'un stand-by anlaşması imzalaması, ülkenin kredibilitesinin de arttığı anlamına gelmektedir¹¹¹.

Türkiye'nin IMF'ye verdiği niyet mektubu aslında bir istikrar programıdır. Bu ekonomik program Türkiye'yi enflasyondan kurtarmak, büyüme ve toplumun tüm kesimleri için daha iyi yaşam standardı beklentilerini arttırmak gibi iddialı bir hedef üzerine odaklanmıştır¹¹².

Bilindiği gibi yüksek enflasyon olgusu ülkemiz ekonomisinin, 25 yıldır çözemediği en önemli problemdir. Enflasyonun neden olduğu etkilerden başta geleni ekonomide yarattığı istikrarsız büyüme dinamiğidir. Büyüme yıllarını aynı hızda daralma yıllarının takip ettiği gözlenmektedir. Enflasyonun neden olduğu bu istikrarsız büyüme ortamı, ekonominin kaynaklarının verimli kullanımına bir engel teşkil etmektedir¹¹³.

Enflasyon Türk lirasına olan güveni sarsarak, yüksek ve istikrarsız nominal ve reel faizlere de neden olmuş, bu da toplum üzerinde dramatik sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Dahası, bu yüksek reel faizler zayıf bütçe temel dengesi ile birlikte kamu finansmanını sürdürülemez bir yola sokmuştur. Sonuç olarak, yüksek enflasyon ortamı, yüksek reel faizler ve istikrarsız büyümeden en fazla zarar görenler yüksek getiri sağlayan varlıklara yatırım yapamayan ve sadece çalışmalarını karşılığında elde ettikleri gelirle geçinen toplumun düşük gelirli kesimidir. Enflasyon ve yüksek reel faizlerin azaltılması yalnızca uzun dönemde Türkiye'nin büyüme beklentilerini yükseltmeyecek aynı zamanda ekonomik kaynakların daha eşit ve etkin olarak dağılmasına da öncülük edecektir¹¹⁴.

Dolayısıyla IMF ile görüş birliğine varılan 2000-2002 döneminde uygulanması düşünülen makro ekonomik programın amaçlarını da şöyle özetleyebiliriz;

- Enflasyonu üç yıl sonunda tek haneli rakamlara indirmek,

¹¹¹ Zafer Tunca, "Türkiye, IMF ve İstikrar", *İSO Dergisi*, Yıl: 34, Sayı: 407 (Şubat 2000), s. 19

¹¹² "IMF'ye Verilen Sözler Tutulabilecek mi?", *Yeni İpek Yolu*, Konya Ticaret Odası Dergisi, Yıl: 12, Sayı: 143 (Ocak 2000), s. 33

¹¹³ Gazi Erçel, "2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı: Kur ve Para Politikası Uygulaması" konulu konuşma metni (9 Aralık 1999)

¹¹⁴ "2000 Enflasyon Hedefleri", *Sabah* (24 Aralık 1999), s. 10

- Reel faiz oranlarını makul düzeylere düşürmek,
- Ekonominin büyüme potansiyelini arttırmak,
- Ekonomideki kaynakların tam ve etkin dağılımını sağlamak¹¹⁵.

Türkiye'de yaşanan enflasyonun süreklilik özelliği dikkate alındığında 2000-2002 yılları için enflasyonu aniden tek haneli rakamlara indirmenin mümkün olmadığı görülmüştür. Bu nedenle 2000 yılı enflasyon hedefi 12 aylık TÜFE'yi Aralık ayı itibariyle %25'e, TEFE'yi de %20'ye düşürmeyi öngörmüştür¹¹⁶. Böylece enflasyonla mücadelede kademeli bir uygulamaya imkân sağlanmış olacaktır. TEFE ve TÜFE'nin 2001 yılı sonunda %10-12'ye ve 2002 yılı sonunda tek haneye (%5-7 yaklaşık olarak) düşürülmesi hedeflenmiştir. Ayrıca 2000 yılında GSMH büyüme oranı, 1999 için eksi 2 olarak tahmin edilen büyümeden toparlanma etkisinde yansıtacak şekilde %5-5.5 olarak tahmin edilmiştir. GSMH büyümesinin 2001-2002 yıllarında ise %5-6 aralığında olması hedeflenmiştir¹¹⁷. (Tablo 8)

Enflasyonu düşürme programının üç temel unsur üzerinde işlemesi öngörülmüştür. Sıkı bir maliye politikası uygulayarak faiz dışı fazlanın artırılması, yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve özelleştirmenin hızlandırılması birinci temel unsuru oluşturmuştur.

İkinci temel unsur enflasyon hedefi ile uyumlu gelirler politikasıdır. Bu unsurların enflasyon ve reel faizlerin düşürülmesine yapacağı katkıyı desteklemek ve ekonomik birimlere uzun vadeli bir bakış açısı kazandırmak için enflasyonun düşürülmesine odaklanmış kur ve para politikası uygulaması programın üçüncü temel unsurunu oluşturmuştur¹¹⁸.

¹¹⁵ Öztin Akgüç, "Enflasyonu Düşürme Politikasının Olası Etkileri", **İSO Dergisi**, Yıl: 34, Sayı: 407 (Şubat 2000), s. 26

¹¹⁶ Selçuk Demiralp, "Enflasyonun 3 Yılda Tek Haneli ve İddialı Rakamlara Düşürülmesi Hedeflenmiştir", **Ekonomik Vizyon**, İzmir Ticaret Odası Dergisi, Yıl: 71, Sayı: 43 (Ocak 20017, s. 12

¹¹⁷ Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Niyet Mektubu** (Ankara: 9 aralık 1999), s. 3

¹¹⁸ Gazi Erçel, "Rekabetin Artacağı Bir Dönem Başlıyor", **İşveren Dergisi**, Cilt: XXXVIII, sayı: 4 (Ocak 2000), s. 4

Tablo 8. Hükümetin 2000 Yılı Hedefleri

Hedefler	Birim	1999	2000	Artış (%)
GSMH	Trilyon TL	83,124.0	124,967.0	50.34
Büyüme	%	-2.0	5.0	
GSMH Deflanörü	%	60.0	42.5	-29.17
TEFE Ortalaması	%	52.2	38.5	-26.25
Yıl Sonu TEFE	%	57.0	20.0	-64.91
Yıl Sonu TÜFE	%	63.9	25.0	-60.88
Dolar Kuru (Yıl Ort.)	TL	415.705.0	573.030.0	37.85
İhracat	Milyon	26.000.0	28.250.0	8.65
İthalat	Milyon dolar	40.200.0	46.000.0	14.43
Dış Ticaret Açığı	Milyon dolar	-14.200.0	-17.750.0	25.00

Kaynak: Ekonomik Forum, TOBB, Yıl: 6, Sayı 11 (Kasım 1999), s.6

2.2. Enflasyonla Mücadele Programının Makroekonomik Politikaları

Enflasyonla Mücadele adı altında uygulamaya konulan makroekonomik program dört ana unsura dayanmaktadır.

- Kamu kesimi faiz dışı dengesinde yüksek oranlı bir iyileşme sağlayarak kamu borç stokunu sürdürülebilir bir yapıya kavuşturacak maliye politikası,
- Enflasyon hedefi ile uyumlu gelirler politikası,
- Enflasyonun düşürülmesine odaklanmış para ve kur politikaları,
- Kamu dengesinde öngörülen iyileşmeyi ve enflasyondaki düşüşü kalıcı kılabilecek yapısal reformlar¹¹⁹.

2.2.1. Maliye Politikası

Enflasyon, sadece kamu finansmanı sürdürülebilir bir yola sokulabilir ve artık enflasyon vergisine başvurulmaz ise ortadan kaldırılabilir. Bu durum, bir yandan kamu borcunun azaltılması için özelleştirmenin hızlandırılmasını, diğer yandan kamu sektörü dengesinde önemli ölçüde bir fazla yaratılmasını gerektirmektedir¹²⁰.

¹¹⁹ "DPT Müsteşarlığı Makroekonomik Program ve Uygulama Sonuçları Değerlendirmesi", **Ekonomik Vizyon**, İzmir Ticaret Odası Dergisi, Yıl: 71, Sayı: 43 (Ocak 2001), s. 16

¹²⁰ Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Niyet Mektubu** (Ankara: 9 Aralık 1999) s. 4

2000 yılına ilişkin olarak maliye politikasının temel hedefi, toplam kamu kesimi faiz dışı dengesinde GSMH'nın yüzde 22'si oranında fazla elde edilmesini sağlamak olmuştur¹²¹. Ayrıca deprem harcamaları dışında kamu kesimi fazlasının GSMH'nın yüzde 3.7'sine yükseltilmesi öngörülmüştür¹²².

Bütçe hedeflerinin tutturulmasının bir dizi performans kriteri ve endikatif hedefler aracılığıyla izlenmesi öngörülmüştür. Bunlar;

- Konsolide kamu sektörü temel fazlası için özelleştirme gelirleri hariç 3'er aylık performans kriterlerinin belirlenmesi, yıl sonu için tabanın, mali uyumun miktarını başlangıçta yüksek tutan çeyrek yıllık dağılımla 4500 trilyon TL. (GSMH'nın %3.6'sı) olması,

- Özelleştirme gelirleri programda anahtar rolü oynadığından, temel fazla için özelleştirme gelirlerinin 3'er aylık endikatif hedeflerini de içeren yıllık ayrı bir performans kriteri belirlenmesi,

- Özelleştirme gelirleri hariç, konsolide kamu sektörünün genel açığı için endikatif bir tavan belirlenmesi öngörülmüştür¹²³. Yalnızca temel dengeler değil aynı zamanda faiz ödemelerinin de izlenmesi kararlaştırılmıştır. 2000 yılında, piyasadaki devlet tahvillerinin faiz ödemeleri yükünde enflasyondaki düşüş nedeniyle oluşan geçici artışı kapsayan genel açığının 18.750 trilyon TL'yi geçmemesi hedeflenmiştir.

Rakamlar depremle ilgili bütçe harcamalarını kapsamamaktadır. Bu hesapların özel bir raporlama sistemi ile izlenmesi bütçe performans kriteri altında GSMH'nın %11'ine kadarlık bir harcama kabul edilmesi öngörülmüştür. Ayrı olarak izlenemeyecek olan depremle ilgili maliyetler dikkate alındığında, konsolide kamu sektörü temel dengesine gelen depreme ilişkin ek yük 2000 yılında GSMH'nın yaklaşık %1.25'i olarak düşünülmüştür. Bu tavanın, resmi dış finansmanın 2000 yılında mevcut 1.8 milyar doları aşması halinde, genel makroekonomik gelişmeler dikkate alınarak programın gözden geçirilmesi sırasında revize edilebileceği belirtilmiştir.

Bu harcamaların en etkin biçimde yapılması hedeflenmiştir. Ayrıca;

121 "DPT Müsteşarlığı Makroekonomik Program ve Uygulama Sonuçları Değerlendirmesi", a.g.e., s. 16

122 Osman Demir "2000 Yılı Sonunda Yaşanan Finansal Kriz ve Uygulanan İstikrar Programı Üzerine Değerlendirmeler", **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl: 16, Sayı: 184 (Temmuz 2001), s. 60

123 Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Niyet Mektubu** (Ankara: 9 Aralık) 19997, s. 5

- Gayrimenkul sermaye iratları ve serbest meslek kazançları üzerine uygulanan stopajın %15'ten %20'ye çıkarılması, faiz ve repo gelirlerinde uygulanan stopaj oranının %2 arttırılması ve ücret ve maaş kazananların vergi dilimleri ve özel istisna miktarlarının artışının hedeflenen enflasyon oranıyla sınırlandırılması yoluyla doğrudan vergi gelirlerinin GSMH'nın %0.3'ü oranında arttırılması,

- Dolaylı vergilere ilişkin olarak standart %15 olan KDV oranının %2 oranında arttırılması, ayrıca 2000 yılında akaryakıt fiyatlarının belirlenmesinde Hazine onayının gerekli olması ve harçların akaryakıt fiyatlarındaki değişikliğe bağlı olarak otomatik ayarlanması,

- Tütün ve alkollü içecekler üzerindeki ek KDV oranının eğitim kesintileri, ücretler ve harçların arttırılmasını içeren diğer tedbirlerin GSMH'nın %0.4'ü oranında bir gelir sağlaması hedeflenmiştir.

2000 yılında personel giderlerinde yapılacak azaltma ve diğer cari harcamalardan yapılacak kesintilerden tasarruflar dahil olmak üzere, yatırım dışı kamu harcamalarından yapılacak kesintiler ile GSMH'nın yüzde 0.3'ü oranında tasarruf sağlanması öngörülmüştür¹²⁴.

Sonuç olarak maliye politikası çerçevesinde öngörülen önlemler, kamu kesiminin küçültülmesi ve bütçe hacminin denetim altına alınması, kamu harcamalarının sınırlandırılması, faiz dışı bütçe dengesinin oluşturulması ve bu amaçla özelleştirme gelirlerinin bütçeye aktarılması, borç ödemelerinde kullanılması biçiminde formüle edilmiştir.

2.2.2. Para ve Döviz Kuru Politikası

Burada ana hedef, para ve döviz kuru gelişmelerinin önceden tahmin edilebilir kılınmasıyla yerli ve yabancılar için finansal yatırımların getirisi üzerindeki belirsizliğin azaltılmasıdır. Döviz kurundaki değişimleri önceden ilan edilmiş bir takvime bağlayarak ulusal mal ve finans piyasalarında belirsizliğin azaltılması düşüncesi Latin Amerika ve İsrail gibi birçok istikrar programlarında da kullanılmıştır¹²⁵.

Para programı olarak ifade edilen, sıkı para politikasını öne çıkaran ve bu amaçla

¹²⁴ "IMF'ye Verilen Sözler Tutulabilecek Mi?", a.g.e., s. 35-36

¹²⁵ Erinç Yeldan "Birinci Yılında Enflasyonu Düşürme Programının Değerlendirilmesi", *Mülkiye Dergisi*, Cilt: XXV, Sayı: 226 (Ocak-Şubat 2001), s. 161

Merkez Bankası'nı para kurulu gibi çalıştıran dayanaktır. Para kurulu sisteminde Merkez Bankası'nın işlevi farklılaştırılmakta¹²⁶, Merkez Bankası bu politikaya göre iç varlıklarını sınırlayacak ve dış varlıklara dayalı olarak para emisyonunda bulunacaktır. Böylece, hem Hazine'nin ihtiyaçları için piyasaya para arzı yapılamayacak, hem de ulusal para biriminin referans paraya dönüşümü garanti altına alınmış olacaktır.

Para politikası ile Merkez Bankası'nın para arzını denetleme ve faiz haddini düzenleme işlevi ortadan kaldırılmış ve banka, ani döviz fiyat yükselişleri karşısında sadece döviz fiyatını denetim altına alma işlevi ile yükümlü kılınmıştır.

Döviz kurlarının ise enflasyonun düşürülmesine katkıda bulunması için nominal çapa olarak kullanılması amaçlanmıştır. Buna göre oluşturulan kur sepetinin (1 Dolar+0.77 Euro) 2001 yılı Haziran ayına kadar yıllık düzeyde üçer aylık periyotlarla belirleneceği, bu tarihten sonra belli limitlerle dalgalanmasına izin verileceği ilan edilmiştir. Böylece kur belirsizliği sepet için ortadan kaldırılmış, kurlardaki değişimin ise çapraz kurlara bağlı olarak gerçekleşmesi öngörülmüştür. Ayrıca sepet değerindeki artışın, 2000 yılında hedeflenen enflasyon (TEFE) oranında yüzde 20 arttırılacağı açıklanmıştır¹²⁷. 1 Temmuz 2001'de merkezi parite etrafında giderek genişleyen bir bant uygulamasına geçilmesi, bandın genişliğinin Aralık 2001 sonunda %7.5, Haziran 2002'de %15 ve Aralık 2002 sonunda %22.5 olması hedeflenmiştir¹²⁸.

2.2.3. Gelirler Politikası

Türkiye ekonomisinde uzun süredir yaşanmakta olan kronik enflasyon ortamı geriye dönük endeksleme alışkanlığının yaygınlaşmasına yol açmıştır. Bu durum enflasyonda önemli katılıklar yaratmış ve enflasyonun düşürülmesi önünde önemli bir engel oluşturmuştur.

Bu kapsamda enflasyonla mücadele programının temel unsurlarından bir diğeri de ekonomideki geriye doğru endesleme alışkanlığının terkedilerek, toplumun tüm kesimlerinde geleceğe yönelik bir bakış açısının yerleştirilmesidir.

Bu çerçevede, gerek kamu gerekse özel kesimde mal, hizmet ve faktör fiyatlarının hedeflenen enflasyonla uyumlu bir çerçevede belirlenmesi

¹²⁶ Ömer Faruk Çolak, "İstikrar Programı ve Kriz", *İşveren dergisi*, Cilt: XXXIX, sayı: 5 (Şubat 2001), s. 6

¹²⁷ "2000'in Kötü Mirası", *İzmir Ticaret Borsası Dergisi*, sayı: 33 (Ocak 2001), s.5

¹²⁸ Demir, a.g.e., s. 60

kararlařtırılmıřtır¹²⁹.

Bu politika ile maaşların ve tarım destekleme fiyatlarının hedeflenen TÜFE oranında artması (2000 yılı ilk altı ayında %15, ikinci altı ayında %10), yenileme eleman alımının devlet memurunda %80'i, kamunun tamamında ve KİT'lerde %15'i geçmemesi hedeflenmiřtir¹³⁰.

2.2.4. Yapısal Reformlar

Yapısal reform programı, 2000 yılında uygulanan bütçe uyum politikalarını orta vadede sürdürülebilir hale getirmeyi, kamu sektörü borcuna ilişkin faiz ödemelerinin yükünü düşürmeyi, şeffaflığı ve ekonomik etkinliği arttırmayı ve kamu sektörünün yükümlülüklerini azaltmayı hedeflemiştir.

2.2.4.1. Tarım Reformu

Tarımda destekleme politikasının kademeli olarak kaldırılması öngörülmüştür. Doğrudan gelir desteği sistemine geçilmesi, GSMH'nın yüzde 1.2'sine denk gelen sübvansiyon ödemelerinin, 2000'de yüzde 0.6'ya indirilmesi yani yarı yarıya düşürülmesi hedeflenmiştir.

Hububatta 2000 yılında verilmesi düşünölen alım fiyatının dünya fiyatlarının yüzde 35'inden fazla olmayacak şekilde belirlenmesi ancak bu fiyatın ton başna 150 doların altında olmaması, TMO'nun satış fiyatlarına alt limit getirilmesi kararlaştırılmıştır.

Ağustos ayında yapılan şeker pancarı alımlarında da fiyatın geriye dönük bir yıllık enflasyonun yüzde 75'inden az olmaması hedeflenmiştir.

Ziraat ve Halk Bankası'nın görevleri nedeniyle verdikleri tutarın yüzde 55'ini geçmemesi, kredi faizlerinin de bir yıllık bono faizleri ortalamasına eşitlenmesi öngörülmüřtür¹³¹.

¹²⁹ "DPT Müsteşarlığı Makroekonomik Program ve Uygulama Sonuçları Değerlendirmesi", a.g.e., s. 16-17

¹³⁰ Demir, a.g.e., s. 61

¹³¹ *Sabah* (24 Aralık 1999), s. 9

2.2.4.2. Sosyal Güvenlik Reformu

Reform, asgari emeklilik yaşını sisteme dahil olanlar için hemen 58/60 ve halihazırda sisteme dahil olanlar için ise 10 yıllık bir geçiş dönemi ile 52/56 olarak arttırmış, emekliliğe hak kazanabilmek için gerekli asgari prim ödeme süresini arttırmış ortalama aylık bağlama oranını %80'den %65'e çekmiş, emeklilik maaşının hesaplanmasındaki referans periyodunu tüm çalışma periyodu olarak arttırmış, emeklilik maaşını TÜFE'ye bağlamış ve prime esas ücret tavanını yükseltmiştir.

Reform yapılmadığı takdirde sosyal güvenlik sistemi açığının GSMH'nın %3 seviyesindeki boyutundan 2050 yılına kadar %16'ya çıkması beklenmekteyken, reform sonrası bu eğilimin tersine döneceği, aslında açığın kısa vadeden orta vadeye kadar gittikçe küçüleceği tahmin edilmiştir¹³². Prime esas ücret tavanının Nisan 2001'de asgari seviyenin 4 katına, Nisan 2002'de de 5 katına çıkması öngörülmüştür. Ayrıca özel emeklilik fonları ile ilgili düzenleme yapılması kararlaştırılmıştır¹³³.

2.2.4.3. Kamu Mali Yönetimi ve Şeffaflık

Toplam 61 bütçe fonundan 20'sinin 2000 yılı Şubat ayına kadar kapatılması ve 2000 yılı Ağustos ayına kadar 25 fonun daha kapatılması öngörülmüştür. Kalan fonlarında 2001 Haziran ayına kadar kapatılması ayrıca 2001 yılında hazine tek hesabına ve büyük defter esasına dayalı, bir entegre finansal bilgi sisteminin uygulamaya konulması hedeflenmiştir.

2000 yılı bütçesine kamu bankalarının kredi sübvansiyon maliyetleri de dahil edilmiştir. Mali yönetimi iyileştirmek için bütçe işlemlerinde şeffaflık ve güvenilirliğin artırılması amaçlanmıştır.

Ayrıca başta devlet garantileri olmak üzere var olan tüm ihtiyari yükümlülüklerin bir stoğunun çıkarılıp, bunun kamuoyuna duyurulması öngörülmüştür. 2001 yılı bütçesinde yeni garantilerin verilmesi üzerine açık limitler getirilmiştir¹³⁴.

2.2.4.4. Vergi Politikası ve İdaresi

Vergi sistemini daha etkin ve adaletli bir hale getirmek amacıyla vergi sisteminin

¹³² Başkanlık Hazine Müsteşarlığı, *Niyet Mektubu* (Ankara: 9 Aralık 1999), s. 11

¹³³ *Sabah* (24 Aralık 1999), s. 9

¹³⁴ Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, *Niyet Mektubu* (Ankara: 9 Aralık 1999), s. 11

iyileştirilmesi ve vergi uygulamasının güçlendirilmesi hedeflenmiştir. İç yatırımı teşvik etmek ve yabancı sermayeyi çekmek için geniş tabanlı, düşük ve tahmin edilebilir marjinal vergi oranları üzerine kurulu bir vergi sistemi uygulaması öngörülmüştür¹³⁵. Ayrıca 2000 ve 2001'de uygulanmak üzere vergi sisteminde gerekli değişikliklerin yapılması ve vergi affının çıkarılmaması kararlaştırılmıştır¹³⁶.

2.2.4.5. Özelleştirme ve Sermaye Piyasası

Faiz oranlarının düşmesi ve ekonomik etkinliğin artması için özelleştirme gelirlerinin arttırılması şarttır. Bu amaçla da Meclis, Ağustos 1999'da imtiyaz sözleşmelerinde uluslararası tahkime izin veren ve ilgili yasaların devlet imtiyazının kapsamını tamamlamasına izin veren sözleşmelerin gözden geçirilmesinde, bankaların sermaye pozisyonlarını güçlendirmek için bir takvime bağlı program sunmaları ve bu programa uymaları zorunlu tutulmuştur.

Solvabilitesini yitirmiş bir bankaya el konulmasının bankaların davranışları bakımından önemli bir piyasa disiplini getireceği, BDDK'nın bu durumdaki bankalara gecikmeksizin müdahale etmesi hem mevduat sahiplerinin hem de bankanın diğer alacaklarının haklarının korunmasını sağlayacağı öngörülmüştür. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)'nin sahibi bulunduğu bankalar hariç, bankalara kredi açmasına veya likidite desteği sağlamasına izin verilmemiştir¹³⁷.

Özelleştirmede 2000 yılında 7.6 milyar dolar, 2001'de 6 milyar dolar ve 2002'de de 4 milyar dolar gelir hedeflenmiştir.

Enerji sektöründeki kamu kuruluşlarının zararını azaltmak amacıyla elektrik fiyatlarının zaman içinde yükseltilmesi, telekomünikasyon kanununun Meclis'ten çıkarılıp, 2000'in ilk çeyreğinde GSM satışının gerçekleştirilmesi öngörülmüştür¹³⁸.

3. 2000 KASIM KRİZİ VE SONRASI

2000 yılında program tavizsiz uygulanmıştır. Büyüme hedefi üst sınırdan, sepet kurundaki artışlar, net iç varlıklar net dış varlıklar programda öngörüldüğü gibi tutturulmuştur. Ocak-Eylül 1999 döneminde %58.6 olan Faiz Dışı Harcama /

¹³⁵ Aynı, s. 12

¹³⁶ Sabah (24 Aralık 1999), s. 9

¹³⁷ "IMF'ye Verilen Sözler Tutulabilecek Mi?", a.g.e., s. 41

¹³⁸ Sabah (24 Aralık 1999), s. 9

Konsolide Bütçe Harcamaları oranı 2000 yılının aynı döneminde %49.8'e düşmüştür. 1999 yılında %41.4 olan Faiz Dışı Ödemeleri / Konsolide Bütçe Harcamaları Oranı ise 2000 yılında %50.2'ye çıkmıştır¹³⁹.

Ancak yılın ikinci yarısında, özellikle üçüncü çeyreğinde, taahhüt edilen uygulamalara devam edilmediği, enflasyon hedefinin tutmayacağı, carî işlemler açığının öngörülenden yüksek gerçekleşeceği, özelleştirmede istenen düzeye gelinemeceği net olarak ortaya çıkmaya başlamıştır¹⁴⁰.

3.1. Finansal Baskı ve Finansal Kriz

Türkiye ekonomisi 2000 yılı sonunda derin bir finansal krizle yüzyüze gelmiştir¹⁴¹.

Bu tarihte bankalararası piyasada gecelik borçlanma basit faizi yaklaşık üç kat artarak ortalama %110.8'e, en yüksek %210'a fırlamıştır. Bankalararası piyasada ortalama faiz 13 Kasım'dan itibaren önceki aylara göre yükselmiş, 15 Kasım tarihinde ortalama gecelik faiz %81.45 olmuştur. Faiz sonraki günlerde düşmüş ve sıçrama kamu kesimi maaş ödemesine bağlanmıştır.

2000 yılı başından itibaren program uygulaması ile birlikte gecelik faizden zaten artan dalgalanma-volatilite Tablo 9'daki standart saptı sütununda görüldüğü gibi Ağustos ve Eylül'de önemli ölçüde yükselmiştir. Faizde volatilite yükselmesi ile gelen artış, finansal piyasalarda baskı ve gerginlik olduğu anlamına gelmekteydi. Bunlar bir kriz ortamına gidildiğinin göstergeleriydi¹⁴².

¹³⁹ Demir, **a.g.e.**, s. 61

¹⁴⁰ "2000'in Kötü mirası", **a.g.e.**, s. 6

¹⁴¹ Demir, **a.g.e.**, s. 61

¹⁴² Ercan Uygur, "2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri Üzerine Değerlendirmeler", **Mülkiye Dergisi**, Cilt: XXV, sayı: 227 (Mart 2001), s. 39-40

**Tablo 9. İnterbank Gecelik Faiz Oranları:
En Yüksek, En Düşük, Ortalama ve Standart Sapma**

	En Düşük	En Yüksek	Ortalama	St. Sapma
1999 Eylül	57.51	70.98	67.21	4.61
Ekim	65.51	69.95	69.47	1.08
Kasım	68.72	69.99	69.78	0.30
Aralık	69.86	70.00	69.97	0.04
2000 Ocak	18.90	64.56	35.90	10.28
Şubat	26.28	83.19	49.23	14.12
Mart	26.38	68.07	39.08	8.95
Nisan	18.90	45.87	36.16	6.62
Mayıs	32.08	56.34	41.29	6.55
Haziran	26.35	75.75	42.00	11.67
Temmuz	13.60	38.83	25.97	5.08
Ağustos	22.14	92.57	35.57	16.90
Eylül	23.71	79.65	46.20	14.05
Ekim	25.82	71.22	38.41	9.72
Kasım	27.94	315.92	79.46	67.61
Aralık	61.75	873.13	198.95	238.97
2001 Ocak	31.12	76.84	42.16	12.47
Şubat	36.55	4018.58	436.00	983.80

Kaynak: TCMB

Değerler günlük ortalamalardan hesaplanmıştır.

Döviz girişlerinin birdenbire yer değiştirmesi sonucunda, Merkez Bankası'nın net dış varlıkları 17-24 Kasım haftasında 3 milyar dolar, 24 Kasım-1 Aralık haftasında da 2,5 milyar dolar gerilemiştir¹⁴³. İki haftada brüt döviz rezervi 24.4 milyar dolardan 18.9 milyar dolara gerilemiştir¹⁴⁴. (Tablo 10)

Kasım ayında aslında bir likidite krizi yaşanmıştır. Likidite krizinde faizin yükselmesi, döviz talebini azaltacak yerde artırır. Faiz yükseldiğinde, dövize normalde talep azalır ve Türk lirasına talep artar. Krizde faizin yükselmesi ise Türk lirasına olan talebi azaltır, dövize talebi ise artırır. Kasım ayında yaşanan kriz ise daha da ciddileşmiştir¹⁴⁵.

¹⁴³ Yeldan, a.g.e., s. 168

¹⁴⁴ Uygur, a.g.e., s. 39-41

¹⁴⁵ Asaf Savaş Akat ve Diğerleri, "Krizlerin Ertesinde Yeni Program ve Perspektifler", **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl: 38, Sayı: 6 (Haziran 2001), s. 11

Tablo 10. TCMB'nın Haftalık Altın ve Döviz Rezervi, Milyon Dolar

Tarih	Brüt Altın Rezervi	Brüt Döviz Rezervi
06.10.2000	1010	24530
13.10.2000	1010	24839
20.10.2000	1010	24239
27.10.2000	1010	23249
03.11.2000	1010	24256
10.11.2000	1010	23583
17.11.2000	1010	24433
24.11.2000	1010	21583
01.12.2000	1010	18942
08.12.2000	1010	19624
15.12.2000	1010	19823
22.12.2000	1009	19934
29.12.2000	1009	19635
05.01.2001	1009	26593
12.01.2001	1009	25097
19.01.2001	1009	26143
26.01.2001	1009	25691
02.02.2001	1009	25928
09.02.2001	1009	26565
16.02.2001	1009	27943
23.02.2001	1009	22581

Kaynak: TCMB

3.2. Enflasyonla Mücadele Programının Zayıflıkları

Program uygulanmasıyla birlikte ortaya çıkan zayıflıklar ve aksaklıklar programa duyulan güveni azaltmıştır. Türkiye geçmişte 16 stand-by anlaşması yaparak istikrar programları uygulamış ancak bunlarla enflasyonu indirememiştir. Geçmişteki başarısız program uygulamaları yeni programında başarısı konusunda şüpheler uyandırıyor. Ayrıca döviz kuru çapa yapan benzer programlar birçok ülkede başarısız olmuştur. Aslında döviz kuru çizelgesinin güvenilirliği 2000 Kasım ayına kadar yüksek olmuştur. Ancak enflasyonun öngörülenden çok yavaş düşmesi ve programın giderek döviz kuru çapasına daha çok dayanması, programın başarısı konusundaki şüpheleri arttırmıştır¹⁴⁶.

¹⁴⁶ Uygur, a.g.e., s. 42

Programın iç kaynaklara değil, dış kaynaklara dayalı bir program olması nedeniyle, dış kaynakların yatırımlara yönelmemesi dış ticaret açıklarını arttırmıştır¹⁴⁷.

Program olaya sadece finansal yönleriyle bakan bir projeydi. Ekonominin ciddi bir çöküntü içerisinde bulunan reel kesimini önemsememiş, bu kesimi yeniden sağlıklı bir gelişme ve kalkınma yoluna sokmadan gerçekte sorunların arkasının kesilmeyeceğini dikkate almamıştır¹⁴⁸. 2000 yılında Türkiye'nin ihracatı artmamış, ithalat ise çok hızla artmıştır, dış ticaret ve carî ödemeler dengeleri bozulmuştur. Dengelerin bozulduğu diğer alan faizler olmuştur. Enflasyon düşerken faizlerinde, borçların vade yapısına uygun biçimde düşmesi gerekir, bunun için de enflasyon programının hedefleri konusunda tüm kesimlerin fikir birliğine varması ve kendilerine verilen görevi üstlenmesi gerekmektedir. Ancak Türkiye'de bu gerçekleşmemiştir. Bu durum, borçlanmada risklerin ve buna bağlı olarak risk primlerinin yüksek düzeylerde kalmasına neden olmuştur. Ocak 2000'de yapılan operasyon önemlidir. Bu operasyonda Türkiye dış piyasalarda 30 yıllığına, %11.875 faizle bir buçuk milyar dolar borçlanmıştır. Avrupa Birliği'nde 10 yıllık devlet borcu faizleri %6'nın altındadır. Bu borçlanma ile fazla ödenecek faizin bugünkü değeri yaklaşık 1.2 milyar dolardır. Diğer yandan bu borçlanma devlet iç borç faizleri için bir referans olmuş, döviz kuru çapısı nedeniyle kurlar %20 dolaylarında yükseleceğinden, yurtiçi faizlerde %35 seviyelerine gerilemiştir. Ancak bu ara enflasyon yeteri kadar düşmediğinden reel faizlerin negatife dönüşmesi ergeç paranın yurtdışına kaçmasıyla sonuçlanır. Türkiye'nin yaşadığı tüm krizlerde bu, önemli etkenlerden biri olmuştur¹⁴⁹.

Diğer bir sorun, kira artışlarının TÜFE enflasyon hedefi ile sınırlanması için yasada çıkarılmış olmasına karşılık, bu sınırlamaya genel olarak uyulamayacağıının anlaşılmasıydı. 1999 Aralık ayından 2000 Aralık ayına kadarki dönemde TÜFE endeksi içindeki kira kaleminde %49.1 oranında artış oldu. Ücret artışlarında da %25 TÜFE enflasyon hedefi şu nedenlerle aşıldı: İlki, daha önce yapılan toplu iş sözleşmeleriydi. 2000'de kamu kesiminin önemli bir bölümünde ücret artışı %60-70'lere ulaştı. İkinci özel kesimin bir bölümünde de geçmiş enflasyonu temel alan ücret artışları oldu.

Yapısal uyumun önde gelen bir kalemi olan özelleştirmenin mali uyuma en

¹⁴⁷ Özer Ertuna, "Ekonomik İstikrar Programı ve Borçlanma Stratejisi" **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl: 38 (Şubat 2001), s. 21

¹⁴⁸ Kemal Kurdaş ve Diğerleri, "İstikrar Programının Değerlendirilmesi" **Banka,Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl: 37, Sayı: 4 (nisan 2000) s. 24

¹⁴⁹ Ertuna, **a.g.e.**, s. 25-26

büyük katkıyı yapması hesaplanmıştı. Ancak 2000 yılı sonuna doğru özelleştirme hedeflerine varılamayacağı belli olmuştur.

3.3. Kriz Ortamına Doğru Bazı Somut Göstergeler

Gelişmekte olan ülkelerin hızla borçlanması genellikle finansal serbestleşme programı sonrasında veya nominal döviz kurunun belli bir kurala, bir çizelgeye göre belirlenmesi sonrasında olmaktadır. Yabancı para girişi, Türkiye'de olduğu gibi sterilize edilmemiş ise, parasal genişlemeye, talep artışına, enflasyonun yükselmesine, yerli paranın reel değer kazanmasına ve ithalat talebinde artışa neden olmaktadır. Yabancı kaynak girişi-dış borçlanmanın sürdürülmesi, uygulanan programın sürdürülebilirliğine bağlıdır. Bu konuda da şüphelerin ortaya çıkması durumunda, bir bir kıvılcım krizi başlatabilir.

2000 Ağustos-Eylül'üne gelindiğinde Türkiye'nin dış borçlanma görüntüsü “dış borç geri ödemesi giderek azalabilir” yorumlarına neden oluyordu¹⁵⁰.

Ayrıca program sırasında uygulanan sepete bağlı yarı-sabit kur, dış borcu ucuz kaynak haline getirmiş, özellikle kaynak yetersizliği çeken bankalar açık pozisyonlarını gittikçe arttırmışlardır. Bu da bankacılık sistemini kur riskine açmıştır. Aslında bunun bilincinde olan TCMB, bankaların tutabilecekleri açık pozisyon miktarını “sermayenin %50'sinden %20'sine indirmiş ve Haziran 2000'de yayınladığı bir tebliğ ile bunun üzerindeki pozisyon aşımını %8 yerine %100 munzam karşılığa tabi tutmuştur. Bu caydırıcı düzenlemeden sonra, 21.9.2000 tarihli bir TCMB duyurusunda, açık pozisyon tanımının bilanço içi “döviz alacağı eksi döviz borcu” şeklinde hesaplanmasının yanlış olduğu ifade edilmiş, bilanço dışında yer alan yabancı para (YP) üzerine türev enstrümanlardan, swap işlemlerinden net alacaklar artı dövize endeksli senetlerin de döviz alacakları içinde gösterilmesi gereği savunulmuştur. Bu yolla 30 Haziran 2000 için yapılan hesaplamalarda, 19.1 milyar dolar görülen pozisyon açığının 5.6 milyar dolara ineceği gösterilmiştir. Sermayenin %20'si kadar olması gereken açık pozisyon limiti, 11-12 milyar dolar civarında sermaye tabanı olan bankacılık sistemi için 2.5 milyar doların altında bir sınır ifade etmektedir. Bunun üzerindeki pozisyon aşımı %100 munzam karşılığa tabidir. BDDK'nın verilerine göre Eylül 2000 itibariyle, bankacılık kesimi bilanço içi açık pozisyonu 18.2 milyar dolardı. (Bunun 6.3 milyar doları fon, 9.6 milyar doları özel, 0.001 milyar doları kamu, 2.1 milyar doları yabancı bankalara aittir.) (Tablo 11)

¹⁵⁰ Uygur, a.g.e., s. 45-53

Tablo 11. Bankacılık Resimi Pozisyon Açığı (Milyon Dolar)

	Ocak 2000		Eylül 2000		Mart 2001	

Kamu Bankaları	-177	-191	-1	19	-66	-25
Özel Bankalar	-6.061	-773	-9.637	-847	-6.185	429
TMSF Bankalar	-5.345	-2.684	-6.271	1.362	4.552	4.670
Yabancı Bankalar	-1.201	-60	-2.112	-78	-1.131	4
Kalkınma ve Yatırım B.	-2	91	-168	200	-226	-29
Toplam	-12.786	-3.617	-18.189	-5.783	-12.160	-5.149
Toplam (Fon Bank. Hariç)	-7.441	-933	-11.918	-874	-7.608	479

Kaynak: Keyder, "İktisat, İşletme ve Finans", Haziran 2001, s. 41

• • Vadeli İşlemler Dahil Yabancı Para Net Genel Pozisyonu

Vadeli işlemler dahil edilince toplam açık pozisyon 5.8 milyar dolara inmektedir. Şubat krizi sonrası açık pozisyonlar kapatılmıştır. Mart 2001 itibariyle toplam açık pozisyon 12.2 milyar dolara vadeli işlemler dahil 5.1 milyar dolara gerilemiştir.

Devalüasyon beklentisinin ortaya çıkması özellikle vade alacakları şüpheli (fiktif) olan bankaların açık pozisyonlarını kapamak için dövize hücum etmesine bir neden oluşturmuştur¹⁵¹.

Bunlarla birlikte diğer birtakım göstergelerde kriz göstergeleri olarak ortaya çıkmıştır;

- Tablo 9'da da volatilité-belirsizlik-risk göstergesi olarak aldığımız gecelik faizin standart sapması, önce Haziran'da, sonra Ağustos ve Eylül'de önemli sıçramalar göstermiştir. Faizdeki volatilitenin daha sonra özellikle döviz giriş-çıkışındaki volatilité ile birlikte çok yüksekleré gidebileceği belliydi.

- 2000 yılında Kısa Vadeli Borç/Döviz rezervi oranında önemli bir artış görülmüştür. (Tablo 12)

- Benzer şekilde Cari Açık/GSYİH oranı 1999 sonunda oldukça düşük iken (%0.7), 2000 Haziran ayında bu oranın %3.5'i hatta 4'ü bulacağı anlaşılmıştır.

¹⁵¹ Nur Keyder, "Türkiye'de 2000-2001 Krizleri ve İstikrar Programları", İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Yıl: 16, sayı: 183 (Haziran 2001), s. 40-41

- Yine aynı şekilde kısa vadeli borç/ihracat oranında da bozulma görülmektedir. (Tablo 12)

Tablo 12. Kısa Vadeli Dış Borç / Döviz Rezervi Oranı

Tarih	Kısa Vadeli Borç/Rezerv	Kısa Vadeli Borç/İhracat
1999 IV	1,01	0,88
2000 I	1,08	0,92
II	1,02	0,90
III	1,10	0,95
IV*	1,44	1,04

Kaynak: Uygur, "Mülkiye" Mart 2001 s.52

- Ayrıca 1999 Aralık-2000 Aralık döneminde kur sepetinin %20 artacağı ilan edilmişti. Ve yine 2000 sonu için beklenen TEFEnflasyonu %44.1 idi. 2000 Haziran'ında 12 ay sonra beklenen enflasyon %34.9 iken, döviz kuru sepeti %12.8 artacaktır. Beklenen enflasyon kur hedefinin üç katıdır ve 20 puan üzerindedir¹⁵².

4. 2001 ŞUBAT KRİZİ

Türkiye 2000 yılının yarısından itibaren yapısal değişikliklerde (tarım, özelleştirme vs.) görevlerini yapmamaya başlamıştı. Bu konularda önce hızlı davranılmış sonra da frene basılmıştı. Bankacılık reformu konusunda ise aşırı hızla gidilmişti. Bu durum ise daha uzun ve ara dönemli bir geçiş gerektiriyordu¹⁵³. Ayrıca IMF yardımı, yatırım yapmakta kullanılmadı¹⁵⁴.

Bütün bunların yanında uygulanan para kuralı NDV^{net dış varlıklar} artışlarının tamamını emisyonla yansıtmamıştır. Ancak NDV azalışı halinde durum değişmiş ve 2000 Kasım ve Aralık'ta NDV'ndeki önemli azalışlar sonucu, emisyon büyük tutarda azalmış ve Şubat 2001 krizinin nedenini oluşturmuştur. Emisyonun sıcak para hareketi nedeniyle dalgalanması, bazen para arzında çok yüksek artışlara bazen de para arzının mutlak rakam olarak önemli ölçüde azalmasına yol açarak ekonomide deprem etkisi yaratmıştır. Nitekim Merkez Bankası Kasım 2000 krizini müteakip emisyonu 2000 sonuna nazaran Ocak 2001'de %24, Şubat 2001'de %16 azaltmıştır. Emisyon ancak Mayıs 2001'de, 2000 sonu düzeyine ulaşmış ve Haziran 2001'de bunu %17 aşmıştır.

¹⁵² Uygur, a.g.e., s. 45-53

¹⁵³ Akat ve Diğerleri, a.g.e., s. 13

¹⁵⁴ Öztin Akgüç, Kemal Kurdaş ve Adnan Nas, "İstikrar Programının Omurgasının Çöküşü ve Çözüm Önerileri", **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl: 38, Sayı: 3 (Mart 2001), s. 23

Emisyona paralel olarak rezerv parada Ocak 2001'de %23, M1'de 2000 sonuna nazaran %17, Şubat 2001'de %13 azalmış, Ocak 2001'de hem M2, hem de M2Y azalmıştır¹⁵⁵.

Bankalararası para piyasasında gecelik faiz %6200'e kadar çıkmış ve ortalama %4018.6 olmuştur. 16 Şubat'ta 27.94 milyar dolarlık Merkez Bankası döviz rezervi, 23 Şubat'ta 22.58 milyar dolara inmiş ve rezerv kaybı da 5.36 milyar dolar olmuştur¹⁵⁶.

Bir ülkede emisyon, rezerv para ve para arzı aniden, sürpriz bir şekilde %15-25 oranında azalır ve faizler büyük oranda yükselirse ekonomi şoka girer.¹⁵⁷ Türkiye'de krizi takip eden üç ay içinde Ocak-Nisan 2001 arasında TL. %50 değer kaybetmiştir.. Faiz hadleri %150-%180 aralığına kadar yükselmiştir. 2001 yılında küçük ve orta boy işletmelerde iflas patlaması yaşanmıştır. Ödenmeyen çeklerin ve geri gelmeyen kredilerin oranı Türkiye tarihindeki en yüksek noktaya çıkmıştır. 2001 yılında Mart ve Nisan aylarında enflasyon oranı üst üste iki ay %10 olmuş, krizi takip eden ikinci çeyrekte ekonomik küçülme %6'dan %12'ye çıkmıştır. İşsiz kalan vasıflı işgücü yalnız finans sektöründe 50 bin kişi olarak tahmin edilmektedir¹⁵⁸.

Son dönemde Türkiye 2000 Kasım ve 2001 Şubat'ında iki krizi atlattır. Bu olumsuzlukların sonucunda uygulanmakta olan program sorgulanmaya başlanmış, 21 Şubat'ta bu program terkedilip, döviz dalgalanmaya bırakılmıştır. Türkiye IMF ile imzaladığı 17. stand-by'ı ağır bir fatura ile terketmiştir¹⁵⁹.

¹⁵⁵ Hüsnü Kızılyallı, "Ekonomik Krizler ve Derviş Programı", **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl: 38, Sayı: 12 (Aralık 2001), s. 26-27

¹⁵⁶ Uygur, **a.g.e.**, s. 55

¹⁵⁷ Kızılyallı, **a.g.e.**, s. 27

¹⁵⁸ Gülnur Muratoğlu, "Nasıl Bir Kriz?", **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl: 16, Sayı: 189 (Aralık 2001), s. 74

¹⁵⁹ Mustafa Yağcıoğlu, "Krizden Krize Türkiye", **İzmir Ticaret Odası Dergisi**, Sayı: 34 (Nisan 2001), s. 34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMI

1. GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMININ UYGULAMAYA KONULMASI

Türkiye, 2000 yılı boyunca uygulamış olduğu “kur çapasına dayalı enflasyonu düşürme” programının ard arda yaşanan iki krizle çökmesini izleyerek, 14 Nisan ve 15 Mayıs tarihlerinde iki aşamada açıklanan yeni istikrar programını uygulamaya koymuştur. Önceleri “ulusal program” daha sonra da “güçlü ekonomiye geçiş programı” (GEGP) olarak tanımlanan bu istikrar programının amacı güven bunalımını ve istikrarsızlığı sürekli ortadan kaldırmak ve bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik alt yapıyı oluşturmak¹⁶⁰, iktisadi etkinliği sağlayacak yapısal reformların gerçekleştirilmesi, makroekonomik politikaların enflasyonla mücadelede etkin bir biçimde kullanılması ve gelir dağılımı bozukluklarının giderilmesi olmuştur¹⁶¹.

Burada 2001 programı ile 2000 yılı başında uygulamaya konulan enflasyonla mücadele programı arasındaki temel fark, 2000 yılının hızlı bir büyüme, genişleme yılı olmasına karşılık 2001 yılının şiddetli bir daralma ve işsizlik yıllarından birisi olarak ortaya çıkmasıdır¹⁶².

1.1. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının Ana Hedefleri

Programın temel hedefi “sürdürülemez boyutlara” varmış olan kamu borçlarına yol açan borç dinamiğinin ortadan kaldırılarak Türkiye ekonomisinin bugünkü gibi olağanüstü bir dış yardıma muhtaç kalmayacak bir yapıya kavuşturulması olmuştur. Bu uzun vadeli temel hedefe ulaşmanın ana şartı ise makroekonomik dengelerin kurulmasıdır. Ancak söz konusu dengenin kurulması ekonomide kısa vadeli bir daralmayı gerektirir¹⁶³. Nitekim programın ilk yılı olan 2001 yılının ikinci yarısında

¹⁶⁰ Bağımsız Sosyal Bilimciler-İktisat Grubu, “GEGP Üzerine Değerlendirmeler”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt: XXV, Sayı: 229 (Temmuz-Ağustos 2001), s. 13

¹⁶¹ “Türkiye'nin GEGP'nin Hedefleri, Politikaları ve Uygulamaları Açıklandı”, *İşveren Dergisi*, Cilt: XXXIX, Sayı: 8 (Mayıs 2001), s. 13

¹⁶² Fuat Miras, “Yeni Program Nasıl Değerlendirilmeli”, *Ekonomik Forum*, TOBB Yayını, Yıl: 8, Sayı: 5 (Mayıs 2001), Başyazı

¹⁶³ Bağımsız Sosyal Bilimler-İktisat Grubu, *a.g.e.*, s. 14

ekonomideki daralma eğiliminin tersine dönmesi ve yılın tamamında GSMH'nın %3 dolayında gerilemesi, 2002 yılında %5, 2003 yılında da %6 oranında büyümeye dönmesi öngörülmüştür¹⁶⁴.

Bu süreçte tüketici fiyatları endeks artış hızı 2001 yılında %52.5, 2002'de %20, 2003'te de %15 olarak tahmin edilmiştir¹⁶⁵. 2001 yılında toptan eşya fiyatları bazında %57.6 enflasyon öngörülmüştür. konsolide bütçeden net faiz ödemelerinin milli gelire oranının ise 2001'de %20.1, 2002'de %19.1, 2003'de de %16.1 olacağı öngörülmüştür¹⁶⁶. Ayrıca iç borç dinamiğine ilişkin olarak 2000 yılında %4.6 olan konsolide bütçe faiz dışı fazlasının ulusal gelire oranının 2001 yılında %5.1 düzeyine yükselmesi hedeflenmiştir¹⁶⁷. 2000 yılı sonu itibariyle %58 olan kamu kesimi net borç stokunun milli gelire oranının 2001 yılında, geçmişte yaşanan krizler, kamu bankaları ve fon bankalarının getirdiği ağır yükler sonucu %78.5 rakamına çıkması ve tekrar tersine çevirerek, 2002 yılında %70.4 rakamına, 2003'te de %64.9 rakamına düşürülmesi öngörülmüştür. Bunun sağlanabilmesi için de toplam kamu kesiminin yıllık borçlanma gereği, yani tüm kamu kesimi birimlerinin bütçe açıkları toplamının 2001 yılında GSMH oranı olarak %17.1 değerinden, 2002 yılında %9.7 rakamına düşürülmesi gerekmektedir¹⁶⁸. Ayrıca net iç borçlarının milli gelir içindeki payının da 2001'de %44.3, 2002'de %42.1, 2003'te %41.5 olacağı hesaplanmıştır. Net iç borç stokunun milli gelire oranının enflasyonu düşürme programının uygulamaya konduğu 1999 yılında %40.9 olduğu düşünülürse, Türkiye ekonomisinin mevcut "istikrar" programının sonunda gelinecek noktada, iç borç stoku IMF programının ilk uygulamaya başlandığı yıldaki noktadan farklı değildir. Dolayısıyla, GEGP'nin net iç borç hedefi 1999'dan sonraki uygulamanın yol açtığı bozulmayı düzeltmektedir¹⁶⁹.

Ayrıca büyüme hızındaki düşüş ve iç talebin daralması sonucunda ithalatın gerilemesi, rekabet gücünde sağlanan iyileşmenin ise ihracat ve turizm gelirlerini olumlu etkilemesi beklenmiştir. Böylece, 2001 yılında carî işlemler hesabının dengeye yakın olacağı öngörülmüştür¹⁷⁰.

¹⁶⁴ "Türkiye'nin GEGP'nin Hedefleri, Politikaları ve Uygulamaları Açıklandı", **a.g.e.**, s. 13

¹⁶⁵ "Ekonomik Program Açıklandı", **İşveren Dergisi**, Cilt: XXXIX, Sayı: 7 (Nisan 2001), s.2

¹⁶⁶ Bağımsız Sosyal Bilimciler-İktisat Grubu, **a.g.e.**, s. 14

¹⁶⁷ Erinç Yeldan, "GEGP Üzerine Değerlendirmeler", [www.treasury.gov.tr/genel değerlendirme.htm](http://www.treasury.gov.tr/genel_degerlendirme.htm)

¹⁶⁸ Nesrin Nas, Ege Cansen ve Hasan Ersel, "Ekonomik Program Üzerine Bir Tartışma",

Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar, Yıl: 38, Sayı: 9 (Eylül 2001), s. 7

¹⁶⁹ Bağımsız Sosyal Bilimciler-İktisat Grubu, **a.g.e.**, s. 15

¹⁷⁰ "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı", **Ekonomik Forum**, TOBB Yayını, Yıl: 8, Sayı: 5 (Mayıs 2001), s. 8

GEGP'nin reel ekonomiye yönelik politikaları yurtiçi talebin daraltılması ve ihracat için bir fazla oluşturulmasını amaçlamıştır. Bunu gerçekleştirmek için de bir yandan kamu harcamalarını kısarak ve emek ve kırsal kesim gelirlerini bastırarak yurtiçi talebin azaltılması, öte yandan kur makası, ücret maliyetlerinden ve tarımsal ürün fiyatlarından sağlanacak tasarruflar aracılığı ile ihracatın teşvik edilmesi öngörülmüştür¹⁷¹.

1.2. Yapısal Yenileme ve Yasal Düzenlemeler

Program çerçevesinde dört ana alanda 15 yasal düzenleme yapılması öngörülmüştür. Bunlar;

1.2.1. Mali Sektörün Yeniden Yapılandırılması

Bankaların mali bünyelerinin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması mali piyasaların ve reel sektörün istikrarı bakımından Bankalar Kanunu'nda değişiklikler yapılması öngörülmüştür.

Bankalardaki mevduat ve bankaların diğer yükümlülüklerine yönelik olarak ilan edilen garanti uygulamasına devam edilmesi kararlaştırılmıştır.

Yasal Düzenlemeler;

- Bütçe Kanunu'ndaki Değişiklikler
- Görev Zararlarını Kaldıran Kararname ve Kanun
- Borçlanma Yasası
- Kamulaştırma Yasası
- 15 Bütçe ve 2 Bütçe Dışı Fonun Kapatılması ile İlgili Yasa
- Kamu İhale Yasası
- Merkez Bankası Yasası
- Bankalar Kanunu'ndaki Değişiklikler
- İş Güvencesi Yasası

¹⁷¹ Bağımsız Sosyal Bilimciler-İktisat Grubu, a.g.e., s. 15

- Ekonomik ve Sosyal Konsey Yasası
- Sivil Havacılık Yasası'nda Değişiklik
- Telekom Yasası
- Şeker Kanunu
- Tütün Kanunu
- Doğalgaz Kanunu'dur.

Kamu ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesindeki bankaların yüksek tutarlı nakit açıklarını gidermek amacıyla günlük olarak piyasalara fon ihtiyacı için başvurmaları, hem piyasaların dengesini hem de mali bünyelerini bozmaktadır. Bu olumsuzluğun giderilmesi için kamu bankalarına Hazine'den alacaklarına karşılık olarak piyasa koşullarına uygun faizli Hazine kağıdı verilerek, görev zararı alacaklarının tümünün en kısa sürede ortadan kaldırılması öngörülmüştür. Kamu ve fon bankaları belirli bir program dahilinde, bu kağıtlar karşılığında Merkez Bankası'ndan repo veya satış karşılığı temin edecekleri likidite ile diğer bankalara ve banka dışı kesime olan gecelik yükümlülüklerini azaltacaklardır. 2001 yılı içinde Hazine, kamu ve fon bankalarına mali durumlarını güçlendirmek amacıyla 10.3 katrilyon lira tutarında kağıt vermiştir.

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına yönelik diğer çalışmalar i-Kamu Bankaları, ii-Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesindeki bankalar ve iii-özel bankalar olmak üzere üç grupta ele alınmıştır.

1.2.1.1. Kamu Bankaları

1. Kamu bankalarında yaşanan sorunların tekrar oluşmaması için likidite sorunlarının giderilmesi ile eşanlı olarak gerekli olan önlemlerin alınması öngörülmüştür. Bu çerçevede;

i. Kamu bankalarına zarar oluşturacak görev verilmemesi, gerekli görüldüğü hallerde kamu bankaları kanalıyla verilecek desteğin, bütçeye konulacak ödeneklerden karşılanması,

ii. Mevcut koşullarda yetersiz düzeyde bulunan kamu bankalarının sermayelerinin kısa süre içinde yeterli seviyeye getirilmesi ve arttırılan sermaye tutarlarının hemen ödenmesi,

iii. Kamu bankalarının faaliyetlerini etkinlik ve verimlilik ilkeleri çerçevesinde sürdürmeleri doğrultusunda, her bankanın ihtisas alanındaki kredilerini kaynak maliyetlerini dikkate alarak sürdürmelerinin sağlanması,

iv. Emlak Bankası'nın Ziraat Bankası ile birleştirilmesi,

v. Kamu bankalarının yönetiminin profesyonel bankacılardan oluşan bir ortak yönetim kuruluna devredilmesi süreci başlatılmış ve bu kurula kamu bankalarını yeniden yapılandırma ve özelleştirmeye hazırlama yetkisi verilmiştir.

vi. Kamu bankalarının verimsiz şubelerinin kapatılması ve personel sayısını azaltmak için emekliliğin teşvik edilmesi öngörülmüştür.

2. Kamu bankaları ile ilgili bu düzen değişikliği Türkiye için köklü bir değişimdir.

1.2.1.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) Bünyesindeki Bankalar

TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarının en kısa sürede çözüme kavuşturulması, mali sistemin istikrarı ve kamu maliyesine getirdikleri yükün azaltılması bakımından önemlidir.

TMSF bünyesindeki 13 bankadan 5'i Sümerbank bünyesinde birleştirilmiştir¹⁷².

Bankalar Kanunu'nda yapılacak değişikliklerle TMSF bünyesindeki bankaların ve tahsil sürecinin hızlandırılması hedeflenmiştir. Ayrıca oluşturulan Aktif Yönetim Birimi ile Fon bünyesindeki bankaların kötü aktifleri tek elden ve etkin bir biçimde yönetilecektir.

1.2.1.3. Özel Bankalar

Yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen bazı özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşmalarını sağlayacak düzenlemeler başlatılmıştır. Bu kapsamda;

i. BDDK sermaye yeterliliği kriterini de dikkate alarak, özel bankalar ile sermaye artırımı ve yeniden yapılanma planları üzerinde belirli bir takvime dayalı anlaşmalar yapmaktadır. Bu çalışmaların hızlandırılması öngörülmüştür.

ii. Bankaların dönem kârlarını sermayeye ilave etmeleri sağlanmıştır.

¹⁷² "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı", a.g.e., s. 8-9

iii. Hem bankaların hem de şirketlerin devir ve birleşmelerini kolaylaştıracak ilave tedbirlerle ilgili çalışmaların devam ettirilmesi hedeflenmiştir.

iv. Makul bir geçiş dönemi tanınarak bankaların mali olmayan iştiraklerinin özkaynaklara oranı daraltılmaktadır.

v. Bankalar Kanunu'nda yapılan değişiklikle özel karşılıkların kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider sayılması konusundaki yasal düzenlemelere açıklık kazandırılmıştır.

vi. Bankacılık sistemindeki gelişmeler çerçevesinde uzun vadeli yatırımları özendirmek ve tasarruf araçları arasındaki farklılıkları gidermek amacıyla vergi ve munzam karşılıklar gözden geçirilmiştir.

1.2.2. Devlette Şeffaflığı Arttıracak ve Kamu Finansmanını Güçlendirecek Düzenlemeler

1.2.2.1 Görev Zararları ile İlgili Düzenlemeler

KİT'lerin faaliyetlerinde zarar oluşturacak görevlerin en aza indirilmesi yönünde düzenlemeler yapılmıştır. Büyük bir çoğunluğu kamu bankalarında bulunan görev zararlarının kaldırılmasına yönelik Bakanlar Kurulu taslağı Başbakanlığa sunulmuştur. Kamu bankalarına görev verilmesi halinde de bununla ilgili giderlerin karşılığı ilgili yıl bütçesine konularak kuruluşlara peşin ödeme yapılması öngörülmüştür.

Bilindiği üzere ilgili yasaların hükümleri gereğince bilançoların ibra edilmesi yasal ve idari takibi ortadan kaldırmamaktadır. Bu çerçevede, kamu bankalarının görev zararlarının ödenmesi idari ve yasal takibi ortadan kaldırmaz.

Kamu bankalarının Şubat sonu itibariyle mevcut gecelik yükümlülüklerinin üçte ikisi karşılığında piyasa koşullarına uygun Hazine kağıtları verilmiştir. Kalan kısım içinde Mayıs sonuna kadar Hazine kağıdı verilmesi öngörülmüştür.

1.2.2.2. Borçlanma Yasası

Bu kanun ile devlette şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin sağlanması hedeflenmiştir. Bugüne kadar başta bütçe kanunları olmak üzere değişik yasal metinlerle düzenlenen iç ve dış borçlanma ile devletin garanti verme sistemi tek bir

kanunla düzenlenerek kamu borç yönetiminin sınırları belirlenmiş, açık ve saydam kurallara bağlanmaktadır. Ayrıca, borçlanma ve borç yönetimi politikasının esnek, çabuk karar verebilen ve kararlarını çabuk uygulayabilen bir alt yapıya kavuşturulması öngörülmüştür.

1.2.2.3. Kamulaştırma Yasası

Bu kanunla yeterli ödenek temin edilmeden kamulaştırma işlemine başlanılmaması, öncelikle satınalma ve trampa usulünün uygulanmasına gidilip, anlaşma sağlanamaması halinde kamulaştırma bedelinin mahkemece tespiti öngörülmüştür.

1.2.2.4. Kamu İhale Yasası

Devlet İhale Kanunu'nun değiştirilmesi ile daha rekabetçi ve etkin bir ihale sisteminin oluşturulması ve uluslararası standartlara uyum sağlanması amaçlanmaktadır. Bu yasa ile devlet ihalelerinde, uygulama projesine dayalı anahtar teslimi ihale yapılarak etkin ve rekabete açık bir ihale yönteminin izlenmesi ve ihale edilen projelerde maliyet artışının önlenmesi hedeflenmiştir.

1.2.2.5. Bütçe ve Bütçe Dışı Fonların Kapatılması

Halen kapatılmış bulunan 46 bütçe ve 6 bütçe dışı fona ek olarak 15 bütçe 2 bütçe dışı fonun daha kapatılarak fon sisteminde nihai bir konsolidasyon sağlanması ve böylelikle mali disiplin ve şeffaflığın temini amaçlanmıştır.

1.2.3. Ekonomide Rekabeti ve Etkinliği Artıracak Düzenlemeler

1.2.3.1. Şeker Kanunu

Şeker üretiminde, fiyatlandırılmasında ve pazarlamasında usul ve esaslar getirerek piyasadaki istikrarın sağlanması amaçlanmıştır. İhtiyaç fazlası şeker üretimine son verilerek devletin zarara uğramasının engellenmesi öngörülmüştür.

1.2.3.2. Tütün Kanunu

Tütün mamülleri ve alkollü içkilerin fiyatlandırılması, dağıtımı, satışı ve kontrolü ile ilgili usul ve esaslar Tütün Mamülleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurulu tarafından düzenlenecektir. Ayrıca bu kanun kapsamında fazla üretilen tütünün çürümesi ve yakılması uygulamasına son verilmesi, sözleşme ve açıkarttırma sistemiyle üreticinin önündeki belirsizliklerin kaldırılması ve tütün üreticisinin alternatif ürün projesi ve doğrudan gelir desteği ile desteklenmesi öngörülmüştür.

1.2.3.3. Doğalgaz Kanunu

Doğalgazın kaliteli, sürekli, ucuz, rekabete dayalı esaslar çerçevesinde ve çevreye zarar vermeyecek şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için doğalgaz piyasasının serbestleştirilmesi kanunun ana amacını oluşturmuştur. Yeni kanun ile BOTAŞ'ın doğalgazın ithalatı, iletimi ve dağıtımındaki tekel hakkı kaldırılarak tüm aşamalarda özel sektörün katılımı sağlanmıştır.

1.2.3.4. Türk Telekomun özelleştirilmesi

i. Kamu yararı ve ulusal güvenlik amacıyla tutulan altın hisse dışındaki hisselerin stratejik ortağa blok satış, halka arz ve çalışanlara satış yollarıyla özelleştirilmesine,

ii. Sabit telefon hizmetlerinde kamu tekelinin özelleştirilme sonrası kaldırılmasına,

iii. Lisans verme yetkisinin Telekomünikasyon Kurumu'na verilmesine,

iv. Sektörün yönetiminde etkinliği artıracak ve bu ilkeler doğrultusunda özelleştirmeyi hızla gerçekleştirecek icratin başlamasına,

v. Yabancıya blok satış oranının %50'nin altında olmasına, imkân sağlayan yasal süreç başlatılmıştır.

1.2.3.5. Sivil Havacılık Kanunu

Bu kanunla havayollarının iç hat uçuş fiyatlarının serbestçe belirlenmesine imkân sağlanması, Türk Havayollarının ve diğer havayolu şirketlerinin ücret tarifelerini serbestçe tespit edebilmeleri, bu ücretleri gün ve saat itibarıyla farklılaştırmak suretiyle mevcut uçak kapasitelerini etkin bir biçimde kullanmaları öngörülmüştür.

1.2.4. Sosyal Dayanışmayı Güçlendiren Düzenlemeler

1.2.4.1. İş Güvencesi Yasası

Avrupa Birliği Ulusal Programında kısa vadeli öncelikler arasına alınmış olup yasa hazırlığı için sosyal taraflarla görüşmeler yürütülmektedir.

1.2.4.2. Ekonomik ve Sosyal Konsey Yasası

Ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulmasında toplum kesimleri arasında uzlaşma ve işbirliğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Kamu kesimi, işçi, işveren ve diğer sivil toplum örgütlerini bir araya getiren konseyle ilgili yasa çıkartılmıştır.

1.2.5. Reel Ekonomiye Yönelik Önlemler

İhracatın arttırılmasına yönelik ilave tedbirler kapsamındaki öngörüler:

- i. Bütçeden ve diğer kaynaklardan sağlanacak finansmanlar çerçevesinde Eximbank'ın kredi imkânları arttırılacak,
- ii. İhracatta KDV ödemeleri hızlandırılacak,
- iii. Desteklerle ilgili uygulamalarda bürokratik işlemler azaltılacaktır.

Doğrudan yabancı sermayenin Türkiye'ye girişini hızlandırmak amacıyla daha önce Anayasa'da yapılan değişikliklerle getirilen uluslararası tahkim imkânı ile ilgili kanun çıkarılması öngörülmüştür.

Esnaf, sanatkârlar, KOBİ'ler ve tarım kesiminin krizden asgari seviyede

etkilenmelerini temin etmek amacıyla Ziraat ve Halk Bankası'ndan kullanmış oldukları kredilerin faizlerine maliyetlerin yansıtılmasını sınırlamak amacıyla bütçeye 400 trilyon lira tutarında ödenek konmuştur¹⁷³.

1.3. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının Makroekonomik Politikaları

1.3.1. Maliye Politikası

Kamunun toplam faiz dışı fazlasının milli gelire oranının 2001'de yüzde 5.5, 2002'de yüzde 6.5 olması öngörülmüştür. Konsolide bütçe faiz dışı fazlasının sırasıyla yüzde 5.1 ve 5.6, KİT'lerin fazlasının da yüzde 0.3 ve yüzde 0.4 olması hedeflenmiştir¹⁷⁴.

Konsolide bütçe ile ilgili olarak öngörülen tasarruf tedbirleri ise şöyledir; Kamu Tasarruf Genelgesinin titizlikle uygulanması¹⁷⁵, Maliye Bakanlığı'nın uygun gördüğü ödenek kalemlerinde blokaj uygulanması, diğer carî, yatırım ve bazı transfer harcamalarındaki artış kur ve fiyat artışlarının altında tutularak GSMH'nin yüzde 1.5'i kadar tasarruf edilmesi¹⁷⁶, kamuda taşıt kullanımının sınırlandırılması, istihdam artışının engellenmesi, tüm kesimleri ilgilendirmeyen maaş ve ücret artış taleplerinin dikkate alınmaması, 2001 yılı bütçesinde yatırım harcamalarından tasarruf edilmesi.

Programda, gelir hedeflerine ulaşılması için ise vergi ve vergi dışı gelirlere bazı düzenlemeler öngörülmüştür. Vergi denetimlerinin artırılması, vergi ve sosyal güvenlik primlerine ilişkin gecikme faiz ve cezalarının piyasa faiz oranlarının üzerinde kalacak biçimde ayarlanması, kamu kuruluşlarının vergi ve sosyal güvenlik prim ödemelerindeki gecikmenin 2002 yılı sonunda ortadan kaldırılması¹⁷⁷, vergi tabanının yaygınlaştırılması amacıyla vergi kimlik numaralarının kullanımının genişletilmesi, akaryakıttaki otomatik fiyatlandırma mekanizmasına devam edilmesi ve Akaryakıt Tüketim Vergisi'nin (ATV) en az hedeflenen enflasyon ölçüsünde ayarlanmasıdır¹⁷⁸.

2001 yılında kamu kesiminin finansman ihtiyacının yüksek seviyede bulunması ve bu finansman ihtiyacının tamamen iç piyasalardan karşılanmasının mevcut makroekonomik öngörülerle tutarlı olmayacağı belirtilen programda dış finansmanın

¹⁷³ Aynı, s. 10-11

¹⁷⁴ "Ekonomik Program Açıklandı", a.g.e., s. 2

¹⁷⁵ "Türkiye'nin GEGP'nin Hedefleri Politikaları ve Uygulamaları Açıklandı", a.g.e., s. 13

¹⁷⁶ "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı", a.g.e., s. 12

¹⁷⁷ "Türkiye'nin GEGP'nin Hedefleri Politikaları ve Uygulamaları Açıklandı" a.g.e., s. 13

¹⁷⁸ "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı", a.g.e., s. 13

özellikle bankacılık sektörünün yeniden yapılanmasına yönelik olarak alınacak önlemlerin finansmanında büyük önem taşıdığı vurgulanmıştır¹⁷⁹. Bu çerçevede; IMF ve Dünya Bankası'ndan 2001 yılı Mayıs-Aralık dönemi boyunca elde edilecek dış kaynağın toplamı 15.7 milyar dolar olarak belirtilmiştir¹⁸⁰. Programa göre de kaynağın 9.6 milyar dolarlık bölümünün Hazine'nin iç borçlanmasını karşılamakta kullanılacağı belirtilmiştir¹⁸¹.

1.3.2. Para ve Döviz Kuru Politikası

Programa paralel olarak, 15 Mayıs 2001 tarihinde Merkez Bankası'nda 2001 yılı Para Politikası raporu açıklanmıştır. Bu raporda önce 2000 yılı ve 2001 yılının ilk dört aylık dönemindeki makroekonomik gelişmeler ele alınmış, daha sonra para politikasının amaçları ve çerçevesini etkileyen faktörler ele alınmıştır¹⁸².

Buna göre enflasyonun ara hedefler konulmak suretiyle kontrol altında tutulması ve enflasyon hedeflemesine geçilmesi ve Merkez Bankası'nın döviz piyasalarına sadece geçici dalgalanmaları hafifletmek üzere müdahale etmesi öngörülmüştür¹⁸³.

Konsolide bütçenin iç ve dış finansman ihtiyacındaki artış ve bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması ile ilgili politikaların kamu finansmanına getirdiği ilave yükler sonucunda, iç borç stokunun daha da artacağı tahminine yer verilmiştir.

Rapora göre, 4651 sayılı yasa ile Merkez Bankası'nın operasyonel bağımsızlığının bankanın tek ve nihai hedefi olduğunun hükme bağlanmış olmasına karşın, Merkez Bankası'nın fiyat istikrarı amacıyla, Hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını desteklemesi belirtilmiştir.

Enflasyon hedeflerinin gerçekleştirilememiş olması yüzünden fiyat artış oranlarının kur artış oranı üzerinde gerçekleşmiş olması dolayısıyla¹⁸⁴, 1999-2000'de program uygulanırken Türk lirası yabancı para birimleri karşısında aşırı

¹⁷⁹ "Türkiye'nin GEGP'nin Hedefleri Politikaları ve Uygulamaları Açıklandı", **a.g.e.**, s. 14

¹⁸⁰ Bağımsız Sosyal Bilimciler-İktisat Grubu, "GEGP Üzerine Değerlendirmeler", **a.g.e.**, s. 31

¹⁸¹ Bağımsız Sosyal Bilimciler-İktisat Grubu, "GEGP Üzerine Değerlendirmeler", **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl: 16, Sayı: 185 (Ağustos 2001), s. 21

¹⁸² "Yeni Niyet Mektubu, Ekonomik Politikalar Bildirgesi ve Para Politikası Raporu Üstüne Düşünceler", **İşveren Dergisi**, Cilt: XXXIX, Sayı: 9 (Haziran 2001), s. 20

¹⁸³ "Türkiye'nin GEGP'nin Hedefleri Politikaları ve Uygulamaları Açıklandı", **a.g.e.**, s. 14

¹⁸⁴ "Yeni Niyet Mektubu, Ekonomik Politikalar Bildirgesi ve Para Politikası Raporu Üstüne Düşünceler", **a.g.e.**, s. 20

değerlenmiştir¹⁸⁵. Euro'nun yıl içinde ABD dolarına karşı aşırı değer kaybetmesi, TL'nin euro karşısında daha da fazla değerlenmesine neden olmuş, bu durum AB ülkelerine yönelik ihracatımızı olumsuz etkilerken, bu ülkelerden ithalatı arttırmıştır. Yıl sonunda carî işlemler açığının GSMH'ya oranının %4.8 olarak gerçekleşmesinde bu durumun büyük payı vardır.

Şubat krizi sonrasında uygulamaya başladığımız dalgalı kur aşırı değerlemeye, spekülative fon hareketlerine engel olan ve günümüzde birçok ülkenin tercih ettiği politikadır¹⁸⁶. Dalgalı kur rejimi büyük devalüasyonlara karşı amortisör olarak çalışmaktadır¹⁸⁷. Dalgalı kurların en büyük avantajı da, sermayenin serbestçe dolaştığı bir ortamda para ve faiz politikalarının kurların desteklenmesi amacıyla kullanılması zorunluluğunu ortadan kaldırmasıdır. Dalgalı kurlar altında para ve faiz politikaları bağımsızlığa kavuşmakta ve yatırım, büyüme, istihdam gibi yurtiçi hedefler için kullanılabilir hale gelmektedir. Bu nedenle, döviz kuru rejiminin değişmesi ile birlikte Merkez Bankası para politikası stratejisinin de yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Ancak dalgalı kur rejimlerinde ortaya çıkan kur riski tedbir alınmadığı takdirde mal ve hizmet ithalatı ve ihracatıyla uğraşan firmaları olumsuz etkileyebilir.

Döviz kuru politikası konusunda orta ve uzun vadeli tercih ise, TL'nin giderek Euro'ya bağlanmasına yol açacak gelişmelere zemin hazırlanmasıdır. Bir aday ülke olarak Türkiye döviz kuru politikasında Euro'ya daha fazla yer ve önem vermek durumundadır¹⁸⁸.

1.3.3. Gelirler Politikası

Etkin bir gelirler politikası ile son krizin büyüme ve istihdam üzerindeki olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi hedeflenmiştir.

Kamu sektöründe ücret ve fiyat politikalarının oluşturulmasında; enflasyon hedefi, kamu çalışanları arasında gelir farklılıklarının giderilmesi, istihdam kaybına yol açılmaması ve uzun vadede kamu işletmelerinin ödeme kapasiteleri ve verimlilik

¹⁸⁵ Hüsamettin Kavi, "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Söyleşi", **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl: 38, Sayı: 10 (Ekim 2001), s. 20

¹⁸⁶ "Yeni Niyet Mektubu, Ekonomik Politikalar Bildirgesi ve Para Politikası Raporu Üstüne Düşünceler", **a.g.e.**, s. 21

¹⁸⁷ Nas, Cansen ve Ersel, **a.g.e.**, s. 6

¹⁸⁸ "Yeni Niyet Mektubu, Ekonomik Politikalar Bildirgesi ve Para Politikası Raporu Üstüne Düşünceler" **a.g.e.**, s. 21

düzeyleri hususlarının gözönünde bulundurulması öngörülmüştür¹⁸⁹.

Kamu işçilerinin ücretlerinin, 1999-2000 dönemini kapsayan toplu iş sözleşmeleriyle sağlanmış olan reel artışların, kamu dengesi ve kamu kesimi çalışanları arasında ücret adaleti gözetilecek şekilde ayarlanması öngörülmüştür¹⁹⁰.

Programda 2000 yılında işçi ücretlerinin ve memur maaşlarının 2.6 katına ulaştığı belirtilerek bu oranın 2001 sonunda 2.1'e, 2002 sonunda da 2'ye indirilmesi hedeflenmiştir¹⁹¹. Programda özel sektöre ilişkin ücret ve fiyat politikalarının rasyonel olmasının da programın başarısı açısından büyük bir önem taşıdığı vurgulanarak, "Hükümetin, enflasyon hedefiyle uyumlu ücret ve fiyat artışlarının sağlanması için sosyal kesimler arasındaki müzakerelerde aktif rol oynayacağı" ifade edilmiştir¹⁹².

Ekonomik ve Sosyal Konsey Kanunu ile Konsey'in, sosyal tarafların düzenli olarak toplandığı ücret ve fiyat kararlarının uzlaşma anlayışıyla ve makroekonomik hedefler doğrultusunda alındığı kurumsal bir yapı haline dönüşeceği; bu amaçla Ekonomik ve Sosyal Konsey'e ilişkin Kanun'un yürürlüğe girdiği belirtilmiştir.

Öte yandan, "Esnek olmayan bir emek piyasası istihdam artışını önler. İstihdam artışı ise işçi kesimi için ücret kadar önemli bir hedef olmaktadır." ifadesine yer verilerek, iş güvencesiyle esneklik arasında denge gözetilmesi ilkesi kabul edilmiş olmaktadır¹⁹³.

¹⁸⁹ "Türkiye'nin GEGP'nin Hedefleri, Politikaları ve Uygulamaları Açıklandı", **a.g.e.**, s. 14

¹⁹⁰ "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" **a.g.e.**, s. 13

¹⁹¹ "Türkiye'nin GEGP'nin Hedefleri, Politikaları ve Uygulamaları Açıklandı", **a.g.e.**, s. 14

¹⁹² "Yeni Niyet Mektubu, Ekonomik Politikalar Bildirgesi ve Para Politikası Raporu Üstüne Düşünceler", **a.g.e.**, s. 22

¹⁹³ "Türkiye'nin GEGP'nin Hedefleri, Politikaları ve Uygulamaları Açıklandı", **a.g.e.**, s. 14

2. GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMININ UYGULAMA SONUÇLARI

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP), sürdürülemez iç ve dış borç dinamiğine son verilmesi ve siyaset/ekonomi ilişkilerinin piyasa gereklerine uygun biçimde yeniden oluşturulması ile bunalımın aşılabileceğini öngörmekteydi. Ancak GEGP'nin ilanından sonra ekonominin sorunları ağırlaşmıştır¹⁹⁴.

2.1. Kamu Maliyesi

2001 yılında 39.8 katrilyon TL. (31.9 milyar dolar) olarak kaydedilen vergi gelirleri, 41.1 katrilyon TL'ye (32.9 milyar dolar) ulaşan faiz ödemelerinin altında kalmış, faiz ödemeleri bütçe gelirlerinin %79.3'ünü oluştururken, vergi gelirlerine oranı ilk kez %100'ü aşarak %103.3 seviyesinde kaydedilmiştir. Yüksek seyreden enflasyonunda harcamalar kalemine yansımaları sonucunda, faiz dışı harcamalar hedeflenen rakamı %4.2 oranında aşarak, 39.3 katrilyon TL'ye (31.5 milyar dolar) ulaşmıştır.

2001 yılında nakit açığı ise 18.4 katrilyon TL. (14.8 milyar dolar) düzeyinde gerçekleşmiştir. Hazine söz konusu açığı iç borçlanma yoluyla finanse etmiştir.

2001 yılında iç borç stoku 122.2. katrilyon TL'ye (84.9 milyar dolar) ulaşmıştır. Bir önceki yıla göre dolar bazında %56.1 oranında artan iç borç stokunun, %66'sını (80.6 katrilyon TL) kamuya olan, %34'ünü (41.6 katrilyon TL) piyasaya olan borçlar oluşturmaktadır. (Tablo 13)

¹⁹⁴ Bağımsız ve Sosyal Bilimciler-İktisat Grubu, "Niyet Mektubu ve 2002 Başında Türkiye Ekonomisi", *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, Yıl: 17, Sayı 192 (Mart 2002), s. 88

Tablo 13.

Alıcılara Göre İç Borç Stoku				
	2001	Pay	2000	Pay
	Aralık	(%)	Aralık	(%)
KAMU	80.6	66	27.4	53
TCMB	32.6	27	1.5	3
Kamu Bankaları	22.7	19	18.0	35
TMSF	15.1	12	3.9	8
Diğer Kamu	10.2	8	4.0	8
PIYASA	41.6	34	24.2	47
TOPLAM	122.2	100	51.6	100

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Ayrıca konsolide bütçe gelirleri 51.8 katrilyon TL (41.6 milyar dolar) olurken, harcamaları ise 80.4 katrilyon TL (64.5 milyar dolar) olarak gerçekleşmiştir. (Tablo 14)

Tablo 14.

Konsolide Bütçe	2001		
	Gerçekleşme	Hedef	Fark %
(trilyon TL)			
A) GELİRLER	51.813	49.300	5.1
Vergi Gelirleri	39.768	37.710	5.5
Vergi Dışı Gelirler	12.045	11.590	3.9
B) HARCAMALAR	80.379	79.000	1.7
Faiz Dışı Harcamalar	39.314	37.732	4.2
Transfer Harcamaları	55.871	55.321	1.0
Faiz Harcamaları	41.065	41.268	(0.5)
İç Borç Faizi	37.494	37.598	(0.3)
Dış Borç Faizi	3.570	3.670	(2.7)
Diğer Transferler	14.806	14.052	5.4
FAİZ DIŞI DENGE	12.498	11.568	8.0
BÜTÇE DENGESİ	(28.566)	(29.700)	(3.8)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

2.2. Kredi-Mevduat

Bankalardaki toplam mevduat, 47.474 trilyon TL artarak Aralık ayı sonunda 103.768 trilyon TL'ye ulaşmıştır. Yılın bütününde TL mevduatlar reel olarak %22.8 oranında gerilerken, YP mevduatların TL değerindeki artış, %22.7'ye ulaşmıştır. Sözkonusu dönemde, toplam TL mevduatların %60.7 ile çoğunluğunu oluşturan tasarruf mevduatlarındaki reel bazlı daralma ise %19.7 olarak kaydedilmiştir. Kamu bankalarında toplanan mevduatlar, reel bazda %28.7 oranında daralırken, bu bankalardaki mevduatın toplam mevduatlar içerisindeki payı %54.3'e gerilemiştir. Kamu bankalarının mevduatlarının payında meydana gelen düşüşte, yıl içerisinde söz konusu bankaların uyguladıkları mevduat faizlerine üst limit getirilmesi önemli bir etken olmuştur. Buna karşılık özel mevduat bankalarının toplam mevduatlar içerisindeki payı artarak %40'tan %45'e yükselmiştir. 2001 yılında bankalar, kamu ve fon bankalarının yeniden yapılandırılmasına bağlı olarak artan kamu kesimi borçlanma gereği ve yaşanan finansal krizlerin etkisiyle, reel sektör ile tüketiciye verdikleri kredileri kısarak, fonlarını kamuya yönlendirmişlerdir. Buna bağlı olarak da mevduatların krediye dönüşüm oranı %30.5'e kadar gerilemiştir.

Krizlerin ardından TL'ye karşı oluşan güvensizlik, 2001 yılında tasarruf sahiplerini yabancı para cinsinden tasarrufa yönlendirmiştir.

2.3. Üretim-Büyüme

2001'in ilk dokuz aylık döneminde GSYİH %6.4, GSMH ise %8.3 oranında daralmıştır.

İlk dokuz ayda yatırımların %28.4 oranında belirgin bir şekilde daralmasının yanısıra tüketimde de %8.2 oranında önemli bir azalma kaydedilmiştir.

2001 yılında, uygulanan sıkı maliye politikaları sonucunda kamu sektörü harcamaları ilk dokuz ayda hızla daralmıştır. Sabit sermaye yatırımları %23 oranında azalırken, tüketim harcamalarında da %7.8 oranında düşüş kaydedilmiştir. Aynı dönemde özel sektör yatırımları %29.9, tüketimleri de %8.2 oranında daralmıştır.

Şubat ayında TL'de yaşanan yüksek oranlı değer kaybının etkisiyle, ilk dokuz aylık dönemde mal ve hizmet ithalatı %24.5 oranında daralırken, ihracatta %7.6 oranında artış kaydedilmiştir.

Ayrıca 2001'de 92 olarak kaydedilen toplam sanayi üretimi endeksi bir önceki yıla göre %8.9 oranında daralmıştır. Yaşanan ekonomik daralmanın sonucu üretim yaklaşık 1996 yılı seviyesine gerilemiştir¹⁹⁵.

2.4. Enflasyon

2001 yılı sonu itibariyle fiyat artışları toptan eşyada (TEFE) %88.6, tüketicide (TÜFE) %68.5 olarak gerçekleşmiştir¹⁹⁶.

İmalat sanayi fiyatları Aralık ayında %1.8 ile 2001 yılının en düşük seviyesine gerilemiştir¹⁹⁷.

2001 yılının bütününde sektörel bazda on iki aylık ortalamalara bakıldığında, TEFE'de en yüksek fiyat artışı %89.7 ile enerji sektöründe gerçekleşirken, bunu %66.7 ile imalat sanayi ve %42.3 ile tarım sektörü izlemiştir. TÜFE'de ise 2001 yılı 12 aylık ortalamalarına bakıldığında, ev eşyaları %60.5 ile en fazla fiyat artışı kaydederken, bunu %58.2 ile ulaştırma ve %56.8 ile konut harcamaları izlemiştir.

2.5. Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesi

Yaşanan ekonomik krize bağlı olarak daralan ithalat talebi ve TL'nin değer kaybı ile azalan yurtiçi talebin tetiklediği ihracat artışı sonucunda ilk on bir ayda dış ticaret açığı 8.5 milyar dolara inmiştir. Mal gruplarına göre bakıldığında; ihracat, tüketim maddelerinde 13.9 milyar dolar, ara mallarında 12.2 milyar dolar, sermaye mallarında ise 2.3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalatta ise tüm mal gruplarında %19-44 oranları arasında değişen gerilemeler görülmüştür.

2001 yılının Ocak-Kasım döneminde ihracat bir önceki yıla göre %13 artarak 28.6 milyar dolara yükselirken, ithalat %26 azalarak 37.1 milyar dolara düşmüştür. Aynı dönemde carî işlemler fazlası 3.5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Sermaye hareketleri incelendiğinde ise Ocak-Kasım döneminde Türkiye'den net 12.4 milyar dolar tutarında sermaye çıkışı yaşanmıştır. Ancak sermaye hareketlerindeki çıkış trendi Eylül ve Ekim aylarında tersine dönerek Türkiye'ye söz

¹⁹⁵ Türkiye Ekonomisi, Akbank Yayını, Sayı: 1-2 (Ocak-Şubat 2002), s. 2-4

¹⁹⁶ Oğuz Oyan, "2002 Bütçe Programı ve Niyet Mektupları: Ortada Bir İstikrar Programı Var mı?" **İktisat Dergisi**, Sayı: 420 (Aralık 2001), s. 55

¹⁹⁷ "Enflasyonda Bahar Durgunluğu" **İSO Dergisi**, Sayı: 436 (Temmuz 2002), s. 67

konusu aylarda net sermaye girişi görülmüştür.

Ocak-Kasım döneminde doğrudan sermaye yatırımlarında net 2.8 milyar dolar giriş yaşanırken, yabancıların Türkiye'de menkul değer alım-satımlarında net 3.9 milyar dolar çıkış görülmüştür. Aynı dönemde kısa vadeli sermaye hareketlerinde 9.7 milyar dolar tutarında çıkış yaşanırken, kısa vadeli kredi geri ödemelerindeki 8.3 milyar dolar ve mevduatlardaki 1.7 milyar dolar azalma ile toplam kısa vadeli yükümlülükler 9.9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Uzun vadeli sermaye hareketlerinde ise 925 milyon dolar çıkış yaşanmıştır.

Türkiye'nin dış borç stoku 2001 Eylül itibariyle 119 milyar dolara yükseldi. Kısa vadeli borçlar azalarak 20.8 milyar dolar olurken, orta ve uzun vadeli dış borçlar yurtdışından sağlanan kredilerin artmasıyla 98 milyar dolara yükselmiştir¹⁹⁸.

Tablo 15'te de Türkiye ekonomisinin GEGP çerçevesinde ekonomik göstergeler açısından öngörülere ve 2001 yılı gerçekleşme değerleri gösterilmiştir¹⁹⁹.

Tablo 15. Seçilmiş Ekonomik Göstergeler: 2001-2003
(Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, ikinci üç yıllık ekonomik program)

	Reel GSMH Büyüme Oranı	TEFE (12 aylık dönem sonu)	TÜFE (12 aylık dönem sonu)	Hazine Bonosu Ortalama Nominal Faiz Oranı	Konsolide Bütçe Faiz Dışı Denge (% GSMH)	Kamu Sektörü Faiz Dışı Denge (% GSMH)	Kamu Kesimi Borçlanma Gereği KKBG (MB karları dahil)	Kamu Setörü Net Borcu (GSMH yüzdesi)	Banka Yeniden Sermayelendirilmesi (GSMH yüzdesi)	Cari İşlemler Dengesi GSMH yüzdesi)	Geniş Tanımlı Likiditenin Nominal Büyüme Oranı
2001 Hedef	-3,0	57,6	52,5	81,1	5,1	5,5	17,1	78,5	29,9	-0,6	59,5
2001 Ger.	-8,5	88,6	68,5	99,7	5	5,7	19,0	92,9	35,6	1,3	75,1
2002 Hedef	5,0	16,6	20	40,6	5,6	6,5	9,7	70,4	22,9	-0,9	29,7
2003 Hedef	6,0	12,4	15	32,6	5,6	6,5	6,9	64,9	19	-0,6	17,3

Kaynak: www.imf.org,

¹⁹⁸ Türkiye Ekonomisi, a.g.e., s. 6-7

¹⁹⁹ "İkame Sürecinde Yeni Boyut", a.g.e., s. 9

3. 2002 NİYET MEKTUBU

3.1. 2002 Niyet Mektubunun Ana Hedefleri

Uluslararası Para Fonu İcra Direktörleri Kurulu'nca kabul edilen ve üç yıllık bir dönem için geçerli olacak olan Niyet Mektubu Türkiye'nin makroekonomik hedeflerini ve uygulanacak politikaları kapsamaktadır.²⁰⁰

Programda bankacılık sektörünün sağlıklı bir yapıya kavuşturulması, mali düzenlemenin konsolide edilmesi, dalgalı döviz kuru sistemi içerisinde enflasyonun düşürülmesi ve tutarlı bir şekilde uygulanırsa muhtemel gelecek şoklara karşı ekonominin korunması amaçlanmış, temel dayanağın kamunun malî yapısının güçlendirilmesi olduğu belirtilmiştir.

Esas itibarıyla sürdürülebilir ekonomik büyümeyi ön planda tutarken ekonomiyi gelecek krizlere karşı korumaya ağırlık veren programın, gelecek krizlerin riskini azaltmak için üç önemli unsuru içerdiği görülmektedir:

- Dalgalı döviz kuru sistemi potansiyel spekülâtif atakları azaltacak ve faiz oranlarında daha büyük bir istikrar sağlayacak.

- Finansal sistemin reforma tabi tutulması ve güçlendirilmesine yönelik uygulamalar bankaları fon çekişlerine karşı daha az duyarlı hale getirecek ve ulusal finansal aktiflere güveni arttıracak.

- Harcama ve vergi reformları borcun sürdürülebilirliğini sağlamak için orta vadede ihtiyaç duyulan mali düzenlemelerin sürdürülmesine yardımcı olacak²⁰¹.

Yeni Niyet Mektubu 2002 yılı için %3, 2003 yılı için %5 ve 2004 yılı için de %5'lik bir GSMH artış hızı öngörmüştür. Ayrıca Niyet Mektubu'nun 2002'ye ait enflasyon hedefleri ise TEFE'de %31 ve TÜFE'de %35 olarak öngörülmüştür²⁰².

²⁰⁰ Orhan Morgil, "Türkiye Ekonomisinde Sorunlar ve Niyet Mektubu", Asomedia, Ankara Sanayi Odası Aylık Yayın Organı (Ocak 2002), s. 16

²⁰¹ "İkame Sürecinde Yeni Boyut", a.g.e., s. 10

²⁰² Bağımsız Sosyal Bilimciler-İktisat Grubu, "Niyet Mektubu ve 2002 Başında Türkiye Ekonomisi", a.g.e., s. 93

Türkiye'nin 2002'deki brüt dış borcunun GSMH'ya oranı, %71.7 olarak planlanmıştır. Dış borçlanma temposu değiştirmeden korunmakta ve programın nihai yılı olan 2004'te dış borç - GSMH oranını yüzde 63.3 ile ancak 2001 düzeyine geri getirmeyi hedefleyebilmektedir. Benzer şekilde kamu sektörü net dış borcunun GSMH'ya oranı 2002'de %35 olarak planlanmış ve 2004'de %28'e indirileceği öngörülmüştür. Tablo 16'da yeni programın öngörülleri ve geçmiş üç programın gerçekleşme verileri gösterilmiştir. Tabloda ilk üç yıl geçmiş dönem performansını, son üç yıl da ekonomik performans konusundaki öngörülleri kapsamaktadır²⁰³.

3.2. 2002 Niyet Mektubunun Makroekonomik Politikaları

3.2.1. Maliye Politikası

2002-2004 yılları için sıkı bir maliye politikası hedeflenmiştir. Kamu sektöründeki faiz dışı fazlanın milli gelire oranının 2002 ve izleyen yıllarda %6.5'e yükseltilmesi hedeflenmiştir. 2002 yılı için belirlenen mali hedefi desteklemek amacıyla bazı vergilerde artış yapılmasına ilişkin mevzuat yürürlüğe konmuştur. Temel KİT'lerde fiyat artışları yapılarak bedelsiz ve tarife altı fiyat uygulamaları kaldırılmıştır. Konsolide bütçeye ilişkin çoğu harcama önlemlerini kapsayan bütçe kanunu kabul edilmiş, KİT'lerde maliyet tasarrufu sağlayan tedbirler alınmıştır.

2002 yılında ATV oranının (doğalgaz dışındaki kalemler için) reel olarak %1 arttırılması, bölge müdürlüklerinin kapatılması da yer almıştır²⁰⁴.

3.2.2. Para ve Döviz Kuru Politikası

Açıklanan programda 2001 Şubat sonu itibariyle uygulanmaya başlanan dalgalı kur sisteminin devam edeceği belirtilmiştir.

Dalgalı kur sisteminin ilk uygulama dönemlerinde yarattığı sonuçlar bir istikrarsızlık sebebi olarak görülmekle birlikte, sistemin yabancı para ikamesine karşı duyarlılığını arttırıcı etkisi ile uzun vadede olumlu beklentiler içermektedir. Son yirmi yıllık süreçte ekonominin döviz cinsinden işlem ve faaliyetlere yönelik gelişmesi kur

²⁰³ "İkame Sürecinde Yeni Boyut", a.g.e., s. 10

²⁰⁴ Türkiye Ekonomisi, a.g.e., s. 1

Tablo 16. Türkiye Seçilmiş Ekonomik Göstergeler 1999-2004, %
(II. Stand-by, üçüncü üç yıllık Ekonomik Program, 2002-2004)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Reel Sektör						
Reel GSMH büyüme oranı	-6,1	6,3	-8,5	3,0	5,0	5,0
GSMH Deflatörü	55,8	50,9	60,7	48,9	24,9	13,1
Nominal GSMH büyüme oranı	-	60,4	47,0	53,4	31,2	18,8
TEFE (12 aylık, dönem sonu)	62,9	32,7	88,6	31,0	16,2	12,0
TÜFE (12 aylık, dönem sonu)	68,8	39,0	68,5	35,0	20,0	12,0
Hazine Bonosu Ortalama Nominal Faiz Oranı	106,2	38,0	99,7	69,6	46,0	32,4
Hazine Bonosu Ortalama Dönem Başı Reel Faiz Oranı 1/	32,0	-9,4	32,4	33,2	27,5	20,5
Konsolide Bütçe (GSMH'nın Yüzdesi)						
Faiz Dışı Bütçe Dengesi 2/	1,5	4,2	5,0	5,4	5,6	5,6
Net Faiz Ödemeleri 3/	13,1	15,8	23,2	20,5	16,2	13,5
Genel Denge	-11,6	-11,6	-18,2	-15,2	-10,6	-7,8
Konsolide Kamu Sektörü (GSMH'nın Yüzdesi)						
Faiz Dışı Denge	-2,0	2,3	5,7	6,5	6,5	6,5
Net Faiz Ödemeleri 4/	22,1	21,9	24,7	18,4	15,8	13,3
KKBG (MB karları dahil)	24,2	19,6	19,0	11,9	9,3	6,8
Kamu Sektörü Net Borcu	61,0	57,4	92,2	81,3	73,3	69,4
Net Dış Borç	20,1	18,3	38,0	35,1	30,6	28,5
Net İç Borç	40,9	39,1	54,2	46,2	42,7	40,9
Konsolide Bütçe Brüt İç Borcu	42,5	40,9	70,3	54,2	-	-
İhale Yoluyla ve Diğer Nakit Borçlanma ile Oluşan Borç	25,8	23,4	25,3	23,1	-	-
Bankaların Yeniden Sermayelendirilmesi	-	17,4	35,6	28,4	-	-
Dış Sektör (GSMH'nın Yüzdesi)						
Cari İşlemler Dengesi	-0,7	-4,9	1,3	-1,2	-1,2	-1,2
Brüt Dış Borç	55,0	56,6	75,4	71,7	66,7	63,3
Net Dış Borç	34,0	37,0	51,6	48,1	44,4	40,8
Kısa Vadeli Dış Borç (kalan vadeye göre)	20,8	23,0	23,3	20,4	19,0	18,8
Parasal Büyüklükler						
Senyoraj 5/	3,2	1,8	1,0	1,0	0,7	-
Geniş Tanımlı Likiditenin Nominal Büyüme Oranı (%)	96,9	40,2	75,1	40,2	27,4	17,1
Özelleştirme Gelirleri	0,1	3,3	2,8	1,5	2,5	1,0
Konsolide Bütçe Net Dış Finansmanı	1,4	4,1	-2,7	1,0	-1,0	-1,0
Geri Ödeme	6,0	6,2	8,2	6,5	8,4	8,0
Brüt Borçlanma	7,4	10,3	5,5	7,4	7,5	7,0
Eurobond İhraçları	5,0	7,5	2,2	2,5	4,5	4,7
GSMH	187,4	201,6	150,3	165,6	183,0	201,3
GSMH (Katrilyon TL)	78,3	125,6	184,7	283,2	371,6	441,3

Kaynak: www.treasury.gov.tr. Yeni Stand-by Düzenlemesi 2002-2004

1/ Ortalama aylık nominal faiz oranı 12-aylık ilerdeki TÜFE oranına bölünmüştür.

Yeni alınan borcun ortalama vadesi 1 yıldan az olduğu ve Değişken Faizli Kâğıtların üçer aylık kupon ödemeleri olduğu için bu şekilde yapılan hesaplama enflasyonun düştüğü bir ortamda efektif reel faiz oranını olduğundan fazla göstermektedir.

2/ Taahhüt bazında, TCMB kâr transferleri, faiz gelirleri ve özelleştirme gelirleri hariç

3/ Faiz Ödemeleri eksi Faiz Gelirleri artı Merkez Bankası'ndan kâr transferleri

4/ Faiz Ödemeleri eksi Faiz Gelirleri artı bütçeye aktarılmadan önceki Merkez Bankası kârı

5/ GSMH'nın yüzdesi olarak rezerv paradaki (emisyon artı munzam karşılıklar) değişiklik

hareketlerine karşı duyarlılığını arttırmıştır. Bu yapının değişmesinde dalgalı kurun terbiye edici özelliği gözönüne alındığında, ters para ikamesine yönelik faaliyetlerdeki gelişme yabancı paranın ekonomi içindeki ağırlığını da azaltmaya yöneltecektir.

2002 yılında, 2001 yılının tersine döviz arzındaki artış beklentisi kur hareketlerinin volatilitelerini düşürecektir.

Dalgalı kur rejiminde döviz rezervi tutma ihtiyacı ve mecburiyeti olmadığından dış dengenin sağlanması iç dengenin sağlanması ile yakından ilişkili hale gelmektedir. Kurun terbiye edici özelliği kısa vadeli spekülasyon beklentileri orta vadede azaltıcı yönde baskı altında kalacaktır. Bu etki ekonomi içinde yabancı paranın payını da düşürecektir. Tüm bu gelişmeler büyümenin kaynağını değiştirerek dışa açık ekonomi performansının gösterilmesi yönlü politikaları teşvik edecektir. Mal ve hizmet üretimi, faaliyet dışı gelir elde etme yönlü faaliyetlere göre avantajlı hale gelecektir²⁰⁵.

Para politikası uygulamasında, beklentileri şekillendirmesi ve ileriye dönük belirsizliklerin azaltılması amacıyla parasal büyüklüklerin nominal çapa olarak kullanılması öngörülmüştür. Hükümet 2002 yılı için “emisyon+bankacılık sektörünün MB nezdindeki TL mevduatları” olarak tanımlanan para tabanını çapa olarak belirlemiştir. Para tabanındaki artış %3 büyüme ve %35 enflasyon tahmini ile tutarlı olarak %40 oranında hedeflenmiştir²⁰⁶. Türk ekonomisinde temel sorun kaynak ve gelir dağılımını bozan yüksek ve kronik enflasyondur. Para politikası da esas olarak enflasyonu kontrol etmek için kullanılmaktadır. Merkez Bankası Yasası'nın değiştirilerek Merkez Bankası'na operasyonel bağımsızlık sağlanması ve fiyat istikrarının para politikasının temel amacı olarak belirtilmesi Merkez Bankası'nın enflasyonu kontrol yönünden sorumluluğunu önemli ölçüde arttırmıştır. Para programının başarılı bir biçimde uygulanması kamu borçlarının çevrilmesine ve bankacılık sisteminin kuvvetlendirilmesine ve iyi işlemesine bağlıdır²⁰⁷.

3.2.3. Yapısal Reformlar

Yapısal reformlar bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, kamu sektöründe şeffaf yönetimin sağlanması ve özel sektörün ekonomideki rolünün güçlendirilmesine odaklanmıştır. Programın yapısal önceliklerinin üç ana bileşeni bu-

205 Şevket Sayılğan, “2002 Yılında Para ve Kur Politikası Çerçevesinde Makroekonomik Beklentiler”, **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl: 39, Sayı: 6 (Haziran 2002), s. 24-25

206 Türkiye Ekonomisi, **a.g.e.**, s. 1

207 Morgil, **a.g.e.**, s. 17

lanmaktadır:

- Reel sektöre kredi akışını sağlamak için banka sektörünün yeniden yapılandırılması,
- Kamu operasyonlarında daha fazla şeffaflık sağlamak ve kamu kuruluşlarını yeniden yapılandırmak için kamu sektöründe reform öncelikleri,
- Özelleştirmede yoğunlaşmak ve doğrudan yabancı sermaye girişini arttırmak için özel sektörde değişim ve dönüşümü gerçekleştirmek²⁰⁸.

Hükümet vergi sistemini de reforma tabi tutmaktadır. Reformun ilk aşaması olan dolaylı vergi sisteminin basitleştirilmesinin 2002 Nisan sonuna kadar ve ikinci aşaması olan doğrudan vergilere ilişkin düzenlemelerinde 2002 Ekim sonuna kadar yasallaştırılması öngörülmüştür.

2002 yılında azaltılan kamu yatırımları projelerinden %20 oranında tasarruf sağlanmıştır. Kamu kuruluşlarındaki aşırı istihdamın, 2003 Haziran sonuna kadar azaltılması hedeflenmiştir.

Şirket borçlarının yeniden yapılandırılmasını kolaylaştırmak için İcra İflas Kanunu'nun yeniden düzenlenmesi, şirketlerin mali raporlamalarını iyileştirmek amacıyla Ocak 2003 itibariyle uluslararası muhasebe standartlarının uygulamaya konulması öngörülmüştür.

Hükümet bankacılık sektöründe de reformları hızlandırmak için kapsamlı bir planı hayata geçirmektedir. İki yönlü olan bu strateji bankaların kredi portföylerini daha özenli bir biçimde değerlendirmesini gerektirecek, aynı zamanda banka sahiplerinin belli sermayelendirme hedeflerini kendilerinin karşılaması halinde kamu tarafından sermaye ve sermaye benzeri kredi verilmesine olanak tanıyan bir destek programı söz konusu olabilecektir²⁰⁹.

²⁰⁸ "İkame Sürecinde Yeni Boyut", a.g.e., s. 10

²⁰⁹ Türkiye Ekonomisi, a.g.e., s.1

3.3. 2002 Niyet Mektubunun Uygulama Sonuçları

3.3.1. Kamu Maliyesi

2002 Ocak-Mayıs döneminde, bütçe gelirleri bir önceki yıla göre dolar bazında %12.8 oranında artarak yılsonu hedefinin %42'si düzeyinde gerçekleşirken, bütçe harcamaları %37.8'lik bir artış ile hedefin %46'sına ulaşmıştır. Reel bazda her iki kalem de yıllık olarak azalırken, gelirler 29.9 katrilyon TL., giderler 45.6 katrilyon TL olarak kaydedilmiştir.

Vergi gelirleri 21.0 katrilyon TL. ile yıl sonu hedefinin %36.3'ü düzeyinde kalmıştır. Vergi gelirlerinin %50'si mal ve hizmetlerden alınan vergilerden elde edilirken, yaklaşık %33'de gelirlerden alınan vergilerden sağlanmıştır.

Mayıs ayında Merkez Bankası'nın 2001 yılı kârının 3.3 katrilyon TL'sini Hazineye aktarması ile birlikte vergi dışı gelirler yıl sonu hedefinin %66.4'üne ulaşarak 8.8 katrilyon TL olarak kaydedilmiştir.

Yılın ilk beş ayında faiz ödemeleri 24.6 katrilyon TL'ye ulaşırken, faiz dışı giderler hedefin oldukça altında kalmıştır.

Mayıs sonu itibariyle iç borç stoku 122.8 katrilyon TL. olarak kaydedilmiştir. Mayıs ayı sonunda, kamuya olan borcun toplam iç borç içerisindeki payı bir önceki yıla göre düşerken, piyasaya olan borcun payı yükselmiştir²¹⁰.

3.3.2. Kredi-Mevduat

24 Mayıs 2002 tarihli verilere göre 2002 yılının ilk beş ayında toplam kredi stoku, yıl sonuna göre sadece %0.1 oranında artış göstererek 34.834,3 trilyon TL. olmuştur. 2000 yılının ilk beş ayında kredi stokunun oldukça büyük bölümünü oluşturan mevduat bankalarının kredileri %9.4, kalkınma ve yatırım bankalarının kredileri ise %16.2 oranında reel gerileme göstermiştir. Bu durum kredi sorununun devam ettiğini ortaya koymaktadır.

²¹⁰ Türkiye Ekonomisi, Akbank Yayını, Sayı: 6 (Haziran 2002), s. 3

Bankalardaki toplam TL. mevduatı, 2002 yılının ilk beş ayı sonunda 2001 yılı sonuna göre %4.9 oranında artarak 47.253.5 trilyon TL. olmuştur. Toplam yurtiçi TL mevduatta söz konusu dönemde %4.9 oranında artış göstermiştir. Bu mevduat çeşitlerinde ilk beş aylık dönemdeki reel gerileme oranı ise %5.7 olarak gerçekleşmiştir. Bankalara göre mevduatın dağılımı incelendiğinde 2002 yılının ilk beş ayında kamu bankalarındaki mevduat %2.4, özel bankalar mevduatı %9.4, yabancı bankalar mevduatı ise %19.6 oranında gerileme göstermiştir.

Vadeli mevduat hacmi Mayıs 2002 sonunda 2001 sonuna göre %10.0 oranında artarak 40.325,1 trilyon TL olurken, vadesiz mevduat hacmi 2002 yılının ilk beş ayında 2001 yılı sonuna göre %17.8 oranında düşüş göstererek 6.803,6 trilyon TL olmuştur.

2002 Mayıs ayında emisyon hacmi 2001 sonuna göre %13.0 oranında artarak 6.023.3 trilyon TL olmuştur²¹¹.

3.3.3. Üretim - Büyüme

Krizin yaşandığı 2001 yılında %9.4 oranında küçülen ekonomi, 2002 yılının ilk çeyreğinde büyüme trendini yakalamıştır. Ocak-Mart döneminde GSYİH'daki reel artış %2.3 olurken, sözkonusu dönemde dış alemden gelen faktör gelirlerinin geçen yıla göre önemli ölçüde gerilemesine bağlı olarak GSMH'daki reel artış hızı sadece %0.7 olmuştur. Sektörler itibariyle incelendiğinde en hızlı büyüme %3.9 ile ticarete kaydedilirken, Sanayi ve İthalat Vergisi bunu takip eden sektörler olmuştur²¹².

Nisan 2002'de toplam sanayi üretimi geçmiş yılın aynı ayına göre %14.1, imalat sanayi sektörü de %16.0 oranında artış göstermiştir. 2001 Ocak ayından itibaren azalış gösteren sanayi üretim indeksinde ilk kırılma Mart 2002 ayında yaşanmıştır. Mart 2002 ayında düzeltilmiş rakamlarla toplam sanayi sektörü %18.9, imalat sanayi sektörü ise %20.6 oranında büyüme göstermiştir. Nisan 2002 ayında ise toplam sanayi sektörü üretimi %14.1, imalat sanayi sektörü ise %16.2 oranında artış göstermiştir. 2002 yılının ilk dört ayı sonunda sanayi üretiminde kaydedilen ortalama büyüme oranı ise %6.1 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde madencilik sektörünün üretiminde %2.7 oranında azalma yaşanırken, imalat sanayi üretiminde %6.9, elektrik, gaz ve su

²¹¹ "Mevduat 5 Ayda Yüzde 5 Geriledi", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Sayı: 436 (Temmuz 2002), s. 68

²¹² Türkiye Ekonomisi, Akbank Yayını, Sayı: 6 (Haziran 2002), s. 2

sektörü üretiminde ise %4.2 artış yaşanmıştır²¹³.

3.3.4. Enflasyon

2002 Haziran ayında tüketici ve toptan eşya fiyat artışlarındaki düşüş eğilimi, son dönemde yaşanan tüm olumsuz gelişmelere karşılık devam etmiştir.

Enflasyon TÜFE'de %0.6, TEFE'de ise %1.2 olarak gerçekleşmiş, yıllık fiyat artışları ise sırasıyla %42.6 ve %46.8'e gerilemiştir.

Mart ayından bu yana gözlenen gıda fiyatlarında kaydedilen gerileme, Haziran ayında da tüketici fiyatlarındaki artışları aşağı çekmiştir. Haziran ayında gıda fiyatları %4.8 oranında gerilerken, gıda, içki ve tütün grubu fiyatlarındaki toplam gerileme %3.0 olarak kaydedilmiştir.

Haziran ayında %1.2 olarak gerçekleşen toptan eşya fiyat artışı bütünüyle kamu kesiminden kaynaklanmıştır. IMF'ye verilen taahhüt sonucu KİT'lere yapılan zamlara bağlı olarak kamu fiyatları aylık %4.3 oranında artmıştır. Buna karşılık özel sektör fiyatları Mayıs ayına göre değişmemiştir. Tarım grubu fiyatlarında %5.9 olarak kaydedilen gerileme TEFE artışını yavaşlatan temel faktör olmuştur. Mayıs ve Haziran aylarında hızla yükselen kurun maliyetlere yansımaları neticesinde kamu ve özel sektör imalat sanayi fiyatları sırasıyla %5.2 ve %2.8 oranında artarken, imalat sanayi fiyatlarındaki toplam artış %3.5 olmuştur.

3.3.5. Dış Ticaret-Ödemeler Dengesi

2002 yılının ilk üç aylık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre toplam %10 küçülen ithalatta, üretimde görülen canlanmaya paralel olarak Nisan ayında geçen yıla göre %32 oranında artış, ihracatta ise %4.7'lik bir artış kaydedilmiştir. Ocak-Nisan döneminde ihracat 10.5 milyar dolara ithalat ise 13.8 milyar dolara yükselmiştir.

Dış ticaret açığı da geçen yıla göre %15.4 azalarak 3.3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Toplam ithalatın dörtte üçünden fazlasını oluşturan ara ve sermaye malları ithalatındaki toplam azalma geçen yılın aynı aylarına göre Ocak ayında %36, Şubat'ta

²¹³ "İstatistikler Üretimde Artış Gösteriyor", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Sayı: 436 (Temmuz 2002), s. 69

ise %19 olarak gerçekleşmiştir. Mart ayında istikrarlı giden kurlar sayesinde toparlanma göstererek %16.5 oranında artan ara malları ithalatı, Nisan ayında da %39.1 oranında artarak, ilk dört ayda 10.5 milyar dolara ulaşmıştır. Sermaye mallarına olan talep düşüklüğü bu mal grubunun Mart ayındaki ithalatında düşüşe neden olurken, Nisan ayında bu malların ithalatında artış kaydedilmiştir.

Türkiye İhracatçılar Birliği kayıtlarına göre Ocak-Haziran döneminde 16.1 milyar dolar tutarında ihracat yapılmıştır. Bu dönemde tarım ürünleri ihracatı azalırken, sanayi ürünleri ihracatında artış gözlenmiştir.

2002 Ocak-Nisan döneminde cari işlemler dengesi açık vermiştir. Dış ticaret açığının gerilemesine rağmen, diğer mal ve hizmet gelirlerinin geçen yılın aynı dönemine göre azalışgöstermesi carî işlemler açığının oluşmasında etkili olmuştur.

Aynı dönemde 1.565 milyon dolar net sermaye girişi yaşanmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlar 70 milyon dolarda kalırken, Hazine tahvil ihracı yoluyla 938 milyon dolar borçlanmıştır. Türkiye ilk dört aylık dönemde 4.2 milyar dolar uzun vadeli kredi kullanmış, 3.9 milyar dolar kredi geri ödemesi gerçekleştirmiştir. Kredi mektuplu DTH yoluyla da 227 milyon dolar giriş kaydedilmiş, böylece Türkiye net 526 milyon dolar uzun vadeli borçlanma gerçekleştirmiştir. Kısa vadeli sermaye hareketleri yoluyla da 424 milyon dolarlık giriş kaydedilmiştir. Bu gelişmeler sonucunda uluslararası rezervler 249 milyon dolar azalmış ancak 3.7 milyar dolar IMF kredisi kullanılmasıyla, rezervlerdeki artış 3.4 milyar dolar olmuştur²¹⁴.

²¹⁴Türkiye Ekonomisi; Akbank Yayını, Sayı: 6 (Haziran 2002), s. 6-7

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden kısa bir süre önce kurulan ve Bretton Woods ikizleri olarak anılan IMF ve Dünya Bankası uluslararası para ve sermaye piyasalarında önemli bir yere sahiptir.

Uluslararası para sistemini gözetlemek ve üyelerinden tutarlı ve kalıcı ödemeler dengesi politikası uygulamalarını istemek gibi temel bir görevi olan IMF'nin özellikle 1994 Meksika ve 1997 Asya krizleri ile sarsılan dünyada görev ve sorumlulukları artmıştır. Devletten devlete yapılan yardımlar, uluslararası direkt yatırım kararları, kısa vadeli sermaye hareketleri, portföy yatırımları politikalarını belirlerken IMF'den yararlanmaya başlamıştır.

Kalkınma çabasında bir ülke olan Türkiye'de, İkinci Dünya Savaşı döneminin dönüşüm sürecinde batı dünyası ile daha yakın siyasal ve ekonomik ilişkilerle yönelmiş bu çerçevede de Bretton Woods Konferansı'na katılarak 11 Mart 1947'de IMF'ye üye olmuştur. 1961'den bu yana Türkiye-IMF ile 18 kez stand-by düzenlemesi yapmıştır. Bu da Türkiye'nin ekonomik bunalım yaşadığı dönemlerde IMF ile kurduğu ilişkilerin, sıkıntıların atlatılmasında oynadığı rolü göstermektedir.

Türkiye ekonomisi 1990'lı yılları giderek sıklaşan aralıklarda yaşadığı bir kriz süreci içinde geçirmiştir. Bu on yıl boyunca 1994 5 Nisan'ı, 1998 IMF Yakın İzleme Programı gibi kısmi istikrar programları uygulamaya konmuş olsa da bunların kalıcı bir başarısı olmamış ve ulusal ekonomi 1997 yılının ikinci yarısında Asya kriziyle başlayan ve 1998 yılının ikinci yarısında Rusya'nın da krize girmesiyle derinleşen küresel krizden etkilenerek ağır bir daralma süreci içine girmiştir. Ardından daralmanın etkilerini azaltmak ve istikrar sağlamak amacıyla IMF'nin de stand-by desteği ile birlikte yeni bir istikrar programı uygulamaya konulmuştur. Türkiye'yi enflasyondan kurtarmak büyüme ve toplumun tüm kesimleri için daha iyi yaşam standardı beklentilerini arttırmak gibi iddialı bir hedef üzerine odaklanan Enflasyonla Mücadele Programı'nda faiz serbest bırakılırken, döviz önceden belirlenen fiyata dayalı birbuçuk yıllık

bir sabit kur rejimine tabi tutulmuştur. Yaklaşık bir yıllık zaman süresinde kur rahatlığının getirdiği kısa vadeli sermaye hareketleri sonucunda özellikle bankacılık kesimi üzerinde açık pozisyonundan kaynaklanan mali baskı artmış, 2000 Kasım ve 2001 Şubat'ında yaşanan iki finansal kriz, söz konusu programı büyük ölçüde yıpratmış ve hedeflerini gerçekleştirilebilir olmaktan çıkartmıştır. Aynı zamanda ekonomik programın en önemli bileşeni olan döviz çapasına dayalı kur düzenlemesi de terk edilmiştir. Son iki krizden bu yana 16 banka, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu bünyesindeki Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamına alınmıştır. Bu çerçevede, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı yürürlüğe konulmuştur. Bu program öncelikli hedef olarak bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması üzerinde durmuş, ardından da reel kesimin rehabilite edilmesine yönelik önlemler alınmasını öngörmüştür.

Programın 2001 yılı gerçekleştirmeleri dikkate alındığında birçok açıdan ciddi sapmaların olduğu görülmüştür. Ayrıca programın uygulanma sürecinde 11 Eylül olaylarının yaşanması öngörü ve beklentileri önemli ölçüde ortadan kaldırmış, yeni global ekonomi politişinin gündeme gelmesi, bu programın da terk edilmesinin nedenlerinden birisi olmuştur.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın ardından uygulamaya konulan 2002 tarihli Niyet Mektubunda somutlanan makroekonomik hedeflerde, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nda öngörülen yaklaşımı esas olarak benimsemiştir. Niyet mektubu makro dengeleri kalıcı bir şekilde yerine oturtmayı öngörmüştür. Ancak yeni teknolojilerin ekonomiye kazandırılması, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ciddi bir şekilde teşviki gibi konularda yön gösteren bir büyüme stratejisi henüz oluşturulamamıştır.

Dünya ekonomisinde küreselleşme eğilimlerinin hız kazandığı son yıllarda, ülkeler sermayeyi sınırları içinde tutmak ve daha fazla yabancı sermayeyi kendilerine çekmek için yoğun bir rekabet içine girmişlerdir. Uygun yatırım ve üretim ortamı oluşturan ülkelerin kalkınma yarışında önemli bir rekabet üstünlüğü yakaladıkları görülmektedir. Türkiye'de böyle bir rekabet ortamında artık rant ekonomisinden çıkıp, üretim ekonomisine geçmek durumundadır. Ekonominin arzulanan istikrara kavuşması için borç servis yükünün dengelenmesi, uygun yatırım ve üretim ortamının oluşması ve sürdürülebilir büyümenin başlatılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Alpar, Cem ve Tuba Ongun. **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**. 3. Baskı. İstanbul: Evrim Yayın, 1988
- Bozdağ, İbrahim. **IMF'nin Ülkeler Üzerindeki Siyasal Etkisi**. Ankara: Aşama Matbaacılık, 1990.
- DPT. **1980'den 1990'a Makroekonomik Politikalar, Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler**. Ankara: DPT Yayınları, 1990.
- DPT. **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1992)**. Ankara: DPT Yayınları, 1993
- Doğan, Seyhun. **IMF İstikrar Programları ve Türkiye**. İstanbul: Işıklı Yayın Tanıtım, 1997
- Doğan, Yalçın. **IMF Kıskaçında Türkiye**. İstanbul. Tekin Yayınevi, 1980
- Eğilmez, Mahfi. **IMF Dünya Bankası ve Türkiye**. Yayın No: 2 İstanbul: Finans Dünyası Yayınları, 1996
- _____. **Hazine**. Yayın No:3. İstanbul: Finans Dünyası Yayınları, 1996
- Ekzen, Nazif. **1946-1958-1970 Devalüasyonları**. Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu, 1980
- Erdost, Cevdet. **IMF İstikrar Politikaları ve Türkiye**. Ankara: Savaş Yayınları, 1982
- Güran, Nevzat ve İsmail Aktürk. **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 1992
- Gürsel, Seyfettin. **Dış İktisadi İlişkiler**. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. Cilt:2. İstanbul: İletişim Yayınları, 1983
- International Monetary Fund. **The Role And Function of the International Monetary Fund**. Washington D.C., 1985
- Karacan, Ali İhsan. **Bankacılık ve Kriz**. Yayın No:1 İstanbul: Finans Dünyası Yayınları, 1996

- Karlık, Rıdvan. **Uluslararası Ekonomi**. 4. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, 1995
- _____ . **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**. 2. Baskı Eskişehir: Anadolu Basımevi. 1995
- Kazgan, Gülten. **Ekonomide Dışa Açık Büyüme**. 2. Baskı. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi 1988
- _____ . **Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri**. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1994
- Kepenek, Yakup ve Nurhan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**. 6. Baskı. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1994
- Kılıçbay, Ahmet. **Türkiye Ekonomisi**. 5. Baskı. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1999
- Seyidoğlu, Halil. **Uluslararası İktisat**. 9. Baskı. İstanbul: Güzem Yayınları, 1993
- _____ . **Uluslararası İktisat**. 14. Baskı. İstanbul: Güzem Yayınları, 2001.
- Sönmez, Mustafa. "IMF ile 51 Yılın Bilançosu", **75 Yılda Paranın Serüveni**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998
- Tarlan, Salim. **Tarihte Bankacılık**. Ankara: Maliye Bakanlığı Araştırma ve Koordinasyon Yayınları, No: 281, Başbakanlık Basımevi, 1986.
- Tezel, Yahya. **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**. Ankara: Yurt Yayınları, 1986
- Turan, G. Gül. **Uluslararası Para Sistemi Dünü ve Bugünü**. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 1980
- Türkcan, Ergun. **IMF İstikrar Politikaları ve Türkiye**. 1. Baskı. Ankara: Savaş Yayınları, 1982
- Ulagay, Osman. **Kriz Adım Adım**. 1. Baskı İstanbul: Milliyet Yayınları, 1994

MAKALELER

- Akat, Asaf Savaş ve Diğerleri. “Krizlerin Ertesinde Yeni Program ve Perspektifler“, **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Y.38, S.6, Haziran 2001
- Akgüç, Öztin. “Enflasyonu Düşürme Politikasının Olası Etkileri”, **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, Y.34, S.407, Şubat 2000
- Akgüç, Öztin, Kemal Kurdaş ve Adnan Nas. “İstikrar Programının Omurgasının Çöküşü ve Çözüm Önerileri”, **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Y.38, S.3, Mart 2001
- Akkıran, Gürbüz Ziya. “Ne Onunla Ne De Onsuz IMF”, **Ekonom**, Ekonomi Muhabirleri Derneği Yayın Organı, S.4, Mart 1997
- Bağımsız Sosyal Bilimciler-İktisat Grubu. “GEGP Üzerine Değerlendirmeler”, **Mülkiye Dergisi**, C.XXV, S.8, Mayıs 2001.
- _____ . “Niyet Mektubu ve 2002 Başında Türkiye Ekonomisi”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Y.17, S.192, Mart 2002
- _____ . “GEGP Üzerine Değerlendirmeler”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Y.16, S. 185, Ağustos 2001
- Bolulu, Nebiye ve Diğerleri. “IMF-Uluslararası Para Fonu, **İktisat Dergisi**, C.33, S.197-198, İstanbul: 1981
- Çağan, Ender. “1998 Programı: İstikrar mı, Enflasyon mu.” **Ekonomik Forum**, TOBB Yayını, Y.4, S.11, Kasım 1997
- Çolak, Ömer Faruk. “İstikrar Programı ve Kriz”, **İşveren Dergisi**, C. XXXIX, S.5, Şubat 2001
- Dell, Sidney. “**Stabilization: The Political Economy of Overkill**”, World Development, C.10, S.8, İngiltere: 1982
- Demir, Osman. “2000 Yılı Sonunda Yaşanan Finansal Kriz ve Uygulanan İstikrar Programı Üzerine Değerlendirmeler”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Y.16, S.184, Temmuz 2001.

- Demiralp, Selçuk. “Enflasyonun 3 Yılda Tek Haneli ve İddialı Rakamlara Düşürülmesi Hedeflenmiştir”, **Ekonomik Vizyon**, İzmir Ticaret Odası Dergisi, Y.71, S.43, Ocak 2001
- Eğilmez, Mahfi. “IMF ve Türkiye”, **Radikal**, 20 Eylül 1999.
- _____ . “IMF Görüşmeleri ve Ekonomik Politikalar Bildirgesi”, **Ekonomik Forum**, TOBB Yayını, Y.5, S.7, Temmuz 1998
- Erçel, Gazi “IMF, O Eski IMF Değil”, **Görüş**, TÜSİAD Yayını, S.15, İstanbul: 1994
- _____ . “Rekabetin Artacağı Bir Dönem Başlıyor”, **İşveren Dergisi**, C. XXXVIII, S.4, Ocak 2000
- Ertuna, Özer. “Ekonomik İstikrar Programı ve Borçlanma Stratejisi”, **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Y. 38, S.2, Şubat 2001
- IMF Survey. “**IMF Provides Financial Assistance to Overcome Balance of Payments Difficulties**”, Washington D.C. Supplement on the IMF, Volume 22, October 1993
- International Monetary Fund. **The IMF Executive Board**, Washington D.C., IMF External Relations Department, August 1993
- Kavi, Hüsamettin. “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Söyleşi”, **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Y.38, S.10, Ekim 2001
- Keyder, Nur. “Türkiye’de 2000-2001 Krizleri ve İstikrar Programları”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Y.16, S. 183, Haziran 2001
- Kızılkaya, Ertuğrul. “2000 Yılı Para Programı Çerçevesinde TCMB Bilançosunda Beklenen Gelişmeler”, **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Y.37, S.1, Ocak 2000
- Kızılyallı, Hüsnü. “Ekonomik Krizler ve Derviş Programı”, **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Y.38, S.12, Aralık 2001
- Kurdaş, Kemal ve Diğerleri. “İstikrar Programının Değerlendirilmesi”, **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Y.37, S.4, Nisan 2000

- Maystadt, Philippe. “Dünya Ekonomisinde Denge Faktörü olarak Uluslararası Para Fonu”, **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Y.34, Mart 1997
- Miras, Fuat. “IMF Antlaşması ve Seçim”, **“Ekonomik Forum**, TOBB Yayını, Y.5, S.8, Ağustos 1998
- _____ . “Yeni Program Nasıl Değerlendirilmeli”, **Ekonomik Forum**, TOBB Yayını, Y.8, S.5, Mayıs 2001
- Morgil, Orhan. “Türkiye Ekonomisinde Sorunlar ve Niyet Mektubu”, **Asomedy**, Ankara Sanayi Odası Aylık Yayın Organı, Ocak 2002
- Muratoğlu, Gülnur. “Nasıl Bir Kız?”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Y.16, S.189, Aralık 2001
- Nas Nesrin, Ege Cansen ve Hasan Ersel. “Ekonomik Program Üzerine Bir Tartışma”, **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Y.38, S.9, Eylül 2001
- Oyan, Oğuz. “2002 Bütçe Programı ve Niyet Mektupları: Ortada Bir İstikrar Programı Var mı?”, **İktisat Dergisi**, S. 420, Aralık 2001
- Sağlam, Dündar. “Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Türkiye”, **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Y.35, S.6, Haziran 1998
- Sayılgan, Şevket. “2002 Yılında Para ve Kur Politikası Çerçevesinde Makroekonomik Beklentiler”, **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**, Y.39, S.6, Haziran 2002
- Töre, Nahit. “Global Krizin IMF'ye Etkisi”, **Başak Dergisi**, S.104, Nisan 1999
- Tunca, Zafer. “Türkiye, IMF ve İstikrar”, **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, Y.34, S.407, Şubat 2000
- Uygur, Ercan. “2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri Üzerine Değerlendirmeler”, **Mülkiye Dergisi**, C. XXV, S.227, Mart 2001
- Yağcıoğlu, Mustafa. “Krizden Krize Türkiye”, **İzmir Ticaret Odası Dergisi**, s.34, Nisan 2001
- Yeldan, Erinç. “Birinci Yılında Enflasyonu Düşürme Programının Değerlendirilmesi”, **Mülkiye Dergisi**, C. XXV, S. 226, Ocak-Şubat 2001

- DPT Müsteşarlığı Makroekonomik Program ve Uygulama Sonuçları Değerlendirmesi. **Ekonomik Vizyon**, İzmir Ticaret Odası Dergisi, Y.71, S.43, Ocak 2001
- Ekonomik Program Açıklandı. **İşveren Dergisi**, C. XXXIX, S.7, Nisan 2001
- Enflasyonda Bahar Durgunluğu. **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, S.436, Temmuz 2002
- Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı. **Ekonomik Forum**, TOBB Yayını, Y.8, S.5, Mayıs 2001
- IMF'ye Verilen Sözler Tutulabilecek mi?. **Yeni İpekyolu**, Konya Ticaret Odası Dergisi, Y.12, S.143, Ocak 2000
- IMF Türkiye İlişkileri Nasıl Gelişti. **Ekonomik Forum**, TOBB Yayını, Y.5, S.8, Ağustos 1998
- IMF ve Türkiye. **İzmir Ticaret Borsası Dergisi**, Temmuz 1994.
- İkame Sürecinde Yeni Boyut. **Active Line**, Y.2, S.24, Mart 2002
- İstatistikler Üretimde Artış Gösteriyor. **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, S.436, Temmuz 2002
- Mevduat 5 Ayda Yüzde 5 Geriledi. **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, S.436, Temmuz 2002
- Türkiye'nin GEGP'nin Hedefleri, Politikaları ve Uygulamaları Açıklandı. **İşveren Dergisi**, C. XXXIX, S.8, Mayıs 2001
- Türkiye Ekonomisinde Gelişmeler ve 1999 Beklentileri. **Ekonomik Vizyon**, İzmir Ticaret Odası Dergisi, Y.69, S.35, Mart 1999
- Yeni Niyet Mektubu, Ekonomik Politikalar Bildirgesi ve Para Politikası Raporu Üstüne Düşünceler, **İşveren Dergisi**, C. XXXIX, S.9, Haziran 2001
- 2000 Enflasyon Hedefleri. **Sabah Gazetesi**, 24 Aralık 1999
- 2000'in Kötü Mirası. **İzmir Ticaret Odası Dergisi**, S.33, Ocak 2001

DİĞER KAYNAKLAR

- Akbank. **Türkiye Ekonomisi**, S.1-2, Ocak-Şubat 2002
- Akbank. **Türkiye Ekonomisi**, S.6, Haziran 2002
- Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı. **Niyet Mektubu**, Ankara: 9 Aralık 1999
- DPT. **1999 Yılı Programı**, Ankara: 1999
- DPT. **Konjoktür Değerlendirme Raporu**, Temmuz 1999
- Erçel, Gazi. “1998 Yılıının İlk Sekiz Ayında Türkiye Ekonomisi ve Para Politikası”, konulu konuşma metni, DEİK Toplantısı, Londra: 1998
- Erçel, Gazi. “2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı. Kur ve Para Politikası Uygulaması” konulu konuşma metni, 9 aralık 1999
- Geyik, Ebru. “**IMF ve Türkiye**” konulu çalışması, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Bölümü, Ankara: 1998
- İntermedya Ekonomi**, Y.1, S.24, İstanbul: 1994

TEZLER

- Eren, Cevdet Sunay. “Dış Borçlanmada İstikrar Programlarının Türkiye'nin Kalkınma Sürecine Etkisi (IMF Örneği)”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: 2000
- Ertunç, Ömer. “Uluslararası Para Fonu ve Türkiye İlişkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 1996

İNTERNET

[www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayın/paraprog/p98 matb. html](http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayın/paraprog/p98_matb.html), 16.02.1999

[www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayın/paraprog/matba 1. html](http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayın/paraprog/matba_1.html), 16.02.1999

[www.treasury.gov.tr/duyuru/tr conclude.htm](http://www.treasury.gov.tr/duyuru/tr_conclude.htm), 16.02.1999

www.treasury.gov.tr/duyuru/imf-tercume.htm, 16.02.1999

www.imf.org

Erinç, Yeldan. **“GEGP Üzerine Değerlendirmeler”**, [www.treasury.gov.tr/genel değerlendirme.htm](http://www.treasury.gov.tr/genel_değerlendirme.htm)